

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ERKEN ÇOCUKLUKTA DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİNİN
AİLE SİSTEMLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ: EBEVEYN
İSTİSMAR FARKINDALIĞI, EVLİLİK UYUMU, KARDEŞ İLİŞKİLERİ
VE GENEL AİLE UYUMU**

HAZIRLAYAN

CANSU EMİNOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA - 2021

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ERKEN ÇOCUKLUKTA DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİNİN
AİLE SİSTEMLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ: EBEVEYN
İSTİSMAR FARKINDALIĞI, EVLİLİK UYUMU, KARDEŞ İLİŞKİLERİ
VE GENEL AİLE UYUMU**

HAZIRLAYAN

CANSU EMİNOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ ESRA GÜVEN

ANKARA – 2021

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 11/01/2021

Öğrencinin Adı, Soyadı: Cansu Eminoğlu.

Öğrencinin Numarası: 21810351

Anabilim Dalı: Psikoloji Anabilim Dalı

Programı: Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Esra Güven

Tez Başlığı: Erken Çocuklukta Duygu Düzenleme Becerilerinin Aile ve Alt Sistemleri Açısından İncelenmesi: Ebeveyn İstismar Farkındalığı, Evlilik Uyumu, Kardeş İlişkileri Ve Genel Aile Uyumu

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 64 sayfalık kısmına ilişkin, 11/01/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %7'dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

"Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını" inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih: 11/01/2021

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Dr. Öğr. Üyesi Esra Güven

TEŞEKKÜR

Her zaman bilgisi, anlayışı ve sonsuz desteğiyle yanımda olan, sorularımı her defasında içtenlikle yanıtlayan, her zaman erişilebilir olan, süpervizyon sürecinde mesleki ve kişisel gelişimime sonsuz katkısı olan tez danışmanım ve süpervizörüm Dr. Öğr. Üyesi Esra Güven’e çok teşekkür ederim. Ayrıca Prof. Dr. Okan Cem Çırakoğlu’na ve Dr. Öğr. Üyesi Muazzez Merve Avcıoğlu’na tez jürimde yer aldıkları ve değerli katkıları için teşekkür ederim.

Zihnimdeki klinik psikolog tanımının oluşmasına katkı sağlayan Psk. Dr. Dilay Eldoğan Eken’e, ne zaman kendisinden destek istesem beni geri çevirmeyen Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Yiğit’e, lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca mesleki gelişimime katkı sağlamış olan Başkent Üniversitesi Psikoloji Bölümündeki tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Çalışmamın veri toplama sürecinde destek olan Dr. Öğr. Üyesi Zuhal Yeniçeri Kökdemir’e, Bircan Tümer’e, her zaman olduğu gibi veri toplama sürecinde de desteğini esirgemeyen çok değerli Uzm. Psk. Nurgül Yılmaz’a, veri toplamama yardımcı olan tüm arkadaşlarıma ve tüm katılımcılarıma çok teşekkür ederim.

Hayatımda olmaları nedeniyle kendimi şanslı hissettiğim arkadaşlarım; lise döneminden beri birlikte eğlenmeyi çok sevdiğim arkadaşım, tez döneminin başından sonuna kadar fiziksel ve duygusal olarak yanımda olduğunu hissettiren Ekin Özler’e, lisans döneminden beri sıkıntılarımızı ve mutluluklarımızı paylaştığımız ve her zaman yanımda olan sevgili arkadaşım Elif Uysal’a, uzun yıllardır süren sıcak dostluğu için Büşra Neva Duymaz’a, tez yazma sürecinde kaygılarımı paylaşan, her anımı paylaşmaktan keyif aldığım ve bana her zaman değerli hissettiren Mehmet Ali Çolak’a, yüksek lisans dönem arkadaşım, her zaman bir telefon uzakta olduğunu bildiğim arkadaşım ve tez yazma sürecinde motivasyonumu korumama yardımcı olan meslektaşım Cemre Karaarslan’a teşekkür ederim.

Son olarak bugün olduğum kişi olmamda belirleyici olan, eğitim sürecimin her aşamasında desteklerini esirgemeyen annem Gülay Eminoğlu, anneannem Nuran Güvenç, ablam Müge Eminoğlu Şen ve öz abim gibi gördüğüm eniştem Burak Şen, destekleriniz ve emekleriniz için çok teşekkür ederim.

ÖZET

EMİNOĞLU, Cansu. Erken Çocuklukta Duygu Düzenleme Becerilerinin Aile Sistemleri Açısından İncelenmesi: Ebeveyn İstismar Farkındalığı, Evlilik Uyumu, Kardeş İlişkileri ve Genel Aile Uyumu. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı, 2021.

Bu çalışmada çocukların duygu düzenleme becerileri üzerinde ailenin ve aile alt sistemlerinin çeşitli etkileşimlerle yordayıcı etkisi araştırılmıştır. Çocuğun duygu düzenleme becerileri ile ilişkileri incelenen değişkenler, ikili sistemler özelinde istismar ya da ihmal riski olabilecek etkileşimler dikkate alınarak seçilmiştir. Bu doğrultuda ebeveyn-çocuk alt sistemini temsilen ebeveynlerin istismar farkındalıkları, anne-baba alt sistemini temsilen evlilik uyumu, kardeş-kardeş alt sistemini temsilen kardeş ilişkilerinin niteliği ve genel aile sistemini temsilen aile uyumu incelenmiştir. Bu bağlamda anne babaların çocuklarına yönelik davranışlarına ilişkin istismar farkındalığı, kendi aralarındaki evlilik uyumu ve kardeşler arasındaki ilişkinin niteliği ile çocuğun duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkilerde aile uyumunun aracı rolüne işaret eden bir model sınanmıştır. Araştırmanın örneklemini yaşları 22-49 arasında değişen 120 anne/baba oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu, Duygu Düzenleme Ölçeği, İstismar Farkındalık Ölçeği – Ebeveyn Formu, Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği, Aile Uyum Ölçeği Kısa Formu, Evlilikte Uyum Ölçeği ve COVID-19 Pandemisi Kaygı Ölçeği kullanılmıştır. Ebeveyn-çocuk alt sistemini değerlendirmek amacıyla kullanılan ölçeğin iç tutarlılık katsayısının düşük bulunması nedeniyle bu alt sisteme ilişkin ölçüm modelden çıkarılmıştır. Araştırma hipotezleri doğrultusunda oluşturulan model AMOS Programı aracılığıyla test edilmiştir. Analiz sonuçları hipotez modelinin veri ile kısmi uyumluluk gösterdiğine işaret etmektedir. Ebeveynlerin evlilik uyumu ve kardeş ilişkilerinin niteliği ile 2-6 yaş çocuğun duygu düzenleme/kontrol düzeyleri ve duygularının değişkenlik/olumsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkide aile uyumunun aracı rolünün sınındığı modelde, aile uyumu ile çocuğun duygularının değişkenlik/olumsuzluk düzeyi arasında doğrudan ilişki görülmemekle birlikte önerilen aracılık yolunun duygu düzenleme/kontrol üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Erken çocukluk döneminde duygu düzenleme becerisi üzerinde aileyi bir sistem olarak ele almayı amaçlayan bu çalışma, çocukların duygu düzenleme becerileri ile çalışırken aileyi bütüncül bir şekilde ele almanın önemli olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Duygu düzenleme, aile sistemleri, istismar farkındalığı, evlilik uyumu, olumlu kardeş ilişkileri

ABSTRACT

EMİNOĞLU, Cansu. Emotion Regulation Skills in Early Childhood in Terms of Family Systems: Parental Abuse Awareness, Marital Adjustment, Sibling Relationships and General Family Adjustment. Başkent University, Institute of Social Sciences, Master's in Clinical Psychology with Thesis, 2021.

In this study, the predictive effect of family and family subsystems with various interactions on children's emotion regulation skills was investigated. The variables whose relationships with the emotion regulation skills of the child were examined, were selected by considering interactions that might be at risk of abuse or neglect in the case of binary systems. In this respect, parents' awareness of abuse representing the parent-child subsystem, marital adjustment representing the mother-father subsystem, positive sibling relationships representing the sibling-sibling subsystem, and family adjustment representing the general family system were examined. In this context, a model that points to the mediating role of family adjustment in the relationships between parents' awareness of abuse towards their children, marital adjustment among parents and the quality of the relationship between siblings and the child's emotion regulation skills was tested. The sample of the study consists of 120 parents whose ages are between 22-49. Personal Information Form, Emotion Regulation Scale, Abuse Awareness Scale - Parent Form, Schaeffer Sibling Behavior Evaluation Scale, Short Form of Family Adjustment Scale, Marital Adjustment Scale and COVID-19 Pandemic Anxiety Scale were used as data collection tools in the study. Since the internal consistency coefficient of the scale used to evaluate the parent subsystem was not acceptable, this subsystem was excluded from the model. The model created in line with the research hypotheses was tested through the AMOS Program. The analysis results indicate that the hypothesis model is partially compatible with the data. In the model, in which the mediating role of family adjustment in the relationship between the marital adjustment of the parents and the quality of sibling relationships and the emotional regulation/control levels of the child aged 2-6, and the levels of lability/negativity of their emotions, there is no direct relationship between family adjustment and the level of the child's emotions lability/negativity, however, it was found that its effect on emotion regulation/control was significant. This study, which aims to consider the family as a system on emotion regulation skills in early childhood, shows that it is important to consider the family in a holistic way when working with children's emotion regulation skills.

Keywords: Emotion regulation, family systems, abuse awareness, marital adjustment, positive sibling relationships

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Duygu Düzenleme	3
1.1.1. Duygu düzenleme becerilerinin gelişimi	4
1.1.2. Duygu düzenleme becerisi gelişiminde ailenin rolü	7
1.2. Aile Sistemleri	9
1.2.1. Aile alt sistemleri	10
1.2.1.1. Ebeveyn alt sistemi	10
1.2.1.2. Eş alt sistemi.....	13
1.2.1.3. Kardeş alt sistemi.....	16
1.2.1.4. Aile sistemi/Aile uyumu.....	19
1.3. Tez Çalışmasının Amacı.....	20
1.4. Araştırmanın Önemi.....	22
BÖLÜM II.....	24
YÖNTEM	24
2.1. Örneklem	24
2.2. Veri Toplama Araçları	26
2.2.1. Gönüllü Katılım ve Bilgilendirme Formu	26
2.2.2. Kişisel Bilgi Formu.....	27

2.2.3. Duygu Düzenleme �l�eği.....	27
2.2.4. İstismar Farkındalık �l�eği – Ebeveyn Formu	28
2.2.5. Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme �l�eği	28
2.2.6. Aile Uyum �l�eği Kısa Formu	29
2.2.7. Evlilikte Uyum �l�eği (EU�).....	30
2.2.8. COVID-19 Pandemisi Kaygı �l�eği	31
2.3. İşlem	31
BÖLÜM III	32
BULGULAR	32
3.1. �n Analizler	32
3.1.1. Kayıp değerler, uç değerler ve normallik varsayımı	32
3.1.2. Korelasyon analizi.....	34
3.2. Regresyon Analizi	37
3.3. Birinci Yol Analizi	38
3.3.1. Uyum istatistikleri bulguları	39
3.3.2. Değerkenler arasındaki yol analizi bulguları	40
3.4. İkinci Yol Analizi	41
3.4.1. Uyum istatistikleri bulguları	42
3.4.2. Değerkenler arasındaki yol analizi bulguları	43
3.5. Bulguların �zeti.....	44
BÖLÜM IV.....	48
TARTIşMA.....	48
4.1. Korelasyon Analizi Bulgularının Tartışılması	48
4.2. Regresyon Analizi Bulgularının Tartışılması.....	55
4.3. Yol Analizi Bulgularının Tartışılması.....	56
4.4. Klinik �ıkarımlar	60
4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları ve �neriler.....	61

BÖLÜM V	65
SONUÇ	65
KAYNAKÇA.....	67
EKLER	

EK 1: Gönüllü Katılım ve Bilgilendirme Formu

EK 2: Kişisel Bilgi Formu

EK 3: Duygu Düzenleme Ölçeği

EK 4: İstismar Farkındalık Ölçeği – Ebeveyn Formu

EK 5: Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği

EK 6: Aile Uyum Ölçeği Kısa Formu

EK 7: Evlilikte Uyum Ölçeği

EK 8: COVID-19 Pandemisi Kaygı Ölçeği

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	25
Tablo 2. Çocukların Demografik Özellikleri	26
Tablo 3. Betimsel Bulgular	33
Tablo 4. Değişkenler ve Alt Boyutlar Arasındaki Korelasyon Değerleri.....	36
Tablo 5. Regresyon Analizi Bulguları	37
Tablo 6. Anlamlı Bir Model İçin Gerekli Görülen Uyum İndeksi Aralıkları (Schermele-Engel ve ark., 2003).....	40
Tablo 7. Birinci Yol Analizinin Doğrudan İlişkilerine İlişkin Değerler.....	41
Tablo 8. Düzeltme İndeksleri Sonucu İkinci Yol Analizinin Uyum İstatistikleri	43
Tablo 9. İkinci Yol Analizinin Doğrudan İlişkilerine İlişkin Değerler	44

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Duygu düzenleme becerisinin gelişiminde aile sisteminin ve aile alt sistemlerinin etkisini inceleyen model önerisi.....	22
Şekil 2. Kuramsal yol modeli	39
Şekil 3. Birinci yol analizinde gözlenen yol modeli.....	42
Şekil 4. İkinci yol analizinde gözlenen yol modeli.....	44

BÖLÜM I

GİRİŞ

Thompson'a göre (1994) duygu düzenleme becerisi içinde bulunulan duruma uygun olarak hem duyguların artması hem de duygusal uyarılmanın ketlenmesini içermektedir. Duygu düzenleme becerisi çocukların kendi dünyalarında etkili bir şekilde var olmalarına yardımcı olan davranışsal, psikolojik, fizyolojik, duygusal sistemler ve dikkatin dinamik etkileşimlerinden oluşmaktadır (Cole ve ark., 2004). Çocukların duygu düzenleme becerileri erken çocukluk döneminde özellikle önemli bir hale gelmektedir çünkü bu dönemde çocukların hem duygusal kapasitelerinde hem de sosyal dünyanın onlardan beklentilerinde bir artış görülmektedir (Denham, 1998).

Çocuklarda duygu düzenleme becerisi sosyal açıdan yetkin davranışlar (Denham ve ark., 2003; Fabes ve Eisenberg, 1999), uyum sağlama becerileri (Blair ve ark., 2004; Denham ve ark., 2002; Eisenberg ve ark., 2000; NICHD Early Child Care Research Network, 2004), akademik başarı (Trencosta ve Izard, 2007), davranışsal problemler (Cole ve diğer., 1996; Mullin ve Hinshaw., 2007; Shields ve Cicchetti, 1998), akranlarla kurulan sosyal ilişkiler (Santrock, 2013) ve evde karşılaşılan stresli durumlarla daha başarılı bir şekilde başa çıkabilmede (Cummings ve diğer., 1989) önemli bir beceri olarak görülmektedir. Zayıf duygu düzenleme becerileri, küçük çocuklarda uyumsuz sosyal işlevsellik ve akran zorbalığına maruz kalmanın önemli belirleyicilerindendir (Eisenberg ve ark. 1995; Hanish ve ark. 2004). Bireyler kronik olarak duygularını düzenleyemezlerse bu durum psikolojik işlevselliklerini ciddi biçimde etkileyebilmektedir (Koole, 2009). Hatta duygu düzenleme zorluklarının kronik seyrinin bireylerde psikopatoloji gelişimine yol açabileceği düşünülmektedir (Bradley, 2000; Calkins ve Dedmon, 2000; Kring ve Werner, 2004). Ayrıca duygu düzenleme özelliklerinin, yetişkinlikte bireylerin empati düzeyleri (Shields ve Cicchetti, 1997), zihinsel sağlık (Gross ve Munoz., 1995), fiziksel sağlık (Sapolsky, 2007), ilişki doyumu (Murray, 2005) ve iş performansı (Diefendorff ve ark., 2000) ile ilişkili olduğu bilinmektedir.

Çocuğun içinde bulunduğu ortam gelişimini birçok açıdan etkilemektedir. Çocukların ailesi, okulları, komşuları, akranları ve içinde bulundukları kültür duygu düzenleme becerisinin gelişimi üzerinde etkilidir. Çocukların bu ortamlarda her gün deneyimledikleri duygusal iklimin, duygu düzenleme becerilerinin gelişimi üzerinde oldukça etkisi bulunmaktadır (Eisenberg ve ark., 1998). Aile bağlamı üzerinden düşünüldüğünde bir

ailenin üyesi olmak, çocuk için sadece ailenin üyeleriyle ilişkilerinin gelişmesini değil, aynı zamanda aile üyeleri arasındaki duygusal ilişkilerin, ailedeki belirli rutinlerin, kuralların, beklentilerin, şakaların, oyunların, yasakların ve yaptırımların da anlaşılmasını sağlamaktadır (Dunn ve Munn, 1985). Çocuklar birebir maruz kaldıkları etkileşimlerin yanı sıra, aile içi dinamiklerin ebeveynler, eşler ve kardeşler arasındaki etkileşimler yoluyla deneyimlenme biçimlerini gözlemleyerek de duygu düzenleme ile ilgili becerilerini geliştirmektedir (Morris ve ark., 2007). Bu bağlamdan hareketle Fosco ve ark. (2013), çocukların duygu düzenleme düzeyleri üzerinde ailenin duygusal iklimi, ebeveynler arası çatışma ve anne ve babanın duygusal desteğini inceledikleri araştırmada çocukların duygu düzenleme becerilerinin daha eksiksiz bir şekilde anlaşılması için daha geniş aile sistemleri çapında değerlendirme yapılmasının önemli olduğunu altını çizmişlerdir.

Ebeveynler çocukların duygu düzenleme becerileri üzerinde oldukça önemli etkilere sahiptir. Pozitif ebeveynlik uygulamaları çocukların duygu düzenleme becerilerinin gelişimine olumlu bir katkı sağlarken, daha otoriter ebeveynlik uygulamaları duygu düzenleme becerisindeki yetersizlikleri yordamaktadır (Chang ve ark., 2003; Eisenberg ve ark., 1996). Ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişkileri de çocuğun duygu düzenleme becerisi üzerinde etkisi olan bir aile içi değişkendir. Evlilik uyumsuzluğunun erken çocukluk döneminde duygu düzenleme becerilerinde yaşanan güçlüklerle ilişkili olabileceği söylenmektedir (Gottman ve Katz, 1989). Kardeş ilişkileri, çocuğa duygusal anlayışının gelişmesi (kendi duygularını tanımlama, başkalarının duygularını anlama ve tahmin etme), duygusal yoğunluğu düzenleme becerisinin gelişmesi ve diğerleriyle ilişki kurmak için duygusal anlayışı kullanmayı öğrenmeleri için etkili bir bağlam sunmaktadır (Kramer, 2014). Küçük kardeşlerin kendilerinden yaşça büyük kardeşleriyle ilişkilerinin, geniş aralıktaki duyguları tanıma, ifade etme ve düzenlemeleri için önemli bir fırsat sunduğu düşünülmektedir (Dunn, 2007). Kardeş ilişkilerindeki saldırganlığın ise aile içi şiddet ve istismarın en yaygın türlerinden biri olduğu düşünülmektedir (Straus ve ark., 2003).

İlgili alanyazın bulguları çocukların duygu düzenleme becerilerinin 2-6 yaşlarında aile bağlamında doğrudan ve dolaylı yollarla gelişimini sürdürdüğüne işaret etmektedir. Doğrudan yollar ebeveynlerin çocuğa olan davranışlarını, çocuğun kendisinden yaşça büyük olan kardeşiyle olan ilişkilerinin niteliğini ve ebeveynleri arasındaki ilişkiyi gözlemlemeyi içerirken, dolaylı yollar genel olarak aile üyeleri arasındaki etkileşimlere tanık olmayı içermektedir. Doğrudan yollar arasında ele alınabilecek ebeveynlerin istismar farkındalıklarının düşük olması, olumlu kardeş ilişkilerinin olmaması ve uyumsuz bir

evliliğe sahip ebeveynlerin kendileri arasındaki etkileşimleri, çocuğun gelişimi için gerekli yönlendirmenin sağlanamaması ve/veya çocuğun psikolojik/fiziksel bütünlüğüne zarar verici biçimde gerçekleşmesi halinde ihmal ve/veya istismar olasılığını da beraberinde getirmektedir. Çocuklar genellikle yakın çevreleri tarafından ihmal ve istismar edilir, bu nedenle aile, istismarın tespiti ve önlenmesi açısından oldukça önemlidir (Özer, 2014). Salzinger ve ark. (1991), sadece istismara uğrayan çocukların değil, aynı zamanda aile içindeki saldırgan davranışlara, çatışmaya ve şiddete maruz kalan çocukların da ileriki yaşlardan sorun çözme becerilerinde zorluk ve uyum bozucu davranışlar gösterme olasılığı olduğunu bildirmektedir. İhmal ve istismar, çocuğun duygu düzenleme becerilerini, aile üyeleri ile çocuk arasında olması gereken hassas ve duyarlı etkileşimi olmaması nedeniyle etkiler ve bu etki geleceğe taşınır. İhmal/istismarın bulunduğu ilişkilerde çocuklar duygu düzenleme becerisi için önemli olan duygularını tanıma, ifade etme ve diğerlerinin duygularını anlama becerilerini kazanamazlar, duygusal değişkenlikleri ve duruma uygun olmayan duygular gösterme olasılıkları da artar. Bu bağlamda çocuğun duygu düzenleme becerilerinin ikili sistemler özelinde istismar veya ihmal riski olabilecek etkileşimler dikkate alınarak incelenmesi önemli görünmektedir.

1.1. Duygu Düzenleme

Schachter ve Singer (1962) tarafından bir fizyolojik uyarılma ve biliş durumu içerdiği söylenen duygular; Cole ve ark. (2004) tarafından hayatta kalmak veya istenmeyen bir durumla başa çıkabilmek amacıyla hızlı bir şekilde değerlendirme yapıp harekete geçmeyi içeren biyolojik olarak hazırlanmış yetenekler olarak tanımlanmaktadır. Duygular işlevsel olarak kullanılmadığında, başka bir deyişle zamana ve duruma uygun bir biçimde ve gereken yoğunlukta ifade edilmediğinde bireyin yaşamını zorlaştıracı bir durumun oluşmasına neden olabilmektedir (Gross ve Thompson, 2007).

Farklı psikolojik bozukluk semptomlarının ve uyum bozucu davranışların potansiyel bir belirleyicisi olarak görülen duygu düzenleme becerisi ise (Gross ve Munoz, 1995), Thompson (1994) tarafından bireyin amaçlarını gerçekleştirebilmesi için duygusal tepkilerini izleme, değerlendirme ve değiştirmesini içeren içsel ve dışsal süreçler olarak tanımlanmaktadır. Duygu düzenlemenin; duyguların farkındalığı ve anlaşılması, duyguların kabulü, dürtüsel davranışların kontrolü, olumsuz duygular yaşarken bireyin arzu ettiği hedeflerle tutarlı bir şekilde davranması ve hedeflere ulaşmak ve durumsal talepleri karşılamak için uygun duygu düzenleme stratejilerinin esnek bir şekilde kullanılmasını

içerdiği belirtilmektedir (Gratz ve Roemer, 2004; Stevens ve ark., 2013). Duygu düzenleme becerisi aktif duygularla ilgili değişiklikleri ifade eder. Bu değişiklikler duygunun yoğunluğu ve süresi gibi duygunun kendisiyle ilgili olabilir (Thompson, 1994) veya bellek, dikkat, sosyal etkileşimler gibi diğer psikolojik süreçleri kapsayabilir (Cole ve ark., 2004). Ayrıca duygu düzenleme içsel ve dışsal süreçlerden oluşmaktadır; içsel süreçler duygusal bilişler, odaklanmış dikkat, dikkat odağını değiştirme, bireyin duygusal uyarılmayı düzenlemek için kullandığı çaba içeren kontrol gibi kavramları içerirken (Morris ve diğer., 2007), dışsal süreçler ise ebeveynlerin çocuğun duygusal tepkilerini biçimlendirmesi ve sosyalleştirmesi, kardeşler, arkadaşlar gibi diğer sosyalleşme araçlarını içermektedir (Fox ve Calkins, 2003).

Bireylerin sosyal yaşama uyum sağlamaları için önemli bir beceri olan duygu düzenleme, içinde bulunulan durumun bilişsel, duygusal ve sosyal gereksinimlerinin farkında olmayı gerektirmekte ve hem olumsuz hem de olumlu duyguları düzenlemeyi içermektedir (Cole ve ark., 2004). Duygu düzenleme süreci sırasında bireyler olumlu ve olumsuz duyguları artırabilir, sürdürebilir veya azaltabilirler (Koole, 2009). Cole ve ark. (1994) tarafından ortaya konulan görüşe göre, başarılı bir şekilde duygularını düzenleyebilen çocuklar, spontanlık ve davranışın ketlenmesini sağlamak için sosyal olarak kabuledilebilir ve yeterince esnek tepkilerle, çevrenin taleplerine karşılık verme yeteneğine sahip olacaktır. Tam tersi bir şekilde duygu düzenlemede güçlük yaşayan çocukların, aşırı tepkisellik, duygusal eksiklikler, kısıtlı duygu gösterimi, zayıf empati ve bağlamsal olarak uygunsuz duygusal ifadeler göstermesi beklenmektedir (Kim ve Cicchetti, 2010).

1.1.1. Duygu düzenleme becerilerinin gelişimi

Duygu düzenleme becerisini edinmek erken çocukluk döneminin önemli gelişimsel görevlerinden biri olarak kabul edildiği için (Kopp 1989; Macklem, 2008), bu becerinin gelişimi ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Duygu düzenleme becerisinin zaman içerisinde aşamalı bir şekilde gelişen bir yapısı vardır (Dodge ve Garber, 1991) ve dolayısıyla gelişimsel alanyazında duygu düzenleme çalışmaları bebeklikten yetişkinliğe uzanan bir süreci kapsamaktadır (Cole ve ark., 2004).

Bebeklikte duygular diğerleriyle iletişim kurmada ve davranışsal organizasyonda önemli bir rol oynamaktadır (Santrock, 2013). Duygular aracılığıyla bebekler hayatlarının mutluluk, üzüntü, ilgi ve korku gibi alanlarıyla ilgili çevreleriyle iletişim kurarlar. Aynı

zamanda duygular, bebeklerin sosyal tepkilerini ve uyumlanıcı davranışlarını da etkiler, bu durumda da bebeklerin dünyalarındaki diğer insanlarla etkileşimde bulunmalarına katkı sağlar (Thompson ve ark., 2003). Bebeklerin duygu düzenleme ile ilişkili girişimleri doğumdan itibaren başlamaktadır ve bebeklerin ilk tepkileri farklı nitelik ve yoğunluktaki duygusal uyarılara karşı fizyolojik ve davranışsal tepkileriyle karakterize edilmektedir (Rothbart ve diğer., 2000). Bu tepkilere örnek olarak kendini yatıştırmak için parmağını emme, rahatsız hissettiği bir durumda ağlama, yardım arama, yaklaşma davranışları gibi durumlar verilebilir (Fox ve Calkins, 2003; Kopp, 1989). Bebekler duygu düzenlemeyle ilgili erken belirtiler gösterebilir de bu dönem de dahil olmak üzere yaşamının ilk yılları boyunca, bebeğin birincil bakım vereni, bebeğin duygu düzenleme sisteminde en önemli kaynak olarak rol oynamaktadır (Thompson, 1994). Bebekler korktuklarında beden ve yüz ifadeleri değişirken (Cole ve ark., 2004), huzursuz oldukları zaman ağlayarak çevrelerine sinyal verirler, olumlu bir etkileşimi devam ettirmek istediklerinde ise memnuniyet içeren ifadelerle bu durumu belli ederler (Cole ve diğer., 1994), buna karşılık olarak bakım veren kişi bebeğe olan tepkisini düzenler. Bakım veren ve çocuk arasındaki bu ilişkide duygu düzenlemenin karşılıklı olduğu görülmektedir (Cassidy, 1994; Cole ve ark., 2004). Anneler, bebeklerin duygusal sinyallerini okuyarak, bebekte uygun uyarılma sağlayarak, bazı durumlarda bebeklerin uyarılma seviyelerini değiştirerek ve bebeklerin tepkilerini güçlendirerek onların duygusal durumlarını düzenlerken, bebekler ise annelerinin uyarmalarına, yaklaşma ve kaçınma davranışları ile annelerinin duygularını düzenlerler (Cole ve ark., 2004). Bebeğin bakım veren ile erken dönemde gözlemlenen ortak düzenleme sürecinin, bebeğin yaşam boyu öz düzenleme stratejilerinin temelini oluşturduğu ileri sürülmektedir. Bakım veren duygusal olarak ulaşılabilir olduğunda ve bebeğin sinyallerine duyarlı bir şekilde karşılık verdiğinde, bebeğin sadece güvenli bir bağlanma örüntüsü geliştirmesini değil, aynı zamanda duygularını açık ve duruma uygun bir şekilde ifade etme kapasitesini de geliştirdiği belirtilmektedir (Cassidy, 1994).

Bilişsel gelişimde ilerleme kaydedilmesi ile birlikte bebekler birinci yaşın sonuna doğru kendi duygu düzenleme süreçlerinde öncesine kıyasla daha aktif bir şekilde rol almaya başlarlar (Kopp, 1982). Bu süreçte bebek dış dünyayla olan etkileşiminde amaçlı bir şekilde duygudurumunu yönetmek için belirli duygu düzenleme stratejileri kullanmaya başlar (Calkins ve Dedmon, 2000). Örneğin olumlu duygulanımı sürdürmek ve olumsuz duygulanımı azaltmak için dokunsal uyarılmayı kullanırlar (Cole ve diğer., 1994). Buna ek olarak bu dönemde yaklaşma, geri çekilme, dikkat odağını değiştirme davranışlarının yanı

sıra bu davranışlarda çeşitli sosyal içeriklere de rastlanmaktadır (Calkins ve Hill, 2007). İki yaşa doğru gelindiğinde dil gelişimine de bağlı olarak çocukların duygu ifadesi repertuarları genişledikçe duygu düzenleme için kapasitelerinin arttığı görülmektedir (Thompson, 1994). Bu dönemde çocukların duygudurumlarını kelimeler yardımıyla ifade etmeye başlamaları, bakım verenlere çocuğun duygularını düzenlemeleri konusunda ek bir yardım sağlayabilmektedir (Santrock, 2013). Çocuklar hayatlarının ikinci yılında bireysellik ve otonomi ile ilgili işaretler vermeye başlarlar (Kopp, 1982). Aynı zamanda iki yaşın pasif duygu düzenlemenin sona erdiği ve aktif duygu düzenlemeye geçişin tamamlandığı bir dönem olduğu söylenmektedir (Rothbart ve diğer., 1992). Fakat bu dönemde çocuğun hala tamamen bağımsız bir şekilde başarılı olduğu bir duygu düzenleme becerisine sahip olduğu söylenememektedir (Calkins ve Dedmon, 2000).

İki-üç yaş döneminde çocukları stres altında olduğunda ebeveynler kendilerinden destek almalarını beklerler ve çocukların da genel olarak bu dönemde duygu düzenleme sistemleri anne odaklıdır. Ancak çocuk düşük stres düzeyi içeren bir durumdaysa kendi duygu düzenleme stratejilerini geliştirmesi beklenmektedir (Gross ve Levenson, 1993). Üç yaşa doğru ilerlendiğinde çocuklar annelerinden ayrılmaya ve akranları ile geçirdikleri zamanı artırmaya başlamaktadır. Bu durumun sonucu olarak kendilerinin ve diğerlerinin duyguları hakkındaki bilgileri artmakta ve duygu düzenleme becerilerini daha bilinçli bir şekilde sergilemektedirler. Ayrıca genişleyen sosyal çevrelerinde duyguların işlevini gözlemlene ve duygusal durumların sonuçlarını öğrenme şansına sahip olurlar (Cole ve diğer., 1994).

Dört yaşa doğru çocuklar duygular ile ilgili daha çok konuşmaya başlarlar. Bilişsel gelişimlerinin ve kelime dağarcıklarının daha da gelişmesi ile birlikte duygularını davranışsaldan ziyade sözel olarak ifade etme eğiliminde olurlar (Kopp, 1989). Bu dönem çocukların dış dünya ile etkileşimlerinin artması nedeniyle sosyal bağlamlarının oldukça genişlediği bir zaman dilimi olarak görülmektedir (Bozkurt-Yükçü ve Demircioğlu, 2017). Okul öncesi dönemde çocukların hem duygusal ve bilişsel kapasitelerindeki gelişim hem de sosyal dünyanın onlardan beklentilerinde bir artış görüldüğü için, duygu düzenleme becerisi bu yıllarda daha da önemli bir hale gelmektedir (Denham, 1998). Okul öncesi dönemde etkili duygu düzenleme becerilerinde eksiklikler görülmesi, sosyal olarak yetkin bireyler olma (Cole ve ark., 2008) ve sosyal ilişkilerde sorunlar ortaya çıkmasına neden olurken okula uyumda güçlükler ile de ilişkilendirilmektedir (Calkins ve Hill, 2007; Denham ve diğer., 2003).

1.1.2. Duygu düzenleme becerisi gelişiminde ailenin rolü

Morris ve ark. (2007), bir bağlam olarak ailenin, çocuklarda duygu düzenleme becerisi gelişimini üç yoldan etkilediğini belirtmektedir. İlk olarak çocuk duygu düzenlemeyi aile içinde doğrudan gözlemleyerek öğrenir. Çocuklar ailedeki deneyimleri yoluyla duygu düzenleme sürecini öğrenirler; ebeveynler, kardeşler ve eşler arasındaki etkileşimleri gözlemleyerek duygu düzenleme için temel oluşturur (Morris ve ark., 2007). İkinci olarak bazı ebeveynlik yöntemleri duygu düzenleme becerisini doğrudan etkilemektedir. Ebeveynler, çocukların olumlu ve olumsuz duygularına yönelik gösterdikleri doğrudan tepkilerle duygu düzenleme becerisinin gelişimini etkileyebilirler (Eisenberg ve ark., 1998). Ebeveynlerin duygulara ilişkin kendi inançları, kendi ebeveynleriyle olan ilişkileri, bağlanma örüntüleri ve kendi duygu düzenleme becerileri, ebeveynlerin çocukla ve diğer aile üyeleriyle etkileşiminin nasıl olacağını önemli ölçüde etkilemektedir (Gottman ve ark., 1997). Son olarak ise duygu düzenlemenin ailenin ikliminden etkilendiği belirtilmektedir. Çocuğun günlük deneyimlediği duygusal iklim, çocuğun duygusal gelişimi ve duygu düzenleme becerisi açısından önemli bir etkiye sahiptir. Ailenin duygusal iklimi, bağlanma ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerin kalitesini yansıtır ve aile içinde gösterilen pozitif ve negatif duyguların gösterilme miktarı hakkında da bilgi vermektedir (Darling ve Steinberg, 1993).

Farklı ebeveynlik uygulamalarının çocuklardaki duygu düzenleme becerisinin gelişimine olan etkisi çeşitli araştırmalarda incelenmiştir. Denham ve ark. (1994) tarafından yürütülen bir çalışmada, çocuğunu destekleme, çocuğun otonomisinin gelişimine izin verme gibi olumlu ebeveynlik stratejileri gösteren annelerin çocuklarının, akran ilişkilerinde daha yüksek düzeyde duygusal yeterlilik gösterdiği izlenmiştir. Konuyla ilgili başka bir araştırmada Denham (1993), çocuklarının davranışlarını daha olumlu duygular göstererek düzenlemeye çalışan annelerin çocuklarının sosyal olarak daha yetkin oldukları ve daha iyi duygusal kontrol gösterdiklerini belirtmektedir. Aynı zamanda alanyazında düşmanlık, psikolojik kontrol ve negatif kontrol gibi olumsuz ebeveynlik uygulamalarının duygu düzenlemeyle negatif yönde ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Morris ve ark., 2007). Ebeveynlerin çocuklarının duygu ifadelerini kısıtlamaları, erken ve orta çocuklukta kaçınan duygu düzenleme stratejilerine neden olmaktadır (Eisenberg ve ark., 1992; Eisenberg ve ark., 1996). Duygularına karşı ebeveynleri olumsuz veya cezalandırıcı karşılık veren çocuklarda bu durumun yüksek düzeyde duygusal uyarılmaya neden olduğu

ve çocuklara duygularını anlamak ve üzüntü, öfke gibi duygularını ifade etmek yerine onlardan kaçınmak gerektiğini öğrettiği, ayrıca bu tarz ebeveyn tepkilerinin, gerçek hayatta öfke hissettirebilecek bir durumla karşılaşıldığında da uygun olmayan duygu düzenleme stratejileri göstermeye neden olduğu savunulmaktadır (Eisenberg ve ark., 1992). Bu konuda yapılan boylamsal çalışmalar da ebeveynlerin bu tarz tepkilerinin düşük sosyal işlevsellik ve duygu düzenleme güçlükleri ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Morris ve ark., 2007). Olumsuz bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin göstergelerinden olan erken yaşta aile içinde istismar yaşantısına maruz kalmanın duygu düzenleme becerisi üzerindeki etkisinin araştırıldığı bir çalışmada Shields ve Cicchetti (1998), istismara uğrayan çocukların duygusal değişkenliklerinin ve durumla uygun olmayan duygularının, istismara uğramayan çocuklara göre daha fazla olduğunu bildirmişlerdir. Shipman ve Zeman (1999) ise erken yaşlarda maruz kalınan istismarın ebeveyn-çocuk ilişkisinde önemli bir sapmaya neden olduğunu, destek ve olumlu duygulanım yokluğu, sert disiplin, negatif kontrol, tutarsız ve yetersiz duyarlılık gibi nedenlere bağlı olarak duygu düzenleme becerisinde eksiklikler görüldüğünü söylemektedir. Okul öncesi dönemdeki çocuklar ve onların ebeveynleriyle yapılan bir çalışmada da istismara uğrayan çocukların yaklaşık olarak %80'inde, araştırma sırasında yaratılan öfkeli bir durum sırasında duygu düzenleme güçlükleri yaşandığı görülmüştür (Maughan ve Cicchetti, 2002). Ebeveynlerin, yukarıda belirtildiği gibi olumsuz yöndeki ebeveynlik tutumları ve çeşitli disiplin yöntemleri bazen istismar davranışlarıyla örtüşmektedir (Akduman ve ark., 2005). Çocukların aile içindeki istismardan korunması, bu sayede duygu düzenleme becerilerinin normal seyrinde gelişmesi için, ebeveynlerin istismarın ne olduğunu, belirtilerini ve çocukları üzerindeki etkilerini bilmeleri gerektiği düşünülmektedir (Adalı, 2007).

Ailenin duygusal iklimini yansıtan durumlardan biri olan ebeveynler arasındaki ilişki de çocukların duygu düzenleme becerisi üzerinde etkilidir. Ebeveynler arası, uzun dönem partnerler arası ve büyükanne, büyükbaba gibi yetişkinler arasındaki çatışmalar, çocukların çatışmayı ve buna bağlı olarak deneyimlenebilecek duyguların uygun veya uygun olmayan bir şekilde nasıl yönetilebileceğini öğrenmeleri için önemli bir bağlamdır (Cummings ve Davies, 1994). Bu tarz yetişkin ilişkileri ailenin iklimini önemli ölçüde etkiler, birçok araştırmada aile içi geçimsizliğin hem çocuklukta hem ergenlikte yaşanabilecek uyum sorunlarıyla ilişkili olduğu söylenmektedir (Cummings ve Davies, 2002). Buna ek olarak doğrudan çocuğa yönelik olmasa bile yetişkinler arasında yaşanan çatışmalar sonucu ortaya çıkan öfkeye arka planda maruz kalan çocukların çeşitli sosyal ve duygusal problemler

açısından risk altında olduğu belirtilmektedir (Lemerise ve Dodge, 1993). Shaw ve ark. (1997) tarafından ebeveynler arası çatışma ile çocukların içselleştirme problemlerinin ilişkili olduğu ve bu durumun olumsuz duygusallık düzeyleri yüksek olan çocuklarda etkiyi artırdığı ileri sürülmektedir ve bu durumu duygularını düzenleyemeyen çocukların evlilik içi çatışmaların negatif etkilerine karşı daha hassas olabileceği şeklinde açıklamışlardır.

Duygu düzenleme becerisi ile ilgili çalışmalar büyük ölçüde anne-çocuk etkileşimine odaklanmaktadır (Morris ve ark., 2007). Fakat alanyazında duygu düzenlemenin gelişimini tüm yönleriyle anlayabilmek açısından babalar, kardeşler, aynı evde yaşayan büyükanne, büyükbabalar, komşular, akranlar gibi sistemlerin de çocuğun duygusal gelişiminde önemli bir role sahip oldukları için araştırmalara dahil edilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir (Fauber ve ark., 1990; Morris ve ark., 2007).

1.2. Aile Sistemleri

Genel Sistemler Kuramına göre, bir bütün oluşturmak amacıyla birbirleriyle ilişki içinde olan parçaların tümü sistem olarak adlandırılmaktadır (Bertalanffy, 1968). Her sistem içinde parçalar birbiri ile ilişki içindedir ve işlevlerini sürdürebilmek için birbirlerine bağımlıdır. Sistemdeki bir unsurun değişmesi, diğer unsurlarda da değişime neden olmaktadır, bu değişiklik de yine ilk değişen unsuru etkilemektedir (Dallos ve Draper, 2010). Bu bilgilerden hareketle sistem yaklaşımı, ailenin nasıl işlev gördüğü hususunda bilgiler sunmaktadır (Kaplan, 2019). Bu kurama göre ailenin, bütün üyeleri birbirine bağlı, birbirlerini karşılıklı ve sürekli olarak etkileyen etkileşimsel bir bütün ve farklı düzeyleri arasında farklı etkileşimler bulunan, organize ve hiyerarşik bir sistem olduğu söylenmektedir (Akün, 2013).

Genel Sistemler Kuramı'ndan etkilenen Minuchin, 1970'li yıllarda Yapısal Aile Sistemleri Kuramını ortaya atmıştır (Akün, 2013). Bu kurama göre aile, etkileşimsel örüntüler ile işlevlerini yerine getiren bir sistemdir. Sistemin bir üyesinin davranışı, diğer üyelerin davranışlarıyla ilişkilidir, aynı zamanda da onlara bağlıdır. Aile yapısı, ailenin üyelerinin etkileşim biçimlerini düzenleyen görünmez bir talep kümesidir ve aile, işlemsel örüntülerle çalışan bir sistemdir. Tekrarlanan işlemler, kiminle, nasıl ve ne zaman ilişki kurulacağına dair kalıplar meydana getirir ve bu kalıplar sistemin temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bireylerin davranışlarının anlaşılması için sadece bir bireyi değil, bireyin diğer insanlar ile kurmuş olduğu ilişkileri ve içinde bulunduğu aile sistemini de göz önünde

bulundurmak gerekmektedir. (Minuchin, 1974).

1.2.1. Aile alt sistemleri

Minuchin ve Fishman'a (1981) göre bir sistem olarak aile, işlevlerini alt sistemler aracılığıyla farklılaştırır ve yürütür. Alt sistemler nesil (kardeş alt sistemi), cinsiyet (büyükbaba, baba ve oğul) veya göreve (ebeveyn alt sistemi) göre oluşturulurken Minuchin'e (1974) göre, aile sisteminde temel olarak ebeveyn, eş ve kardeş olmak üzere üç alt sistem bulunmaktadır. Her birey kendi başına bir alt sistem olduğu gibi aynı zamanda ailenin her bir üyesi, farklı düzeylerde güce sahip olduğu ve birbirinden farklı beceriler edindiği birçok alt sistemin de üyesidir. Aile üyeleri farklı alt sistemler içinde farklı tamamlayıcı ilişkiler içinde olurlar ve farklı kişilerarası ilişkiler kurarlar. Örneğin, bir erkek farklı alt sistemler içerisinde, büyükbaba, baba, oğul, ağabey, koca ya da kuzen gibi farklı roller içerisinde olabilir (Minuchin, 1974).

Her aile alt sisteminin belirli işlevleri vardır. Bu alt sistemlerde edinilen kişilerarası becerilerin geliştirilmesi, alt sistemin diğer alt sistemlerin müdahalesinden uzak olmasına dayanmaktadır. Örneğin, eşler arasında tamamlayıcı uyum kapasitesi, yasaların, çocukların ve bazen de aile dışı etkenlerin müdahalesinden korunmayı; kardeşler arasında öğrenilen akranlarla müzakere etme becerilerinin geliştirilmesi ise, ebeveynlerin müdahale etmemesini gerektirmektedir (Minuchin, 1974). Alt sistemlerde ortaya çıkan bir durum sistemin tümünü olumlu veya olumsuz olarak etkileyebilir (Aktaş, 2004). İnsanlar, insan ilişkisini mümkün kılan karşılıklılaşma ulaşmak amacıyla sürekli değişen bir şekilde ortama uyum sağlamaktadır (Minuchin, 1974). Kendi içinde işlevsel ve kurallarla sınırlandırılmış olmasıyla birlikte çevreyle etkileşim halinde açık bir sosyal sistem olan ailede bireylerin birbirlerine verdikleri geri bildirimler her bireyin gelecekteki davranış ve tutumlarını etkilemektedir (Kaplan, 2019). Bireyin kişilik gelişiminde ve içinde bulunduğu çevreye uyum sağlamasında aile içindeki ilişkilerin önemli olduğu belirtilmektedir (Çağdaş ve Seçer, 2004). Kaplan (2019) tam bir iyilik halini sağlayan en temel kurum olması ve biyopsikososyal gelişimin ana odağı olması itibarıyla ailenin öneminin yaşam boyu devam etmekte olduğunu vurgulamaktadır.

1.2.1.1. Ebeveyn alt sistemi

Erken çocukluk dönemindeki deneyimler çocuğun yetişkinlikteki inançlarını, kişiliğini, alışkanlıklarını ve değer yargılarını şekillendirmektedir (Kandır ve Alpan, 2008).

Bu dönemde çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminde etkili olan en önemli sosyal çevre ailedir (Güenalp, 2007), ebeveynler ise bu gelişimde önemli bir rol oynamaktadır (Jabeen ve diğer., 2013). Ebeveynlerin karşılıklı olarak birbirlerine, diğer aile üyelerine ve çevrelerine davranışlarının çocuğun gelişiminde önemli olduğu vurgulanmaktadır (Kaplan, 2019). Ebeveyn alt sistemi, ebeveynlerin çocuklarına rehberlik etmesi, onların bakımı, yetiştirilmesi ve sosyalleştirilmesi için ailenin ana sorumluluğu taşıyan birimdir (Minuchin, 1974). Minuchin ve Fishman (1981), ebeveyn alt sisteminin çocuklara ilişkin sorumluluklarının yanında, tüm aile sisteminin işlevselliğini belirleyecek kararlar vermekte yetkili olduğunu belirtmektedir. Bu alt sistem sayesinde çocuk, ebeveynlerinden ne bekleyeceğini öğrenir. Ayrıca çocuk ebeveynleri ile etkileşimleri aracılığıyla hangi davranışlarının ödüllendirileceğini veya cezalandırılacağını, kendisinden daha büyük kaynaklar ve güce sahip insanlardan ne bekleyeceğini, otoriteyi rasyonel veya geçici olarak düşünmeyi, ihtiyaçlarının desteklenip desteklenmeyeceğini ve kendi ailesinde isteklerini iletmenin en etkili yollarını öğrenir. Son olarak, ebeveyn alt sistemi içinde, çocuk ailesinin çatışma ile başa çıkma tarzını da deneyimler (Minuchin, 1974; Minuchin ve Fishman., 1981).

Çocuğun doğup geliştiği yer olan aile, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde çocuğun gelişimini olumsuz bir yönde etkileyecek şekilde istismarın çeşitli türlerine maruz kalabildiği toplumsal yapılardan biridir. Topçu (2009) tarafından bir yetişkin ile çocuk arasındaki bir ilişki-iletişim biçimi olarak tanımlanan çocuk istismarını Dünya Sağlık Örgütü (WHO) “bir yetişkin tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan çocuğun fiziksel ve psikososyal gelişimi ile sağlığını olumsuz yönde etkileyen eylem ve eylemsizlikler” olarak tanımlamaktadır (Turhan ve ark., 2002). Bu eylem ya da eylemsizliklerin bir sonucu olarak çocuğun psikolojik, fiziksel, sosyal veya cinsel açıdan zarar görme, sağlığının ve/veya güvenliğinin tehlikeye girme olasılığı bulunmaktadır (Taner ve Gökler, 2004). Ercan (2018) tarafından yapılan bir araştırmada ebeveynlerin %55’inin orta ve yüksek düzeyde istismar potansiyeli olduğu bulunmuştur. UNICEF’in (2010) Türkiye’de yürütmüş olduğu bir çalışmada ebeveynlerin çocuklarına uyguladıkları istismarın çocuklar üzerinde olumlu/olumsuz etkiler bırakabileceği veya çocukların bu durumdan hiç etkilenmeyeceği şeklinde farklı fikirleri oldukları görülmektedir (akt. Pekdoğan, 2017). Ebeveynlerin çoğu, istismarın çocuklarının hayatında olumsuz etkileri olduğunu, bazı ebeveynler çocuklarına karşı sergiledikleri bu istenmeyen davranışların çocuklar için bir ders niteliği olduğunu, bazı ebeveynler ise çocuğunun bu şekilde itaatkâr olduğunu ve çevreye karşı terbiyeli davranışlar

sergilediğini ifade etmişlerdir. Çocukların aile içi ihmal ve istismardan korunabilmesi amacıyla, ebeveynlerin ihmal ve istismar edici davranışların ne olduğunu ve çocuk üzerindeki etkilerini bilmeleri gerekmektedir (Adalı, 2007; Ünal ve Boz, 2020). Ebeveynlerin bu konu ile ilgili birbirinden farklılaşan ve çocuklara çeşitli açılardan zarar verebilecek görüşleri bulunduğundan öncelikle çocuklara karşı sergiledikleri davranışların ihmal veya istismar olup olmadığı konusundaki farkındalık düzeylerini belirlemenin önemli olduğu düşünülmektedir.

Çocukların duygu düzenleme becerilerinin gelişimi üzerinde ebeveynlerle olan etkileşimlerinin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Çocukların kötü muamele gördüğü aileler, çeşitli gelişim alanlarında uyumsuzluk için önemli oranda risk oluşturan bir ortamı örneklemektedir (Cicchetti ve Toth, 2005). Alanyazın kötü muamele gören çocukların duygularını tanıma, ifade etme ve anlamada çeşitli eksiklikler deneyimlediğini göstermektedir (Kim ve Cicchetti, 2010). Erken çocuklukta kötü muamele, bakım veren ile çocuk arasında hassas ve duyarlı etkileşimlerin olmaması nedeniyle, duyguları anlama ve duygu düzenlemenin ideal gelişimi karşısında önemli bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Kötü muamele gösteren ailelerde ebeveynlerin, çocukları üzdüklerinde onların duygusal durumlarını düzenlemek için yapıcı stratejiler öğrenebilecekleri şekilde destek sağlama olasılıkları daha düşüktür. Kötü muamele gören çocuklar, özellikle fiziksel istismara uğramış çocuklar, olumsuz duygu sürecini yönetme ve işleme zorluğuna yol açan çok yoğun duygusal uyarılma yaşayabilirler. Cinsel ve fiziksel istismar da dahil olmak üzere erken dönemde deneyimlenen kötü muamele, küçük çocuklarda yüksek düzeyde olumsuzluk, öfke ve okul öncesi çocuklarda öz denetim eksikliği ile ilişkili görülmüştür (Erickson ve ark., 1989). Shields ve Cicchetti (1998) istismara uğrayan çocukların diğer çocuklara kıyasla duygusal değişkenlik ve duruma uygun olmayan duygular gösterdiğini rapor etmişlerdir. Bunlara ek olarak kötü muamele gören çocuklar uyum bozukluklarına daha yatkın hale gelirken, duygu düzenlemede ve duyguları ayırt etmede kötü muamele görmemiş çocuklara göre daha fazla zorluk çekmektedir (Cicchetti ve ark., 1991).

Çocuğun olumsuz duygularının cezalandırıldığı, görmezden gelindiği veya eleştirel bir şekilde karşılandığı duygusal olarak istismar edici bir ortam, çocuğun duygularını yönetmek için yapması gerekenlerin onlardan kaçınma veya bastırma olduğunu düşünerek duygularını bastırma, kaçınan başa çıkma tarzı benimseme ve destek aramada başarısızlık gösteren bir örüntü geliştirmesine neden olabilmektedir (Krause ve diğer., 2003). Bu tür ortamlara maruz kalan çocuklara duygusal tepkilerinin yanlış, kötü veya uygunsuz olduğu doğrudan

söylenebilir veya duygusal tepkileri tamamen göz ardı edilebilir (Linehan, 1993).

Alanyazındaki çalışmalar, çocuklukta kötü muameleye maruz kalmanın duygu düzenleme becerisinde güçlükler neden olmanın yanında kişilerarası becerilerin edinilmesini de olumsuz yönde etkilediğini göstermiştir (Shields ve Cicchetti, 1998). Kötü muamele öyküsü olan daha büyük çocuklarda ve ergenlerde tekrarlayan saldırganlık örüntüleri, akranlarla ilişkilerde güçlük ve sınırlı sosyal yetkinlik görülmektedir (Shipman ve diğer., 2000). Kötü muamele gören çocuklarla yapılan başka bir araştırmada, başka bir çocuğun sıkıntısını hafifletme isteklerinin daha düşük olduğunu (Macfie ve ark., 1999) ve okul öncesi dönemde akran etkileşimleri gözlemlendiğinde, bir akranının sıkıntısına tepki olarak fiziksel saldırı veya tehditle beraber korku veya öfke duygularını göstermelerinin daha olası olduğu gözlenmiştir (Main ve George, 1985).

1.2.1.2. Eş alt sistemi

İki yetişkinin bir aile kurma amacı ile bir araya gelmesi ile eş alt sistemi oluşur. Bu alt sistemin ailenin işleyişi için hayati önem taşıyan belirli görevleri ve işlevleri bulunmaktadır. Bu görevleri yerine getirebilmek için gerekli olan temel beceriler; eşler arasındaki karşılıklı uyum ve tamamlayıcılıktır. Başka bir deyişle bu sistemdeki her birey birçok alanda diğerinin işlevselliğini desteklediği örüntüler geliştirmelidir (Minuchin, 1974). Eş alt sistemi içinde bireyler, kendilerini diğer sistemlerin talepleri ve ihtiyaçlarının müdahalesinden koruyan sınırlar ortaya koymalıdır. Özellikle ailede çocuk varsa eş alt sisteminin sınırlarının yeterliliği, aile yapısının korunması için en önemli unsurlardan biridir. Eş alt sistemi, üyeleri için dışsal stres kaynaklarından kaçış ve bu stresörlerle başa çıkmak için sistemin sınırları dahilinde destekleyici bir platform sağlamaktadır. Eşlerin etrafındaki sınır uygun olmayan bir şekilde katı ise, sistemde izolasyondan dolayı gerilim yaşanabilir. Tam tersi bir şekilde bu alt sistemin sınırları gevşekse, çocuklar ve diğer akrabalar dahil olmak üzere diğer alt sistemler bu alt sisteme dahil olabilir ve bu durum da sistemin işlevselliğini olumsuz yönde etkileyebilir (Minuchin, 1974; Minuchin ve Fishman, 1981).

Evlilik biyolojik, davranışsal ve duygusal yönleri olan sosyal bir sistemdir (Tutarel-Kışlak, 1999). Evliliğin niteliğini değerlendirmek için konuyla ilgili araştırmalarda evlilik uyumu kavramına sıklıkla yer verilmiştir (Erbek ve ark., 2005; Erdoğan, 2007). Evlilik uyumunun, Demiray (2006) tarafından evlilikte isteklerin ve beklentilerin karşılanması,

Tutarel-Kışlak ve Göztepe (2012) tarafından ise bir evliliğin zorunlu ve gönüllü özelliklerinin dengeli olmasıyla ilişkili olduğu söylenmektedir. Bu tanımlamalara benzer bir şekilde Spanier (1976), eşler arası uyumdan bahsedilebilmesi için eşlerin günlük hayata ve günlük yaşam içinde değişmekte olan koşullara uyum sağlaması ve birlikte oldukları süreç içinde birbirlerine uygun olarak değişimleri gerektiğini savunmaktadır. Diğer bir deyişle eşler arasında uyumlu bir ilişkiden bahsedebilmek için aralarında etkili bir iletişim olması, duygularını paylaşmaları, empatik anlayış sergilemeleri, ortak değerler ve amaçlara sahip olmaları, birbirlerinin bireysel farklılıklarını kabul etmeleri, kararları ortak verebilmeleri, ilgi ve sevgi duygusunu birbirlerine iletebilmeleri, ayrıca etkinlikler ve ev idaresi konularında bir uyum içinde olmaları gerekmektedir (Kocadere, 1995; Tutarel-Kışlak ve Göztepe, 2012).

Minuchin'e (1974) göre çocuk yetiştirmek, bireysel büyüme ve aile sisteminin güçlendirilmesi için aile bireylerine birçok fırsat sunmaktadır, fakat aynı zamanda bu birçok şiddetli savaşın da yapıldığı bir alandır. Eşlerin çözülmemiş çatışmaları genellikle çocuk yetiştirme alanına da getirilir, çünkü eşler zaman zaman ebeveynlik işlevlerini eş işlevlerinden ayırmakta güçlük yaşayabilirler. Evlilik çatışmasının etkisiz ebeveynliği şekillendirebileceği fikrine; psikolojik durumun, etkinin veya davranışın bir kaynaktan diğerine doğrudan aktarılması olarak tanımlanan 'yayılma (spill-over)' denmektedir. Berkowitz'in (1989) belirttiği üzere, bir aile ilişkisinde ifade edilen öfke, diğer yakın ilişkilerde öfke ve sinirlilik için bir teşvik sağlayacaktır. Başka bir deyişle bir sistemde deneyimlenen çözülmemiş öfkenin, ailedeki diğer sistemlere, özellikle ebeveyn sistemine etki ederek, çatışmalı evlilik ilişkisinin olumsuz etkilerinin başka sistemlere yayılma olasılığı olduğu düşünülmektedir (Buehler ve Gerard, 2002; Engfer, 1988; Erel ve Burman, 1995; Jouriles ve Farris, 1992). Buna benzer şekilde Belsky (1981), ebeveynliğin belirleyicilerinden birinin evlilik ilişkisi olduğunu, evlilik ilişkisinin eşlerin ana-babalığını etkilediğini, dolayısıyla çocuğun gelişimini şekillendirdiğini öne sürmüştür. Eşlerin birbirlerinden destek almasının ebeveynlik uygulamalarını kolaylaştırdığını, evlilik çatışmasının ise etkili ebeveynliği ve çocuğa yönelik olumlu tutumları azaltabileceği de belirtilmektedir (Akün, 2013; Buehler ve Gerard, 2002). Patterson (1982) ise evlilik çatışması arttıkça, ebeveynlerin giderek daha fazla evlilik sorunları deneyimlediği, çocuklar tarafından daha az ulaşılabilir olarak algılandığı, daha güçlü ve cezai disiplin uygulamalarına daha yatkın oldukları ve çocuklarıyla tartışmaya daha yatkın hale gelebileceklerini vurgulamaktadır (akt. Buehler ve Gerard, 2002). Buna ek olarak, evlilik çatışmasının

ebeveynin çocuk üzerindeki disiplinini azalttığı, davranışlarını tutarsızlaştırdığı veya ebeveynlerin çocuklarından uzaklaştığı ve nihayetinde bu durumun çocukta uyum problemlerine neden olabildiği düşünülmektedir (Buehler ve Gerard, 2002; Özbey, 2012).

Eş alt sistemindeki uyum veya çatışma ebeveynlerin çocukla etkileşiminde belirleyici olabilirken aynı zamanda bu alt sistem yakın ilişkiler için çocuğa model olmaktadır. Eş alt sisteminde çocuk sevgiyi ifade etmenin, stresli bir eşle ilişkinin ve çatışma ile başa çıkmanın yollarını görme fırsatı bulur. Gördüğü şey, dış dünyayla temasa geçerken çocuğun değerlerinin ve beklentilerinin bir parçası olacaktır ve yetişkinlikte bireyin dış dünyayla etkileşimini de etkileyecektir (Minuchin ve Fishman, 1981). Papp ve ark. (2002), evlilik çatışmalarına maruz kalan çocukların düşmanca ve olumsuz bir bakış açısına sahip olma eğiliminde olduklarını bildirmiştir. Bu durumun nedenini ise anlaşmazlıklara tanık olan çocuğun, ebeveynlerinin tartışmacı, düşmanca ve duygusal çatışma çözme stratejilerini model alabileceği olduğu belirtilmiştir (O'Leary ve Vidair, 2005). Bu duruma sosyal öğrenme teorisi açısından bakıldığında, çocuk tüm davranışları olduğu gibi uyumsuz davranışları da çevresindekileri gözlemleme yoluyla öğrenmektedir (Bandura, 1979). Dolayısıyla uyumlu bir evlilik yaşantıları bulunmayan ebeveynlerin olumsuz davranışlar sergileme olasılıkları artabilir. Bu durum çocukların ebeveynlerinin olumsuz davranışlarını model almalarına ve problemlili olarak tanımlanabilecek davranışlar geliştirmelerine neden olabilmektedir (Henderson ve diğer., 2003). Okul öncesi dönemdeki çocuklar evlilik çatışması ve saldırganlığına karşı özellikle savunmasız olabilirler. Bu dönemdeki çocukların duygusal olarak zorlayıcı durumlarda ebeveyn desteğine güvenmeye devam ettikleri göz önüne alındığında, ebeveynler arası uyumsuzluğa karşı duyarlılıkları özellikle önemli olabilmektedir (Martin ve Clements, 2002).

Benzer şekilde evlilik çatışmasının neden çocukları olumsuz etkilediği ile ilgili Fincham ve ark. (1994), ebeveynleri düşmanca ve işbirlikçi olmayan yollar ile çatışma çözen çocukların akranlarıyla benzer bir şekilde etkileşime girmeyi öğrenebileceğini söylemektedir. Buna ek olarak ebeveynlerini çatışma sırasında gözlemleyemiyorlarsa, buna bağlı olarak çatışma sırasında duygu düzenleme becerilerini gözlemleme şansları da olmayacaktır. Çocukların duygu düzenleme becerilerini geliştirmelerinin yollarından birisi ebeveynlerinin duygusal olarak uyarıldıklarında onların duygu düzenleme becerilerini gözlemlemek olduğu için, bunu başarı ile çocukların gözlemleyebileceği ortamlarda yapamayan ebeveynler bu konuda çocuklarına model olamayacaklardır. Evlilik çatışmasını gözlemlemek çocukların duygu düzenleme becerilerine katkı sağlayabileceği gibi aynı

zamanda, daha önce açıklandığı gibi, onlar için duygusal olarak uyarıcı olabilmektedir ve onların duygu düzenleme becerilerini zorlayabilmektedir. Evlilik çatışmasını gözlemlemek bir stresör olarak kavramsallaştırılabilir ve çocuğun başa çıkma becerisini zorlaştırarak çocuğun uyum kapasitesine meydan okuyabilir. Buna ek olarak ebeveynlerinin yaşadığı evlilik çatışması için kendilerini suçlayan ve/veya bu durum karşısında güçsüz hisseden çocukların içselleştirme sorunları geliştirmesinin olası olduğundan bahsedilmektedir. Çocuğun gözlemleme şansı bulamadığı evlilik çatışmasının ise ebeveynlerin davranışları üzerinde etkisi ya da ebeveynde yol açabileceği psikolojik problemler nedeniyle çocuk üzerinde dolaylı bir etkisi olabileceğinden bahsedilmektedir (Fine, 1997).

1.2.1.3. Kardeş alt sistemi

Kardeşler bir çocuğun ilk akran grubunu oluştururlar. Kardeş alt sistemi çocukların akran ilişkileri ile ilgili deneyim sahibi olabileceği ilk sosyal laboratuvarıdır (Minuchin, 1974; Minuchin ve Fishman, 1981). Kardeş ilişkisi bir bireyin sahip olacağı en uzun süreli ilişkilerden biridir (Volling ve Blandon, 2003) ve Cicirelli (1982) kardeş ilişkilerinin bireylerin davranışları ve gelişimleri üzerinde yaşam boyu büyük bir etkisi olduğundan bahsetmektedir. Kardeş alt sisteminde kardeşlerin almış oldukları roller, yaşamlarının sonraki dönemlerinde alacakları roller üzerinde etkilidir (Akün, 2013). Kardeş ilişkileri, ebeveyn-çocuk ilişkisine kıyasla daha eşitlikçi özellikler taşımaktadır ve kardeşlere rekabet, baskın gelme ve çatışmanın yanında sevgi, sadakat ve yardımseverlik gibi özelliklerin gelişmesi için olanak sağlamaktadır (Lamb, 1982). Çocuklar bu alt sistem içerisinde birbirlerini destekler, günah keçisi yapar, birlikte eğlenir, birbirlerine saldırır ve genellikle birbirlerinden öğrenirler. Ayrıca kardeş ilişkilerinin kişisel, sosyal, dil ve problem çözme becerilerinin kazanımı ve sosyal destek açısından yararlanma becerisinin gelişimi için büyük bir önemi vardır (Riggio, 2000). Bunlara ek olarak kardeşler bu alt sistem içinde müzakere etmeyi, iş birliğini ve rekabet etmeyi de deneyimleyerek bunlar için kendi davranış örüntülerini geliştirirler. Bu örüntüler, akran gruplarına, sınıf sistemine ve daha sonra iş dünyasına girerken kişi için önemli olacaktır (Minuchin ve Fishman, 1981).

Kardeş alt sistemi içerisindeki küçük çocuklar bakım, güvenlik ve rehberlik alanlarında aile içinde desteklenmekteyken büyük çocuklar aile dışında da etkileşimlerde bulunmaktadır. Aile dışındaki etkileşimlere girdiklerinde kardeş alt sistemindeki repertuarları ile hareket etmektedirler, ayrıca bu etkileşimlerinden öğrendikleri yeni bilgi, becerileri ve alternatif ilişki örüntülerini kardeş alt sistemine getirirler (Minuchin, 1974).

Kardeşler birbirlerine çeşitli bilgi ve beceriler öğretebilir, tepkilerini pekiştirme ya da cezalandırma yönünde geribildirimler verebilir, duygusal stres deneyimlediklerinde birbirlerini sırdaş veya sosyal destek kaynağı olarak kullanabilirler (Eisenberg ve Mussen, 1989). Yavuzer'e (1999) göre büyük çocukların, kardeşleri ile birlikte daha ileri düzeydeki hayali oyunlarını oynamaları, küçük çocuğun bilişsel ve duygusal gelişimi açısından destekleyici olabilmektedir (akt. Ahmetoğlu, 2004). Kardeşleriyle oynadıkları oyunlar sırasında büyük çocuklar kardeşlerinin davranışlarına, olumlu ya da olumsuz tepkiler vererek o davranışın kalıcı olmasına veya düzenlenmesine katkıda bulunurlar (Ahmetoğlu, 2004).

Ebeveynler, davranışları yönetmek için kurallar koyan ve nesiller boyu ve kuşaklar arası ilişkiler için sınırlar belirleyen ailenin mimarları olarak görülmesine rağmen, kardeşler çeşitli aile işlevleriyle ilişkili önemli aktörler olarak kabul edilmektedir. Örneğin, stres ve değişim zamanlarında kardeşler, özellikle ebeveynler işsizlik gibi dışsal stresörlerle meşgul olduklarında, birbirleri için birincil destek ve yardım kaynakları olabilmektedir (Kramer, 2014). Başka bir araştırmada olumlu kardeş ilişkisinin, stresli yaşam olayları yaşayan çocukların davranış problemlerini içselleştirme düzeyini azaltabileceği belirtilmektedir (Gass ve diğer., 2007). Howe ve ark. (2001) daha gelişmiş yetkinlik anlayışına sahip çocukların kardeşleri çeşitli yaşam zorluklarını yönetirken onlar için daha gerçekçi ve daha etkili yardım sunma potansiyeline sahip olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, bilgileri ve duygusal perspektif alma yetenekleri ile kardeşlerine akranlarıyla ilişkilerin nasıl yönetilebileceği, nasıl arkadaş edinileceği, olumsuz akran etkilerinden nasıl kaçınılacağı ve zorbalığa nasıl karşılık verileceği konularında daha net tavsiyeler verebilmektelerdir. Çeşitli ilişki sorunlarını örneklendiren eden bir dizi varsayımsal durumla karşı karşıya kaldıklarında, daha sıcak bir kardeş ilişkisine sahip olduğunu bildiren çocukların daha araçsal, gerçekçi ve pratik eylemlerde bulundukları, ek olarak bir kız kardeşe sahip olmanın duygusal anlayış konusunda fazladan katkı sağladığı görülmektedir (Howe ve ark., 2001). Jenkins (1992) ebeveynler arası çatışmaların yaşandığı bir ev ortamında yaşayan çocukların, kardeşler arasında iyi bir ilişkinin olduğu durumlarda daha az uyum problemleri gösterdiğini belirtmişlerdir.

Küçük çocukların kardeşleri ile ilişkileri, duygular hakkında bilgi edinme ve duyguları anlama ile ilgili benzersiz ve önemli bir kaynak sağlar (Kramer, 2014). Dunn (2007) kardeş ilişkilerinin çeşitli duygusal deneyimler için güvenli ve elverişli bir ortam sunarak geniş aralıktaki duyguları tanımlama, ifade etme ve düzenlemeyi öğrenmek için olanak

sunduğunu belirtmektedir. Ayrıca Dunn (1988) erken dönemdeki kardeş etkileşimlerinin küçük çocuğa aile içinde duygusal yeterliliğinin gelişimi açısından çok fazla fırsat verdiğini belirtmektedir. Kardeş ilişkileri, duygu düzenleme becerisinin gelişmesine katkıda bulunur ve aslında küçük çocukların kıskançlık ve öfke gibi güçlü duyguları düzenlemeyi ilk öğrendiği kişiler arası bağlam olabilmektedir (Volling ve ark., 2002).

Arkadaşlarla olan çatışmalar negatif bir duygusal iklim yaratarak arkadaşlık ilişkisinde çözümler yaratabilirken (Gottman ve Graziano, 1983), kardeş ilişkileri genel olarak yoğun olumsuzluğa rağmen sağlam kalabilmektedir. Kardeş ilişkilerinin güvenli ortamından kaynaklı olarak çocuklar üzüldüklerinde ve bunalmış hissettiklerinde etkili bir şekilde tepki verme stratejileri geliştirebilirler (Kramer, 2014). Kardeşler arasında karşılıklı muhalefetin ortaya çıkması, çocukların ebeveynlerle etkileşiminden farklı bir şekilde duygusal anlayışın da ortaya çıkması için benzersiz bir olanak sağlar (Tucker ve Updegraff, 2009). Çatışma deneyimi, kardeş ilişkisinin güvenli ortamı içinde, çocuklara kendilerinin ve diğerlerinin duyguları tanıma, duyguların sosyal olarak ve bağlamla uygun bir şekilde ifade etme ve duyguları düzenleme için yardımcı olmaktadır. Hem çatışmaya girme hem de çatışmayı çözme bağlamında kardeş çatışması çocuğa, olumsuz davranışları ve duyguları tanımlamak, ifade etmek ve düzenlemek için uygun yöntemleri öğrenmek için tekrarlanan fırsatlar sunmaktadır (Kramer, 2014). Katz ve ark. (1992), küçük çocukların yoğun olumsuz duygularla başa çıkarken daha toleranslı ve rahat olmalarını sağlamak için kardeş çatışmasının önemli olduğunu savunmaktadır. Birisinin öfkesinin öznesi olmak, birçok çocuk için stresli bir deneyimdir. Çatışma sırasında sakinleşmeyi, kendini yatıştırmayı, dikkatini odaklamayı ve çatışma sırasında sıkıntılı olduğunda dürtüsel tepki vermekten kaçınmayı öğrenmek sosyal ilişkiler için gerekli temel duygusal yeterliliklerdir. Dunn ve Slomkowski'nin (1992) bulguları çocukların perspektif alma, empati ve sosyal anlayış yeterliliğinin, kardeşleri ile olan çatışmaların kendileri ve kardeşleri için sonuçlarını inceleme fırsatları olmasından kaynaklanabileceğini göstermiştir. Örneğin, bir kişinin ihtiyaçlarının ifade edilmesini ve kişinin konumunun ve çıkarlarının netleştirilmesini içeren çatışma yönetimi stratejilerinin uygulanması, çocukların davranışlarının kardeşlerini nasıl olumsuz etkilediğini ve bu etkileri iyileştirmek için neler yapabileceklerini daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Çatışmalar aracılığıyla kardeşler birbirlerinin fikirlerini ve ilgi alanlarını daha iyi anlayabilmek için farklı bakış açıları kazanırlar (Shantz ve Hobart, 1989). Olumlu kardeş ilişkisi niteliğinin, çocukları sorunlu davranışlar, akran reddi ve hatta çocuk suçluluğu gibi riskli sonuçlardan koruyacak koruyucu bir faktör olması beklenebilir

(Volling ve Bandon, 2003).

Minuchin (1974) kardeş alt sistemin sınırlarının yetişkin müdahalesinden korunması gerektiğini, bu sayede kardeşlerin gizlilik haklarını kullanabileceği, kendi ilgi alanlarına sahip olabileceği ve hata yaparak keşfetmek konusunda özgür olabileceklerini belirtmektedir. Fakat diğer taraftan ebeveynlerin kardeş etkileşimini düzenlemesi, iki çocuğun etkileşime girdiği kişilerarası bağlamın ve çocukların duygu düzenlemelerinin geliştirilmesinde önemlidir (Bedford ve Volling, 2004). Çoğu ebeveynin kardeş etkileşimi ile ilgili amacı, olumsuz duygulanımı, çatışma ve saldırganlık düzeylerini azaltmak ve paylaşım, iş birliği ve olumlu etki düzeylerini artırmaktır. Olumsuz duygulanımı azaltma ve paylaşılan olumlu etkiyi artırma hedefi, duygu düzenlemesinin temel taşı gibi görünmektedir (Tomkins, 1962). Ebeveynlik tarzlarının kardeş ilişkilerini nasıl etkilediğine bakıldığında; sıcak, sevecen, duygusal olarak odaklanmış ve her iki çocuğun bireysel ihtiyaçlarına eşit şekilde duyarlı bir ebeveynlik tarzının, işbirlikçi ve şefkatli kardeş ilişkileri ile ilişkili olduğu görülmüştür (Brody ve diğer., 1992; Dunn ve Kendrick, 1982). Sert, reddedici, zorlayıcı ve bir çocuğu diğerine tercih eden ebeveynlik tarzı ise kardeş çatışması ve kardeşler arası saldırganlık ile ilişkilidir (Brody ve diğer., 1992; Dunn ve Kendrick, 1982; Volling ve Belsky, 1992). Minuchin'e (1974) göre kardeş alt sisteminin önemi, bu alt sistemin yokluğunda en açık şekilde fark edilir. Tek çocuklar yetişkin dünyasına geçmekte erken bir örüntü sergileyebilirler, aynı zamanda özerkliğin gelişmesi ve paylaşma davranışı, iş birliği yapma ve rekabet etmede zorlanmalar gösterebilirler.

1.2.1.4. Aile sistemi/Aile uyumu

Yakınlık, iş birliği ve kişilerarası karşılıklılığı vurgulayan aile uyumu, aile ilişkilerinin en önemli niteliklerinden biri olarak görülmektedir (Duman-Kula ve ark., 2018; Ip, 2013). Özellikle aile bireylerinin işlevselliğini, aile üyeleri arasındaki etkili iletişimi, hoşgörü atmosferini ve birlikte geçirilen zamanın kalitesini yansıttığı düşünülen aile uyumu (Sarıçam, 2018), karşılıklı saygı ve iletişim yoluyla aile ilişkisinin en ideal durumudur (Luk ve diğer., 2017).

Uyumlu ailelerde aile bireyleri, bireysel farklılıklarından ve içinde bulunan koşullardan kaynaklanan problemleri, aile sisteminin çıkarlarını göz önüne alarak çözümlemektedir (Soner, 1995). Ackerman'a (2017) göre uyumlu ailelerde bireyler ortak değerler ve amaçlar doğrultusunda aile içi rollere uygun davranırlar ve bir olayla ilgili aile üyelerinden farklı bir fikre sahip oldukları zaman çözüme ulaşmak için yapıcı bir şekilde iş

birliği içinde çalışırlar (akt. Kaplan, 2019). Aile uyumunun olduğu bir ailede ebeveynler ve ocuk arasında bakım verici ve duyarlı bir ilişki olduğu düşünülmektedir (Trinidad ve diğer., 2003). Cüceloğlu'na (1994) göre uyumlu ailelerde aile üyelerinin ihtiyaçları doğal bir şekilde karşılanır ve aile yeleri o ailenin bir yesi olmaktan mutluluk duyarlar. Uyumlu aile, üyelerinin psikososyal yönden olgunlaşmasını sağlayan bir sosyal bağlam oluşturur (akt. Soner, 1995).

Uyumsuz ailelerde ise Glick ve Kessler'e (1980) göre aile yeleri arasındaki iletişim azdır, aileyi ilgilendiren konularda aile yeleri birlikte çözüm aramazlar ve sıklıkla birbirlerine karşı olumsuz duygular besledikleri görülür. Dökmen (1985) ise uyumsuz bir ailenin en önemli özelliğinin aile bireyleri arasındaki iletişimin bozuk olması olduğunu belirterek ailenin ortak sorunlarını, aile üyelerinin iletişim kurmadığı bir ortamda çözümlenmenin olanaksız olduğundan bahseder (akt. Soner, 1995). Sonuç olarak aile uyumundan bahsedebilmek için mutlaka aile sistemi içindeki iletişim açık olmalıdır ve bireyler kendilerini özgürce ifade edebilmelidir (Soner, 1995).

Aile mutluluğu, üyelerin birbirlerini önemsediği ve desteklediği ve duygusal olarak güvende hissettikleri uyumlu bir ailenin sonucudur (Lam ve ark., 2012). Bu tarz bir ortam çocuklarda duygu düzenleme becerisinin gelişmesi için destekleyici olabilirken aile uyumsuzluğu, çocukların duygu düzenleme becerisindeki eksiklikleri ve saldırgan davranışlarını artırıbilir (Cummings ve Davies, 1996). Buna ek olarak aile uyumunun özellikle toplulukçu kültürlerde aile üyelerinde psikopatoloji gelişimine ve günlük hayattaki stresörlere karşı koruyucu bir faktör olduğu düşünülmektedir (Kavikondala ve ark, 2016).

1.3. Tez alışmasının Amacı

Yukarıda kuramsal bilgiler doğrultusunda erken çocukluk döneminde duygu düzenleme becerisinin gelişiminde genel bir sistem olarak ailenin ve aile sistemini oluşturan ebeveyn, eş ve kardeş alt sistemlerinin nasıl bir etkisi olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Alanyazındaki bu bilgiler doğrultusunda bu çalışmanın amacı çocuğun duygu düzenleme becerisinin gelişmekte olduğu bir dönem olan erken çocukluk döneminde (2-6 yaş), bu becerinin gelişimini aile sistemi ve alt sistemleri bağlamında inceleyerek bu becerinin gelişimine bütünsel bir açıdan yaklaşmaktır. Bu amaç doğrultusunda aile sistemi, aile ilişkilerinin önemli bir özelliği olarak değerlendirilen aile uyumu üzerinden değerlendirilmiştir. Aile alt sistemlerini değerlendiren değerkenler, çocukla olan iletişimde istismar veya ihmal riski ortaya çıkabilecek etkileşimler dikkate alınarak seçilmiştir. Bu

bağlamda, ebeveyn-çocuk alt sistemi, çocukların gelişiminde istismarın önemli bir yeri olduğu için ebeveynlerin çocuklarına yönelik istismar farkındalığı açısından araştırılmıştır. Eş alt sistemi, eşler arasındaki uyumun ve çatışmanın çocukların genel gelişimleri ve duygu düzenleme becerisi gelişimi üzerinde etkili olduğu, ayrıca bu alt sistemde ortaya çıkacak bir uyumsuzluk özellikle henüz çeşitli gelişim alanlarında aile üyelerine bağımlı olan 2-6 yaş aralığındaki çocuğa yönelik istismar/ihtimal riski ortaya çıkarabileceği için, ebeveynlerin evlilik uyumları olarak ölçülmüştür. Son olarak kardeş alt sistemi ise olumlu kardeş ilişkisinin bulunmadığı bir kardeş ilişkisinin küçük çocuk için istismar/ihtimal riski ortaya çıkarabileceği düşünülerek kardeş ilişkilerinin niteliği doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu bağlamda sistem yaklaşımını temel alarak erken çocuklukta duygu düzenleme becerisini açıkladığı öngörülen bir model önerilmesi ve sınanması amaçlanmaktadır (Şekil 1).

Araştırmanın veri toplama süreci Covid-19 pandemisi dönemine denk geldiği için, pandeminin olası etkilerinin araştırma değişkenleri üzerindeki etkilerini kontrol etmek de çalışmanın amaçları arasındadır.

Bu amaç doğrultusunda araştırmanın hipotezleri aşağıda verilmiştir.

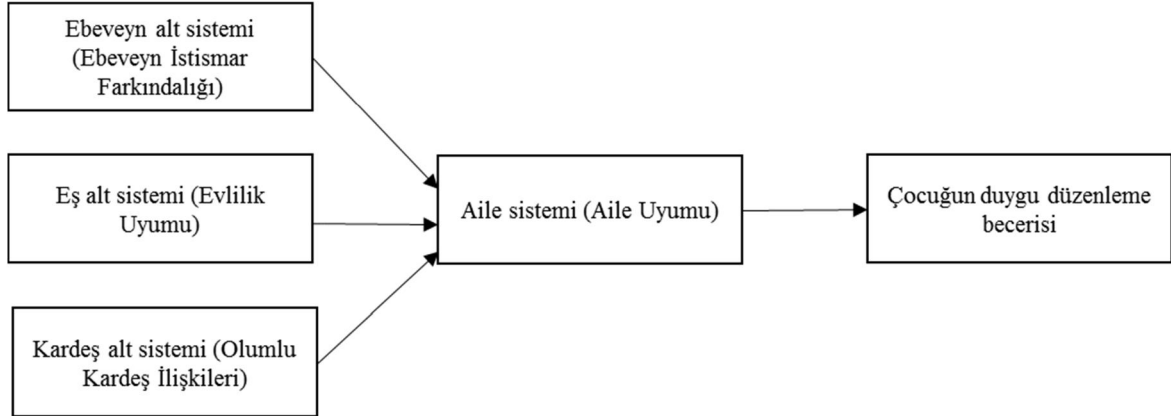
- a. Erken çocuklukta (2-6 yaş) duygu düzenleme düzeyini aile sistemi (aile uyumu) ve alt sistemleri (ebeveynleri istismar farkındalığı, evlilik uyumu ve olumlu kardeş ilişkileri) ile yordayan model anlamlıdır. Bu bağlamda;
 1. Ebeveynlerin istismar farkındalığı, aile uyumunu negatif yönde yordarken, evlilik uyumu ve olumlu kardeş ilişkisi aile uyumunu pozitif yönde yordamaktadır.
 2. Aile uyumu çocuğun duygu düzenleme düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.
- b. Aile alt sistemlerinin çocuğun duygu düzenleme düzeyini ailenin genel uyum düzeyi aracılığı ile yordadığını öngören model anlamlıdır. Bu doğrultuda doğrudan ve dolaylı ilişkiler şu şekildedir;

Doğrudan ilişkiler:

1. Ebeveynlerin istismar farkındalığı aile uyumunu negatif yönde yordamaktadır.
2. Evlilik uyumu aile uyumunu pozitif yönde yordamaktadır.
3. Olumlu kardeş ilişkileri aile uyumunu pozitif yönde yordamaktadır.
4. Aile uyumu çocuğun duygu düzenleme becerisini pozitif yönde yordamaktadır.

Dolaylı ilişkiler;

1. İstismar farkındalığı çocuğun duygu düzenleme düzeyini aile uyumu aracılığıyla negatif yönde yordamaktadır.
2. Evlilik uyumu çocuğun duygu düzenleme düzeyini aile uyumu aracılığıyla pozitif yönde yordamaktadır.
3. Olumlu kardeş ilişkisi çocuğun duygu düzenleme düzeyini aile uyumu aracılığıyla pozitif yönde yordamaktadır.

Şekil 1. Duygu düzenleme becerisinin gelişiminde aile sisteminin ve alt sistemlerinin etkisini inceleyen model önerisi

1.4. Araştırmanın Önemi

Duygu düzenleme becerisinin kişilerin iyi oluş halleri, psikopatoloji gelişimine etkisi ve iş, evlilik, arkadaşlık ilişkileri gibi kişinin hayatındaki tüm alanlarında önemli bir etkisi olduğu ilgili alanyazın bağlamında aktarılmıştır. Erkek çocukluk döneminde, çocuğun vaktinin önemli bir kısmını birlikte geçirdiği ve gelişiminin şekillenmesinde her alanda önemli bir payı olan aile, çocuğun duygu düzenleme becerisinin gelişiminde önemli bir değişken olarak ele alınmaktadır. Alanyazında aile uyumunun ve ebeveyn, eş ve kardeş olmak üzere aile alt sistemlerinin bu beceri üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. Fakat bu sistemlerin birlikte ele alınarak bu becerinin gelişimi üzerindeki etkisinin incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma sonucunda aile alt sistemlerinin ve aile uyumunun, bu becerinin gelişimi çerçevesinde birbirleriyle olan ilişkileri açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda çocuklarda duygu düzenleme becerisinin gelişiminde ailenin bir sistem olarak etkisinin gözlenmesi konusunda alanyazına bir katkı sağlanacaktır. Buna ek olarak alanyazında, özellikle Türkiye örnekleminde yapılan çalışmalarda, kardeş ilişkilerinin duygu düzenleme becerisinin gelişimine olan etkisiyle ilgili

araştırmalar sınırlıdır. Hatta ocukluk döneminde kardeş ilişkileriyle ilgili yapılmış olan çalışmaların çok büyük bir kısmının normal gelişim gösteren çocukların normal gelişim göstermeyen kardeşleriyle ilgili olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmanın normal gelişim gösteren kardeşlerin birbirleriyle olan ilişkileriyle ilgili de alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. Örneklem

Araştırmanın örneklemine 2-6 yaş aralığında olup kendisinden yaşça büyük kardeşi olan çocukların ebeveynleri oluşturmaktadır. Katılımcıların araştırmaya dahil edilebilmeleri için (1) evlilik uyumunu değerlendirebilmek amacıyla evli olmaları ve (2) bir tanesi 2-6 yaş aralığında olan ve kendisinden büyük bir kardeşe sahip olan en az 2 çocukları olması kriterlerini karşılamaları beklenmiştir. Dışlama kriterleri olarak; katılımcıların kendilerinin veya çocuklarının psikiyatrik bir tanısı olması ve çocuğun ebeveynlerinin boşanıp başka bir evlilik yapmaları alınmıştır. Hem çocuklar hem ebeveynler tarafından bir stresör olarak algılanabilecek bir yaşantı olan boşanmanın, çocuğun genel uyum becerisini ve kardeş ilişkilerini etkileme potansiyeline sahip olduğu söylenmektedir (Ahmetoğlu, 2004; Dadds ve Powell, 1991; MacKinnon, 1989). Bu durumun karıştırıcı bir değişken olmaması nedeni ile boşanma yaşantısı deneyimlemiş katılımcılar araştırmaya dahil edilmemiştir. Çalışmaya 362 kişi katılmış olup 218 katılımcının cevapları anketi tamamlamamaları nedeniyle analize dahil edilememiştir. Araştırmanın diğer kriterlerine uymayan katılımcıların verileri de veri setinden çıkarıldıktan sonra kalan 125 katılımcıdan 5 kişinin verileri uç değer oldukları için veri setinden çıkarılmıştır. Sonuçta 120 katılımcı ile analizler yapılmıştır. Katılımcılara internet aracılığıyla ulaşılmıştır. Örneklem ait demografik bilgiler Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir.

Katılımcıların yaşları 22-49 arasında değişmekte olup yaş ortalamaları 35.45’tir ($SS=4.57$). Katılımcıların %39.17’si halihazırda çalıştıklarını, %57.67’si çalışmadıklarını belirtmişler, %2.5’i ise diğer seçeneğini işaretlemiştir. İş durumunda diğeri işaretleyen 3 katılımcıdan 1 kişi iki gün sonra çalışmaya başlayacağını, 2 kişi ise izinli olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %4.17’si ailelerinin ekonomik durumlarını düşük, %79.17’si orta, %15.83’ü yüksek ve %0.83’ü çok yüksek olarak değerlendirmişlerdir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakılacak olunursa %6.7’si ilkokul, %6.7’si ortaokul, %25.83’ü lise, %4.17’si ön lisans, %59.17’si lisans, %6.67’si yüksek lisans ve %1.67’si doktora derecesinde eğitim düzeyine sahip olduklarını belirtmiştir. Katılımcıların %98.33’ü herhangi bir psikiyatrik/nörolojik tanısı olmadığını belirtirken, tanısı olduğunu belirten %1.67’si migrenleri olduklarını belirtmiştir. Katılımcıların %91.67’si evde çocuklarının öz babası ve

çocuklarıyla, %2.5'i sadece çocuklarıyla, %1.67'si çocuklarının öz babası, çocukları ve anne babasıyla, % 4.17'si ise çocuklarının öz babası, çocukları ve eşinin anne babasıyla yaşadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin %81.67'si iki çocukları olduğunu söylerken %17.5'i üç çocukları olduğunu belirtmiştir (Tablo 1.)

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	N	%
İş Durumu		
Çalışıyor	47	39.17
Çalışmıyor	68	57.67
Diğer	3	2.50
Ekonomik Durum Algısı		
Çok düşük	-	-
Düşük	5	4.17
Orta	95	79.17
Yüksek	19	15.83
Çok yüksek	1	.83
Eğitim Durumu		
İlkokul	1	.67
Ortaokul	1	.67
Lise	31	25.83
Ön lisans	6	4.17
Lisans	71	59.17
Yüksek Lisans	8	6.67
Doktora	2	1.67
Psikiyatrik/Nörolojik Tanı		
Evet	2	1.67
Hayır	118	98.33
Medeni Hal		
Bekar	-	-
Evli	120	100
Evde kimlerle yaşıyor?		
Çocuklarımla öz babası ve çocuklarımla	110	91.67
Sadece çocuklarımla	3	2.50
Çocuklarımla öz babası, çocuklarımla ve annem/babam	2	1.67
Çocuklarımla öz babası, çocuklarımla ve eşimin annesi/babası	5	4.17
Çocuk sayısı		
2	98	81.67
3	21	17.5

N: Kişi sayısı

Örneklemdaki çocukların yaşları 0-21 arasında değişmektedir, yaş ortalaması ise 6.07'dir ($SS= 3.67$). Çocukların %50.57'si kız, %48.65'i ise erkektir. Örneklemdaki %94.98 çocuğun herhangi bir psikiyatrik/nörolojik tanısı yokken, çocukların %1.54'ünün bir tanısı olduğu ebeveynleri tarafından belirtilmiştir. Çocuklarının psikiyatrik/nörolojik tanısı olduğunu belirten 4 katılımcının 1 tanesi çocuğunun spina bifida tanısı olduğunu söylemiş fakat incelendiğinde 3 çocuğu olduğu ve ilerideki ölçekleri diğer iki çocuğunu göz önüne alarak doldurduğu görülmüştür. 1 katılımcı çocuğunun menenjit geçirdiğini, düzenli kontrole gittiğini ve herhangi bir hasar kalmadığını belirtmiştir. 2 katılımcı ise çocuklarında hiperaktivite olduğunu yazmışlardır. Çocukların %19.7'si anaokuluna devam ederken %1.16'si pandemi nedeniyle anaokuluna devam edememektedir. %32.82'si herhangi bir eğitim almazken %44.01'i örgün eğitimin bir basamağında eğitimlerine devam etmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Çocukların Demografik Özellikleri

Değişken	N	%
Cinsiyet		
Kız	131	50.57
Oğlan	126	48.65
Psikiyatrik/Nörolojik Tanı		
Var	4	1.54
Yok	246	94.98
Eğitim		
Anaokuluna gidiyor	51	19.70
Anaokuluna gitmiyor	85	32.82
Anaokuluna pandemi nedeniyle devam edemiyor	3	1.16
Diğer	114	44.01

N: Kişi sayısı

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Gönüllü Katılım ve Bilgilendirme Formu

Katılımcılara araştırmayı yürüten kişi, kurum, araştırmanın amacı ve katılım koşulları, çalışma sonrasında yapılacak olan çekiliş, gönüllülük ve gizlilik esasları ile ilgili bilgi vermek için kullanılmıştır. Katılımcıların katılım koşullarını kabul ettiklerini belirtmeleri üzerine çalışmaya katılımları sağlanmıştır.

2.2.2. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların yaşı, eğitim durumu, halihazırda çalışıp çalışmadığı, herhangi bir psikiyatrik/nörolojik tanıları olup olmadığı, algıladıkları ekonomik durumları, evde kimlerle yaşadıkları, kaç çocukları olduğu, çocukların yaşı, cinsiyeti ve eğitim durumları, psikiyatrik/nörolojik tanılarını içeren bir bilgi formudur.

2.2.3. Duygu Düzenleme Ölçeği

Çocukların duygu düzenleme becerilerini değerlendirmek amacıyla, Shields ve Cicchetti (1997) tarafından geliştirilmiş olan, Batum ve Yağmurlu (2007) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan ‘Duygu Düzenleme Ölçeği’ kullanılmıştır. 24 maddeden oluşmakta olan ölçeğin ebeveyn ve öğretmen formları bulunmaktadır, bu çalışmada yalnızca ebeveyn formu kullanılmıştır. Ölçek ‘Değişkenlik/Olumsuzluk’ ve ‘Duygu düzenleme-kontrol’ olmak üzere 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte *değişkenlik/olumsuzluk* alt boyutu kapsamında esnek olmama, hızlı duygudurum değişiklikleri ve öfke duygusunu düzenleyememek gibi özellikleri, dolayısıyla duygu düzenleme güçlüklerini değerlendirmeyi amaçlayan, ‘Duygu hali çok değişkendir’ gibi maddeler bulunmaktadır. *Duygu düzenleme-kontrol* alt boyutu kapsamında ise empatiyi ve içinde bulunulan duruma uygun olarak olumlu ve olumsuz duyguların gösterimini, dolayısıyla yüksek duygu düzenleme düzeyini değerlendirmeyi amaçlayan, ‘Üzüldüğünü, kızıp öfkelenildiğini veya korktuğunu söyleyebilir’ gibi maddeler bulunmaktadır (Batum ve ark., 2007). 4’lü Likert tipinde (1 = hiçbir zaman, 4 = neredeyse her zaman) puanlanan ölçeğin toplam puanı tüm maddelerin ortalama puanları, alt boyutların puanı ise alt boyutları oluşturan maddelerin ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. Toplam duygu düzenleme becerisi puanı hem duygu düzenleme hem de duygu düzenlemede güçlükler ile ilişkili özellikleri değerlendirmektedir (Shields ve Cicchetti, 1997). Ölçeğin bir alt ölçeğinden yüksek puan alınması diğer alt ölçekten düşük puan almayı gerektirmemektedir (Orta ve ark., 2013).

4. , 5., 9., 11., 16. ve 18. maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı, Batum ve ark. (2007) tarafından 0.73 olarak bildirilirken, Yağmurlu ve Altan (2010) ise iç tutarlılık katsayısını 0.75 olarak belirtmiştir. Mevcut çalışmada tüm ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .53, değişkenlik/olumsuzluk alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı .75, duygu düzenleme/kontrol alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı ise .70 olarak bulunmuştur.

Covid-19 pandemisinin çalışmanın ölçümleri üzerindeki etkisini kontrol etmek amacıyla ölçeğin sonuna, değerlendirilen özelliklerin pandemi tedbirlerinin artmaya başladığı mart ayından bugüne kadar olan zamanda değişiklik gösterip göstermediği sorularak katılımcıların 6'lı Likert üzerinden değerlendirme yapmaları istenmiştir.

2.2.4. İstismar Farkındalık Ölçeği – Ebeveyn Formu

Ebeveyn sisteminde ebeveynlerin çocuklarına yönelik istismar potansiyellerini değerlendirmek amacıyla Pekdoğan (2017) tarafından geliştirilen 'İstismar Farkındalık Ölçeği' kullanılmıştır. Ölçek maddeleri ebeveynlerin fiziksel, cinsel, duygusal istismar ve ihmal davranışlarını değerlendirmektedir. 18 maddeden oluşan ölçeğin tek boyutlu bir yapısı vardır. Ölçek 1 ile 5 arasında derecelendiren Likert tipi maddelerden oluşmaktadır. Ölçekteki 12., 15. ve 17 maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 18-90 arasında değişmektedir. 18-42 puan aralığı düşük düzeyde istismar, 42-66 puan aralığı orta düzeyde istismar, 66-90 puan aralığı ise yüksek düzeyde istismarı ifade etmektedir. Pekdoğan (2017) tarafından ölçekte yer alan maddelerin faktör yük değerlerinin .76 ve .93 arasında değiştiği gözlenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .98, test tekrar test korelasyonları ise .94 olarak ölçülmüştür (Pekdoğan, 2017). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .16 olarak bulunmuştur.

Covid-19 pandemisinin çalışmanın ölçümleri üzerindeki etkisini kontrol etmek amacıyla ölçeğin sonuna, değerlendirilen özelliklerin pandemi tedbirlerinin artmaya başladığı mart ayından bugüne kadar olan zamanda değişiklik gösterip göstermediği sorularak katılımcıların 6'lı Likert üzerinden değerlendirme yapmaları istenmiştir.

2.2.5. Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği

Schaeffer ve ark. (1979) tarafından geliştirilen ve Mchale ve ark. (1986) tarafından gözden geçirilen ölçek, normal gelişim gösteren çocukların normal gelişim göstermeyen kardeşleriyle olan ilişkilerini değerlendirmek amacıyla hem kardeşlere hem de annelere uygulanan formlardan oluşmaktadır, bu araştırma için yalnızca anne formu kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Ahmetoğlu ve Aral (2008) tarafından yapılmıştır. 30 maddeden oluşmakta olan ölçeğin '*nazik olma*' alt boyutu kapsamında 'Ona mümkün olan her şekilde yardım eder'; '*birliktelik-ilgili olma*' alt boyutu kapsamında 'Ona ilginç şeyler gösterir veya anlatır'; '*uzak durma-çekinme*' alt boyutu kapsamında 'Onunla oynamaktansa yalnız oynamayı tercih eder'; '*empati*' alt boyutu kapsamında 'Üzgün veya mutsuz olduğunda onu

rahatlatmaya çalışır' ve '*fiziksel saldırganlık*' alt boyutu kapsamında 'Onu itip kakar' olmak üzere 5 alt boyut için madde örnekleri verilebilir. Ölçek 5'li Likert tipinde puanlanmaktadır (1 = hiçbir zaman, 5 = her zaman). 2., 8., 10., 12., 20. ve 21. maddeler ters puanlanmaktadır. Formun değerlendirilmesinde her alt ölçek kendi içinde puanlanmaktadır. Her alt ölçekten alınan yüksek puanlar o bölüme ilişkin olumlu oranları göstermektedir. Buna bağlı olarak nazik olma, birliktelik-ilişkili olma ve empati boyutlarındaki yüksek puanlar olumlu kardeş ilişkisi; uzak durma-çekinme ve fiziksel saldırganlık alt boyutlarındaki yüksek puanlar ise olumsuz kardeş ilişkisi olarak değerlendirilmelidir. Mevcut çalışmada ölçeğin toplam puanı kullanılacağı için uzak durma-çekinme ve fiziksel saldırganlık alt boyutlarındaki maddeler ters madde olarak ele alınarak bir olumlu kardeş ilişkisi toplam puanı elde edilmiştir. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin alfa değerleri 0.77-0.90 arasında, test- tekrar test korelasyonları ise 0.95-0.99 arasında değişmektedir. Mevcut çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .76; nazik olma alt boyutunun .90, birliktelik-ilişkili olma alt boyutunun .89, uzak durma-çekinme alt boyutunun .72, empati alt boyutunun .88 ve fiziksel saldırganlık alt boyutunun .83 olduğu görülmüştür.

Volling ve Blandon (2003) tarafından yapılan boylamsal bir çalışmada bu ölçek aracılığıyla erken çocuklukta normal gelişim gösteren kardeş ilişkileri değerlendirilmiş ve Ahmetoğlu ve Aral (2008) tarafından normal gelişim gösteren çocukların kardeşlerinin de örnekleme alınabileceği tavsiye edilmiştir. Bu çalışma herhangi bir engeli olmayan çocuklara ilişkin bildirimler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin uyarlama grubu engelli çocuklar ve kardeşleri olsa da ölçek maddeleri kontrol edilmiş ve erken çocukluk döneminde olan ve gelişim döneminin bir özelliği olarak büyük kardeşlerinin desteğine ihtiyaç duyan normal gelişim gösteren çocuklar için de uygulanabileceği düşünülmüştür. Ölçek verilerinin psikometrik değerlendirmeleri model analizlerine dahil edilmeden gerçekleştirilmiştir.

Covid-19 pandemisinin çalışmanın ölçümleri üzerindeki etkisini göz önünde bulundurmak amacıyla ölçeğin sonuna, değerlendirilen özelliklerin pandemi tedbirlerinin artmaya başladığı mart ayından bugüne kadar olan zamanda değişiklik gösterip göstermediği sorularak katılımcıların 6'lı Likert üzerinden değerlendirme yapmaları istenmiştir.

2.2.6. Aile Uyum Ölçeği Kısa Formu

Aile uyumunu değerlendirmek amacıyla, Kavikondala ve ark. (2016) tarafından geliştirilen ve Duman-Kula ve ark. (2018) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan ölçek

kullanılmıştır. 5 maddeden oluşan ölçek 5'li Likert tipinde değerlendirilmektedir. Ölçek tek faktörlü bir yapıdan oluşmaktadır. Toplam puanı 5-25 arasında değişen ölçekte yükselen puanlar aile uyumunun arttığını göstermektedir. Ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .91 olarak ölçülmüştür (Duman-Kula ve ark., 2018). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısının .89 olduğu görülmüştür.

2.2.7. Evlilikte Uyum Ölçeği (EUÖ)

Eş sisteminin etkisini ölçmek amacıyla kullanılmış olan Evlilikte Uyum Ölçeği (EUÖ), Locke ve Wallace (1959) tarafından evlilik ilişkisinden alınan doyum ve evlilik uyumunu ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Tutarel-Kışlak (1999) tarafından yapılmıştır. 15 maddeden oluşan ölçekte 1. madde 0-6 puan, 2.-9. maddeler 0-5 puan, 10. ve 14. maddeler 0-2 puan, 11. ve 13. maddeler 0-3 puan, 12. madde ise madde eşlerden biri için evde oturmak diğeri için dışarıda bir şeyler yapmak seçeneği işaretlenmişse 0 puan, eşlerin her biri için dışarıda bir şeyler yapmak seçeneği işaretlenmişse 1 puan, eşlerin her biri için evde oturmak seçeneği işaretlenmişse 2 puan ve 15. madde 0-2 puan arasında değerlendirilmektedir. Ölçek genel uyum, çatışma çözme ve bağlılık ve iletişim olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin *genel uyum* alt boyutu kapsamında 'Bütün yönleri ile evliliğinizdeki mutluluk düzeyini en iyi temsil ettiğine inandığınız noktayı işaretleyiniz', *çatışma çözme* alt boyutu kapsamında 'Aile bütçesini idare etme konusunda siz ve eşiniz arasındaki anlaşma ya da anlaşmazlık derecesini işaretleyiniz', *bağlılık ve iletişim* alt boyutu kapsamında ise 'Eşinize güvenir, sırlarınızı ona açar mısınız?' maddeleri örnek olarak verilebilir. Ölçekten alınan toplam puan 0-60 arasında değişmektedir. 43 puanın üzeri evlilik ilişkileri açısından uyumlu, altı ise uyumsuz olarak kabul edilmektedir. Ölçeğin orijinalinin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .90 olarak bulunmuştur (Locke ve Wallace, 1959). EUÖ'nün Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .90, iki yarı test güvenilirliği .84 ve test-tekrar test güvenilirliği ise .57 olarak ölçülmüştür (Tutarel-Kışlak, 1999). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .89, genel uyum alt boyutu tek maddeden oluştuğu için hesaplanamamış, çatışma çözme için .83 , bağlılık ve iletişim için .74 olarak hesaplanmıştır.

Covid-19 pandemisinin çalışmanın ölçümleri üzerindeki etkisini göz önünde bulundurmak amacıyla ölçeğin sonuna, değerlendirilen özelliklerin pandemi tedbirlerinin artmaya başladığı mart ayından bugüne kadar olan zamanda değişiklik gösterip göstermediği

sorularak katılımcıların 6'lı Likert üzerinden değerlendirme yapmaları istenmiştir.

2.2.8. COVID-19 Pandemisi Kaygı Ölçeği

Katılımcıların COVID-19 Pandemisine yönelik bireysel kaygılarının kontrol değişkeni olarak çalışmaya dahil edilmesi amacıyla ölçek bataryasına sonradan dahil edilen ölçek Bostan ve ark. (2020) tarafından oluşturulmuştur. Ölçek 5'li Likert tipinde puanlanmaktadır (1 = hiç katılmıyorum, 5 = tamamen katılıyorum). 34 maddeden oluşan ölçekte 'pandemiye karşı hassasiyet', 'pandemiden korunma' ve 'pandemi döneminde sosyal güven' olmak üzere 3 alt ölçek bulunmaktadır. Araştırmanın amaçları değerlendirildiğinde 12 maddeden oluşan '*pandemiye karşı hassasiyet*' alt boyutunun çalışmaya dahil edilmesi uygun görülmüştür. Bu alt boyutu değerlendirmek amacıyla sorulan sorulara örnek olarak 'Covid-19 beni ciddi derecede tedirgin ediyor' maddesi verilebilir. Bostan ve ark. (2020) tarafından ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .79 olarak bulunmuştur. Ölçeğin pandemiye karşı hassasiyet alt boyutunun Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı mevcut çalışmada .62 olarak ölçülmüştür.

2.3. İşlem

Araştırmanın uygulanması amacıyla Başkent Üniversitesi Etik Kurul'undan gerekli izinler alınmıştır. Veri toplama süreci Ekim 2020-Kasım 2020 arasında yapılmıştır. Ölçek bataryası katılımcılarla Qualtrics Survey Software programı aracılığıyla Whatsapp, Facebook, Instagram ve Twitter uygulamaları üzerinden paylaşılmıştır. Katılımcılar ölçekleri doldurmaya başlamadan önce araştırmaya katılım kriterleri ve çalışma sonunda yapılacak olan çekilişle ilgili bilgilendirilmişlerdir. Çekilişe katılmak isteyen kişilerin anket bitiminde tercihlerine göre telefon numarası veya e-posta adresleri istenmiş ve bu bilgilerin sadece çekilişin yapılması ve kazanan kişilerin bilgilendirilmesi için kullanılacağı açıklanmıştır. Veri toplama sürecinin sonunda çekilişe katılmak isteyen ve telefon numarası veya e-posta adreslerini yazan 86 katılımcı arasından çekiliş yapılmış ve kazanan 10 kişiye kişiye 20 TL'lik Migros hediye çeki kodları gönderilmiştir. Uygulama her katılımcı için yaklaşık olarak 30 dakika sürmüştür.

Toplanan veriler regresyon analizi ve yol analizi ile analiz edilmiştir.

BÖLÜM III

BULGULAR

Aktarılan kuramsal çerçeve bağlamında oluşturulmuş olan hipotezlerin incelenmesine yönelik yapılan analizler ve bu analizlerin bulguları bu bölümde aktarılmıştır. Öncelikle Qualtrics Survey Software üzerinden toplanan veriler SPSS programına aktarılmıştır. Sonrasında verilerin yapılacak olan analizlere uygunluğu test edildikten sonra regresyon analizi yapılarak Covid-19 pandemisinin çalışmanın ölçümleri üzerindeki etkisi kontrol edilmiştir. Daha sonra AMOS programı kullanılarak Yapısal Eşitlik Modelinin bir türü olan Yol Analizi ile veriler değerlendirilmiştir. Yapılan ilk yol analizinde hipotez modeli test edilmiştir. İstismar Farkındalık Ölçeğinin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı mevcut çalışmada düşük bulunduğu için (Tablo 3), modelden istismar farkındalığı değişkeni çıkartılarak ikinci bir yol analizi yapılmıştır.

3.1. Ön Analizler

Temel analizlere geçilmeden önce verilerin yapılacak istatistiksel analizlere uygunluğu değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle veri setinde yanlış girilen değerler kontrol edilmiştir. Sonrasında kayıp değerler, uç değerler, normallik varsayımı, doğrusallık varsayımı, çoklu doğrusallık varsayımı ve varyansların homojenliği incelenmiştir.

3.1.1. Kayıp değerler, uç değerler ve normallik varsayımı

Araştırma süresince toplam 362 katılımcıya ulaşılmış olup 218 katılımcının verileri, ölçek bataryasını tamamlamadıkları için analizlere dahil edilmemiştir. Geriye kalan 146 katılımcıdan 12'si verileri araştırma kriterlerine (çocukların yaşlarının belirtilen aralıkta yer almaması veya tek çocuklarının olması) uymadığı için, 5'i ölçek bataryasını dolduran ebeveynin psikiyatrik bir tanısı olduğu için, 3'ü çocuklardan birinde psikiyatrik bir tanı olduğu için, 1'i de evli olmadığını belirttiği için analize dahil edilememiştir. Sonuç olarak 125 katılımcının verisi ile devam edilmiştir. Veri toplama aşamasında ölçek sorularının yanıtlanması, bir sonraki soruya geçmek için zorunlu tutulduğundan veri setinde kayıp değer bulunmamaktadır. Sonrasında veriler uç değerler açısından incelenmiştir. Uç değer analizi sonucunda z puanları +3.29 ve -3.29 arasında olmayan 4 katılımcının puanlarının olağandışı oldukları görüldüğü için veri setinden silinmiştir. Sonrasında çok değişkenli uç değer analizi uygulanmıştır. Bu doğrultuda Mahalanobis uzaklığı hesaplanmış ve bu değerlerin ki-kare dağılımındaki olasılıklarına bakılmıştır. Puanı .001'den küçük olan 1

katılımcının verisi, analizlere bir etkisi olmaması için veri setinden silinmiştir. Bu işlem sonrasında 120 katılımcı ile analizlere devam edilmiştir.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için normallik testi yapılmıştır. Çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri +1 ve -1 arasında değişim gösterdiği için verilerin normal dağılıma sahip oldukları tespit edilmiştir (Hair ve ark., 2013).

Tablo 3. Betimsel Bulgular

Ölçekler	N	Min	Max	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach's Alpha
Duygu Düzenleme Ölçeği	120	1.92	3.04	2.38	.02	.78	.64	.53
Duygu Düzenleme/Kontrol	120	2.00	4.00	3.31	.04	-.63	.54	.70
Değişkenlik/Olumsuzluk	120	1.31	3.19	1.91	.03	.88	.89	.75
İstismar Farkındalık Ölçeği	120	2.28	3.56	2.99	.02	-.33	-.20	.16
Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği	120	1.77	4.90	3.88	.06	-.71	.15	.76
Aile Uyum Ölçeği Kısa Formu	120	2.20	5	4.11	.06	-.52	.15	.89
Evlilikte Uyum Ölçeği (EUÖ)	120	1.20	3.87	2.88	.05	-.49	-.30	.89
COVID-19 Pandemisi Kaygı Ölçeği- Pandemiye Karşı Hassasiyet	120	2.25	4.42	3.12	.04	.11	-.44	.62

George ve Mallery'e (2003) göre .50 ile .60 arasında saptanan iç tutarlılık katsayıları düşük güvenilirliğe işaret etmektedir. Duygu düzenleme ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı bu çalışmada düşük bulunduğu için sonraki analizlerde bu ölçeğin toplam puanı kullanılmayacak, ölçeğin alt boyutları olan duygu düzenleme/kontrol ve değişkenlik/olumsuzluk araştırmanın bağımlı değişkenleri olarak analizlere dahil edilecektir. Benzer şekilde istismar farkındalık ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı kabul edilebilir aralıklarda yer almadığı için çalışmanın devamında bu ölçek aracılığı ile değerlendirilen değişken (ebeveynlerin istismar farkındalığı) analizlere dahil edilmeyecektir (Tablo 3).

3.1.2. Korelasyon analizi

Doğrusallık varsayımının sağlanıp sağlanmadığını sınamak amacıyla Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Çalışmanın değişkenleri ve değişkenlerin alt boyutları arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon matrisi Tablo 4'te sunulmuştur.

Çalışmanın bağımlı değişkeni olan çocuğun duygu düzenleme becerisinin çalışmanın diğer değişkenleri ile arasındaki ilişkiler incelendiğinde, olumlu kardeş ilişkisi ($r = -.20$; $p < .05$) ve olumlu kardeş ilişkisinin nazik olma alt boyutu ($r = -.20$; $p < .05$) ile arasında negatif yönde anlamlı ilişki saptanırken, olumlu kardeş ilişkisinin diğer alt boyutları olan uzak durma/çekinme ($r = .26$; $p < .01$) ve fiziksel saldırganlık ($r = .20$; $p < .05$) ile arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki görülmüştür. Bununla birlikte çocuğun duygu düzenleme düzeyi ile ebeveynlerin istismar farkındalığı, olumlu kardeş ilişkisinin birliktelik/ilgili olma ve empati alt boyutları, aile uyumu, evlilik uyumu ve evlilik uyumunun alt boyutları olan genel uyum, çatışma çözme ve bağlılık/iletişim arasında anlamlı ilişki bulunmadığı gözlenmiştir.

Çocuğun duygu düzenleme düzeyinin alt boyutlarından biri olan değişkenlik/olumsuzluğun çalışmanın diğer değişkenleri ile arasındaki ilişkiler incelendiğinde, olumlu kardeş ilişkisinin alt boyutları olan uzak durma/çekinme ($r = .30$; $p < .01$) ve fiziksel saldırganlık ($r = .40$; $p < .001$) ile arasında pozitif yönde ve anlamlı, olumlu kardeş ilişkisi ($r = -.38$; $p < .001$), olumlu kardeş ilişkisinin birliktelik/ilgili olma ($r = -.27$; $p < .01$) ve empati ($r = -.35$; $p < .001$) alt boyutları ve aile uyumu ($r = -.20$; $p < .05$) ile arasında negatif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Bununla birlikte değişkenlik/olumsuzluk ile ebeveynlerin istismar farkındalığı, olumlu kardeş ilişkisinin nazik olma alt boyutu, evlilik uyumu ve evlilik uyumunun alt boyutları olan genel evlilik uyumu, çatışma çözme ve bağlılık/iletişim arasında anlamlı ilişki bulunmadığı gözlenmiştir.

Çocuğun duygu düzenleme düzeyinin bir diğer alt boyutu olan duygu düzenleme-kontrolün çalışmanın diğer değişkenleri ile olan ilişkileri incelendiğinde, olumlu kardeş ilişkisi ($r = .35$; $p < .001$), olumlu kardeş ilişkisinin nazik olma ($r = .26$; $p < .01$), birliktelik/ilgili olma ($r = .30$; $p < .01$) ve empati ($r = .46$; $p < .001$) alt boyutları, aile uyumu ($r = .27$; $p < .01$) ve evlilik uyumunun alt boyutlarından biri olan genel uyumla ($r = .19$; $p < .05$) arasında pozitif yönde ve anlamlı, olumlu kardeş ilişkisinin alt boyutlarından biri olan fiziksel saldırganlıkla ($r = -.39$; $p < .001$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki

saptanmıştır. Bununla birlikte duygu düzenleme-kontrol ile ebeveynlerin istismar farkındalığı, olumlu kardeş ilişkisinin uzak durma/çekinme alt boyutu, evlilik uyumu ve evlilik uyumunun çatışma çözme ve bağlılık/iletişim alt boyutları arasında anlamlı ilişki bulunmadığı gözlenmiştir. Çalışmanın bağımsız değişkenleri arasındaki korelasyonlar Tablo 4'ten izlenebilir.

Temel analizlere geçmeden önce son olarak çoklu doğrusallık varsayımı ve varyansların homojenliği test edilmiştir. İki analiz sonucunda da verinin analize uygun olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Değişkenler ve Alt Boyutlar Arasındaki Korelasyon Değerleri

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Duygu Düzenleme Toplam	-														
2. Değişkenlik/Olumsuzluk	.84**	-													
3. Duygu Düzenleme-Kontrol	.14	-.42**	-												
4. İstismar Farkındalığı Toplam	.83	.12	-.07	-											
5. Olumlu Kardeş İlişkileri Toplam	-.20*	-.38**	.35**	.25**	-										
6. Nazik Olma	-.20*	-.33	.26**	-.14	.90**	-									
7. Uzak Durma/Çekinme	.26**	.30**	-.12	.03	-.80**	-.65**	-								
8. Birliktelik/İlgili Olma	-.12	-.27**	.30**	-.07	.85**	.62**	-.70**	-							
9. Empati	-.11	-.35**	.46**	-.06	.86**	.71**	-.57**	.67**	-						
10. Fiziksel Saldırganlık	.20*	.40**	-.39**	.14	-.74**	-.72**	.44**	-.45**	-.64**	-					
11. Aile Uyumu Toplam	-.05	-.20*	.27**	-.16	.42**	.37**	-.27**	.31**	.46**	-.35**	-				
12. Evlilik Uyumu Toplam	-.01	-.01	.16	.04	.30**	.24**	-.30**	.26**	.27**	-.17	.70**	-			
13. Genel Uyum	-.04	-.14	.19*	-.01	.25**	-.22*	-.21*	.20*	.21*	-.20*	.66**	.74**	-		
14. Çatışma Çözme	-.03	-.06	.16	.04	.28**	.23*	-.30**	.24**	.27**	-.12	.66**	.96**	.59**	-	
15. Bağlılık ve İletişim	-.08	-.12	.09	.05	.25*	.18	-.25**	.24**	.22*	-.20*	.55**	.86**	.64**	.70**	-

*p < .05, **p<.01

3.2. Regresyon Analizi

Covid-19 ile ilişkili değişimlerin ve artan hassasiyetin çalışmanın ölçümleri üzerindeki etkisini kontrol etmek amacıyla bir dizi regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonuçları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Regresyon Analizi Bulguları

	$F_{\text{değişim}}$	df	β	t	R^2
1. Analiz	.46	114			.02
Duygu Düzenleme- Değişim			.09	.49	
İstismar Farkındalığı- Değişim			.07	.37	
Olumlu Kardeş İlişkileri- Değişim			-.25	-1.42	
Evlilik Uyumu- Değişim			.05	.20	
Pandemiye Karşı Hassasiyet			.03	.30	
2. Analiz	2.03	114			.04
Duygu Düzenleme- Değişim			.43	2.54	
İstismar Farkındalığı- Değişim			-.12	-.66	
Olumlu Kardeş İlişkileri- Değişim			-.04	-.26	
Evlilik Uyumu- Değişim			-.05	-.44	
Pandemiye Karşı Hassasiyet			-.01	-.01	

Yürütülen ilk regresyon analizinde çocuğun duygu düzenleme düzeyinin alt boyutu olan duygu düzenleme/kontrol değişkeni bağımlı değişken, ölçüm alınan diğer değişkenlerin (duygu düzenleme becerisi, ebeveynlerin istismar farkındalığı, olumlu kardeş ilişkileri, evlilik uyumu) Covid-19 Pandemisinden nasıl etkilendiğiyle ilgili 6’lı Likert tipinde sorulan sorular ve Covid-19 Pandemisi Kaygı Ölçeği’nin pandemiye karşı hassasiyet alt boyutu yordayıcı değişkenler olarak analize dahil edilmiştir. Yapılan çoklu

regresyon analizi sonucunda anlamlı bir regresyon modeli oluşmadığı görülmüştür [$F(5,114) = .46, p > .05$].

Yürütülen ikinci regresyon analizinde çocuğun duygu düzenleme düzeyinin bir diğer alt boyutu olan değişkenlik/olumsuzluk bağımlı değişken, ölçüm alınan değişkenlerin (duygu düzenleme becerisi, ebeveynlerin istismar farkındalığı, olumlu kardeş ilişkileri, evlilik uyumu) Covid-19 Pandemisinden nasıl etkilendiğiyle ilgili 6'lı Likert tipinde sorulan sorular ve Covid-19 Pandemisi Kaygı Ölçeği'nin pandemiye karşı hassasiyet alt boyutu yordayıcı değişkenler olarak analize dahil edilmiştir. Analiz sonucunda anlamlı bir regresyon modeli oluşmadığı görülmüştür [$F(5,114) = 2.03, p > .05$].

3.3. Birinci Yol Analizi

Aile alt sistemleri, aile sistemi ve erken çocukluk döneminde çocuğun duygu düzenleme düzeyi arasındaki ilişkiyi sınamak amacıyla kuramsal çerçeveye dayanarak bir model ortaya konmuştur. Bu modeli sınamak amacıyla AMOS Programı ile yol analizi yapılmıştır. Çocuğun duygu düzenleme düzeyi becerisini ölçmek için kullanılan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı mevcut çalışmada .53 olarak gözlemlendiği için (Tablo 3) ölçeğin alt boyutları olan duygu düzenleme/kontrol ve değişkenlik/olumsuzluk ayrı ayrı analize sokulmuştur ve araştırmanın duygu düzenleme ile ilgili olan hipotezleri, duygu düzenleme düzeyinin alt boyutları olan duygu düzenleme/kontrol ve değişkenlik/olumsuzluk ile güncellenmiştir. (Şekil 2). Bu doğrultuda yol analizinde incelenecek olan doğrudan ve dolaylı ilişkiler aşağıda belirtilmiştir.

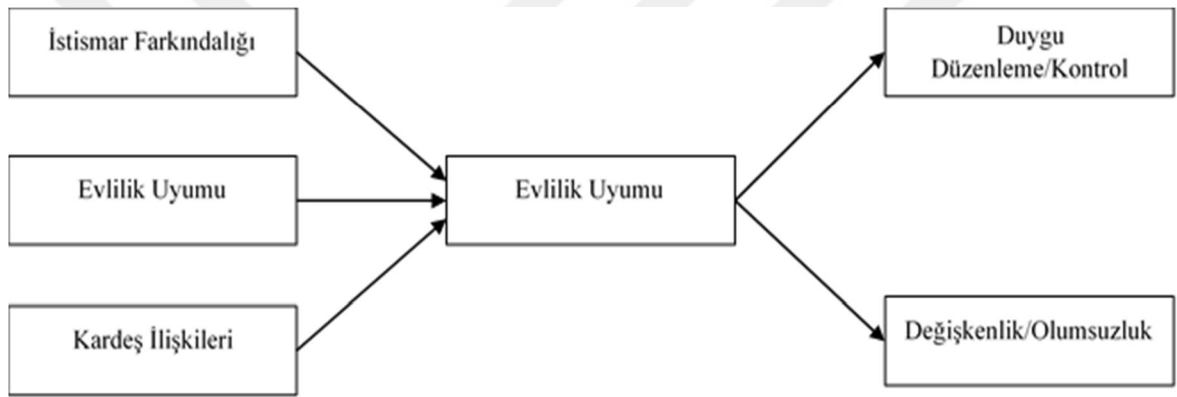
Doğrudan ilişkiler:

1. Ebeveynlerin istismar farkındalığı, aile uyumunu negatif yönde yordarken, olumlu kardeş ilişkisi ve ebeveynlerin evlilik uyumu aile uyumunu pozitif yönde yordamaktadır.
2. Aile uyumu duygu düzenleme/kontrolü pozitif yönde yordarken, değişkenlik/olumsuzluğu negatif yönde yordamaktadır.

Dolaylı ilişkiler:

1. İstismar farkındalığı duygu düzenleme/kontrolü aile uyumu aracılığıyla negatif yönde yordamaktadır.

2. Olumlu kardeş ilişkisi duygu düzenleme/kontrolü aile uyumu aracılığıyla pozitif yönde yordamaktadır.
3. Evlilik uyumu duygu düzenleme/kontrolü aile uyumu aracılığıyla pozitif yönde yordamaktadır.
4. İstismar farkındalığı değişkenlik/olumsuzluğu aile uyumu aracılığıyla pozitif yönde yordamaktadır.
5. Olumlu kardeş ilişkisi değişkenlik/olumsuzluğu aile uyumu aracılığıyla negatif yönde yordamaktadır.
6. Evlilik uyumu duygu düzenleme/kontrolü aile uyumu aracılığıyla negatif yönde yordamaktadır.

Şekil 2. Kuramsal yol modeli

3.3.1. Uyum istatistikleri bulguları

Verinin modele uygunluğunu değerlendirmek için uyum indekslerinden yararlanılmıştır. Modelin uyum indeksleri Tablo 6'da görülebilir. Modele ilişkin χ^2/df değeri 5.12 ve genel uyum indeksleri GFI = .88, AGFI = .74, CFI = .72, RMSEA = .19 olarak gözlenmiştir ve bu değerler doğrultusunda uyum yeterliliğinin sağlanmadığı gözlenmiştir. Bu nedenle AMOS tarafından önerilen düzeltme indekslerinden olan duygu düzenleme/kontrol ile değişkenlik/olumsuzluk arasında hata bağlaması yapılmıştır. Bu ilişkilendirme sonucunda χ^2/df değeri 3.45, GFI = .93, AGFI = .84, CFI = .95, RMSEA = .19 olarak ölçülmüştür. Uyum değerleri hala istenilen seviyelerde olmadığı için bir başka düzeltme indeksi olan, olumlu kardeş ilişkisi ile değişkenlik/olumsuzluk arasında yol oluşturulmuştur ve χ^2/df değeri 2.92, GFI = .95, AGFI = .86, CFI = .90, RMSEA = .13 olarak

gözlenmiştir. Son olarak olumlu kardeş ilişkisi ile duygu düzenleme kontrol arasında yol oluşturulmuştur. Modelin χ^2/df değeri 2.01, GFI = .97, AGFI = .90, CFI = .95, RMSEA = .09 olarak gözlenmiştir ve modelin veriye en iyi uyum sağlayan halinin bu olduğu görülmüştür (Tablo 6).

Tablo 6. Anlamlı Bir Model İçin Gerekli Görülen Uyum İndeksi Aralıkları (Schermelleh-Engel ve ark., 2003)

	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Mevcut Çalışma
χ^2/df	$0 \leq \chi^2 /df \leq 2$	$2 < \chi^2 /df \leq 3$	2.01
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI < .95$	.97
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI < .90$	.90
CFI	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.95 \leq CFI < .97$	.95
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$	.09

χ^2/df = Ki-Kare; df = serbestlik derecesi; χ^2/df = Ki-Kare değerinin serbestlik derecesine oranı; GFI = Uyum iyiliği indeksi; AGFI = Düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi; CFI = Karşılaştırmalı uyum indeksi RMSEA = Yaklaşık hataların ortalama karekökü.

3.3.2. Değişkenler arasındaki yol analizi bulguları

Modelin verilere uyum sağladığı gözlemlendikten sonra yol katsayıları incelenmiştir.

Yol analizi sonuçlarına göre tüm aile alt sistemlerinin, aile sistemi olarak ele alınan aile uyumunu yordadığı gözlenmiştir. İstismar farkındalığı aile uyumunu .17 düzeyinde ($p < .01$), negatif ve anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Ebeveynlerin istismar farkındalığı düzeyleri arttıkça aile uyumunda azalma gözlenmektedir. Kardeş ilişkileri aile uyumunu .22 düzeyinde ($p < .001$), pozitif ve anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Daha iyi kardeş ilişkileri, daha yüksek aile uyumuyla ilişkilidir. Evlilik uyumu aile uyumunu .67 düzeyinde ($p < .001$), pozitif ve anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Eşler arasındaki evlilik uyumu arttıkça aile uyumu da artmaktadır. Aile uyumunun, duygu düzenleme/kontrol ve değişkenlik olumsuzluğu yordamadığı görülmüştür ($p > .05$).

Düzeltilme indeksleri sonucunda eklenen doğrudan ilişkilerden olumlu kardeş ilişkisi duygu düzenleme/kontrolü .29 düzeyinde, pozitif ve anlamlı bir şekilde yordarken, değişkenlik olumsuzluğu .36 düzeyinde, negatif ve anlamlı bir şekilde yordamaktadır

($p < .001$) Doğrudan ilişkilere dair değerler Tablo 7’de verilmiştir.

Aracı değişken olarak modelde yer alan aile uyumunun, bağımsız değişkenler olan duygu düzenleme/kontrol ve değişkenlik/olumsuzluk üzerinde doğrudan etkilerinin anlamlı olmadığı görülmüştür, dolayısıyla aile alt sistemleri ile düzenleme/kontrol ve değişkenlik/olumsuzluk arasında aile uyumunun dolaylı etkilerinin anlamlı olmadığı söylenebilir. Modele ilişkin parametreler Şekil 3’te izlenebilir.

Tablo 7. Birinci Yol Analizinin Doğrudan İlişkilerine İlişkin Değerler

			<i>B</i>	<i>SS</i>	β	<i>p</i>
Aile Uyum	←	İstismar Farkındalığı	-.11	.04	-.17*	.01
Aile Uyum	←	Olumlu Kardeş İlişkisi	.04	.01	.22**	.001
Aile Uyum	←	Evlilik Uyum	.24	.02	.67**	.001
Duygu Düzenleme/ Kontrol	←	Aile Uyum	.15	.09	.15	.09
Değişkenlik/ Olumsuzluk	←	Aile Uyum	-.09	.17	-.09	.59
Duygu Düzenleme/ Kontrol	←	Olumlu Kardeş İlişkisi	.05	.12	.29**	.001
Değişkenlik/ Olumsuzluk	←	Olumlu Kardeş İlişkisi	-.11	.03	-.36**	.001

B: Standardize Edilmemiş Regresyon Yüğü; *SS*: Standart Sapma; β : Standardize Edilmiş Regresyon Yüğü

* $p < .01$, ** $p < .001$

3.4. İkinci Yol Analizi

Çalışmanın hipotez modelinde istismar farkındalığı yer aldığı için yapılan ilk yol analizinde bu model sınanmıştır. Fakat İstismar Farkındalık Ölçeği’nin iç tutarlılık katsayısı kabul edilebilir düzeyde bulunmadığı için ($\alpha = .16$), araştırmanın temel değişkenlerinden biri olmasına rağmen güvenilir ölçümlerle model güncellenerek istismar farkındalığının dahil edilmediği ikinci bir yol analizi yapılmıştır.

Bu doğrultuda incelenecek olan;

Doğrudan ilişkiler:

1. Olumlu kardeş ilişkisi ve ebeveynlerin evlilik uyumu aile uyumunu pozitif yönde

yordamaktadır.

2. Aile uyumu duygu düzenleme/kontrolü pozitif yönde yordarken, değişkenlik/olumsuzluğu negatif yönde yordamaktadır.

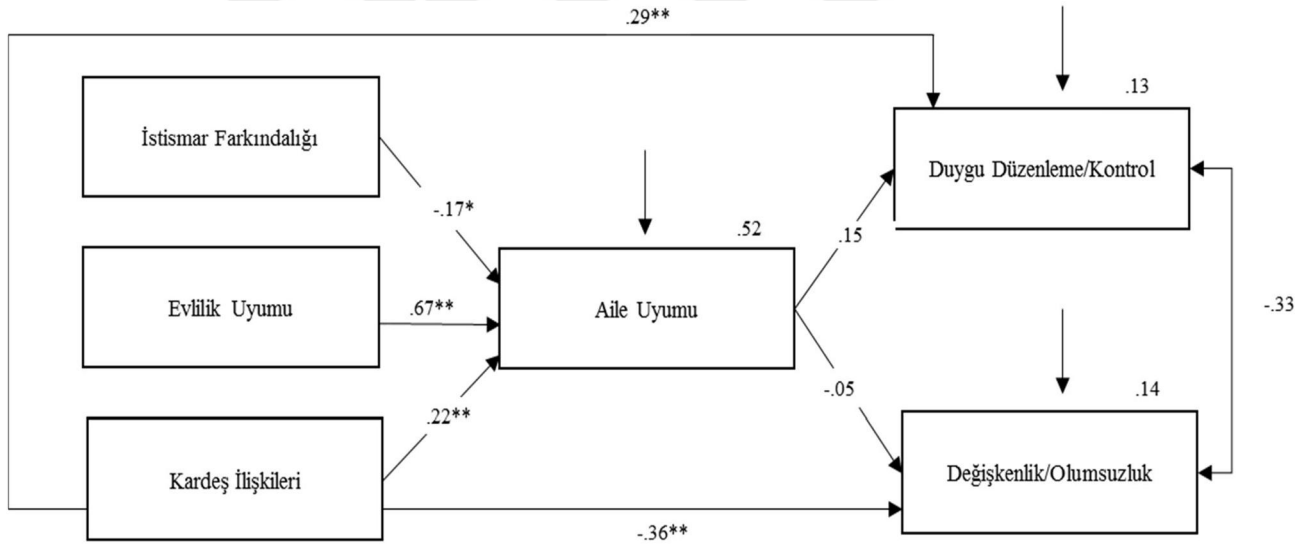
Dolaylı ilişkiler:

1. Olumlu kardeş ilişkisi duygu düzenleme/kontrolü aile uyumu aracılığıyla pozitif yönde yordamaktadır.

2. Evlilik uyumu duygu düzenleme/kontrolü aile uyumu aracılığıyla pozitif yönde yordamaktadır.

3. Olumlu kardeş ilişkisi değişkenlik/olumsuzluğu aile uyumu aracılığıyla negatif yönde yordamaktadır.

4. Evlilik uyumu değişkenlik/olumsuzluğu aile uyumu aracılığıyla negatif yönde yordamaktadır.

*p < .05, **p < .01

Şekil 3. Birinci yol analizinde gözlenen yol modeli

3.4.1. Uyum istatistikleri bulguları

Verinin modele uygunluğunu incelemek için uyum indekslerinden yararlanılmıştır. Modelin uyum istatistikleri Tablo 8’de sunulmuştur. Modele ilişkin χ^2/df değeri 8.11 ve genel uyum indeksleri, GFI = .86, AGFI = .65, CFI = .70, RMSEA = .25, olarak gözlenmiştir. Bu değerler doğrultusunda modelin uyum yeterliliğinin yeterli olmadığı belirlenmiştir. Bu nedenle AMOS tarafından önerilen düzeltme indeksleri incelenerek duygu

düzenleme/kontrol ile değişkenlik/olumsuzluk arasında hata bağlaması oluşturulmuştur. Bu işlem sonucunda χ^2/df değeri 5.79, GFI = .92, AGFI = .77, CFI = .83, RMSEA = .20 olarak ölçülmüş ve istenilen seviyelerde olmadıkları görülmüştür. Bu nedenle düzeltme indeksinin bir diğer önerisi olan evlilik uyumu ile olumlu kardeş ilişkisi arasında hata bağlaması oluşturulmuştur. Bu düzeltme sonrasında χ^2/df değeri 4.51, GFI = .95, AGFI = .80, CFI = .90, RMSEA = .17 olarak gözlenmiştir. Uyum değerlerinin hala istenilen aralıkta olmaması nedeniyle bir diğer düzeltme indeksi olan olumlu kardeş ilişkisi ile değişkenlik/olumsuzluk arasında hata bağlaması oluşturulmuştur. Yapılan analiz sonucunda χ^2/df değeri 3.32, GFI = .97, AGFI = .85, CFI = .95, RMSEA = .14 olarak ölçülmüştür. Hipotez modelinin veriye en iyi uyum sağlayan halinin bu olduğu görülmüştür.

Tablo 8. Düzeltme İndeksleri Sonucu İkinci Yol Analizinin Uyum İstatistikleri

Uyum İndeksleri	X ²	df	χ^2/df	GFI	AGFI	CFI	RMSEA
	9.96	3	3.32	.97	.85	.95	.14

χ^2/df = Ki-Kare; df = serbestlik derecesi; χ^2/df = Ki-Kare değerinin serbestlik derecesine oranı; GFI = Uyum iyiliği indeksi; AGFI = Düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi; CFI = Karşılaştırmalı uyum indeksi RMSEA = Yaklaşık hataların ortalama karekökü.

3.4.2. Değişkenler arasındaki yol analizi bulguları

Modelin verilere uyum sağladığı gözlemlendikten sonra yol katsayıları incelenmiştir. Yol analizi sonuçlarına göre, olumlu kardeş ilişkisi aile uyumunu .21 düzeyinde ($p < .001$), pozitif ve anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Daha olumlu kardeş ilişkisi, daha yüksek aile uyumuyla ilişkilidir. Evlilik uyumu aile uyumunu .63 düzeyinde ($p < .001$), pozitif ve anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Eşler arasındaki evlilik uyumu arttıkça aile uyumu da artmaktadır. Aile uyumu, çocuğun duygu düzenleme düzeyinin duygu düzenleme/kontrol alt boyutunu .27 düzeyinde, pozitif ve anlamlı bir şekilde yordarken ($p < .01$) değişkenlik/olumsuzluk alt boyutu üzerinde anlamlı bir yordayıcılığa sahip olmadığı görülmüştür ($p > .05$). Aile uyumunun arttıkça çocuğun duygu düzenleme becerisi de artarken, aile uyumu çocuğun duygu düzenlemede yaşadığı güçlüklerle ilişkili bulunmamıştır. Doğrudan ilişkilere dair değerler Tablo 9’da verilmiştir.

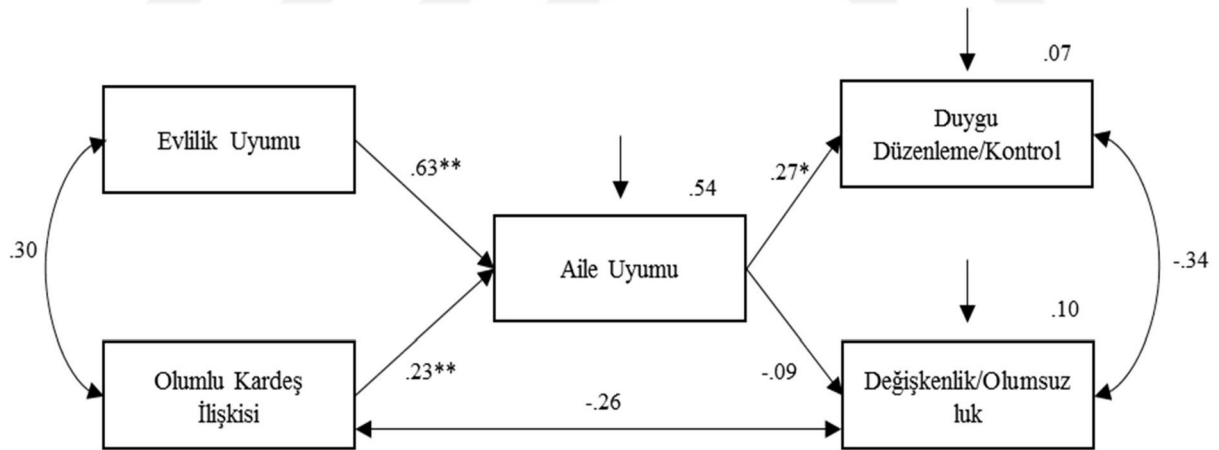
Tablo 9. İkinci Yol Analizinin Doğrudan İlişkilerine İlişkin Değerler

			<i>B</i>	<i>SS</i>	<i>β</i>	<i>p</i>
Aile Uyum	←	Olumlu Kardeş İlişkisi	.04	.01	.23**	.01
Aile Uyum	←	Evlilik Uyum	.24	.02	.63**	.001
Duygu Düzenleme/ Kontrol	←	Aile Uyum	.28	.09	.27*	.002
Değişkenlik/ Olumsuzluk	←	Aile Uyum	-.27	.16	-.09	.10

B: Standardize Edilmemiş Regresyon Yüğü; *SS*: Standart Sapma; *β*: Standardize Edilmiş Regresyon Yüğü
* $p < .01$, ** $p < .001$

Analiz sonuçlarına göre dolaylı etkiler incelendiğinde olumlu kardeş ilişkisinin duygu düzenleme/kontrol üzerindeki dolaylı etkisi .06 düzeyinde ($p < .01$), evlilik uyumunun ise .17 düzeyinde anlamlı olduğu gözlenmiştir ($p < .01$).

Olumlu kardeş ilişkisi ve evlilik uyumunun duygu düzenleme düzeyinin değişkenlik/olumsuzluk alt boyutu üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür ($p > .05$). Modele ilişkin parametreler Şekil 4’te izlenebilir.

* $p < .01$, ** $p < .001$

Şekil 4. İkinci yol analizinde gözlenen yol modeli

3.5. Bulguların Özeti

Araştırma bulguları şu şekilde özetlenebilir:

1. Korelasyon analizi sonuçlarına göre; çocuğun duygu düzenleme becerisi ile olumlu kardeş ilişkileri (negatif yönde), olumlu kardeş ilişkisinin alt boyutları olan nazik olma (negatif yönde), uzak durma/çekinme (pozitif yönde) ve fiziksel saldırganlık (pozitif yönde) arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.

2. Çocuğun duygu düzenleme becerisinin alt boyutlarından biri olan değişkenlik/olumsuzluk ile olumlu kardeş ilişkileri (negatif yönde), olumlu kardeş ilişkilerinin alt boyutlarından uzak durma/çekinme (pozitif yönde), birliktelik/ilgili olma (negatif yönde), empati (negatif yönde) ve fiziksel saldırganlık (pozitif yönde), aile uyumu (negatif yönde) arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

3. Çocuğun duygu düzenleme becerisinin bir diğer alt boyutu olan duygu düzenleme-kontrol ile olumlu kardeş ilişkileri (pozitif yönde), olumlu kardeş ilişkisinin alt boyutlarından nazik olma (pozitif yönde), birliktelik/ilgili olma (pozitif yönde), empati (pozitif yönde) ve fiziksel saldırganlık (negatif yönde), aile uyumu (pozitif yönde) ve evlilik uyumunun alt boyutlarından olan genel uyum (pozitif yönde) ile anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.

4. Olumlu kardeş ilişkileri ile alt boyutları olan nazik olma (pozitif yönde), uzak durma/çekinme (negatif yönde), birliktelik/ilgili olma (pozitif yönde), empati (pozitif yönde) ve fiziksel saldırganlık (negatif yönde) arasında anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Ayrıca olumlu kardeş ilişkilerinin aile uyumu (pozitif yönde), evlilik uyumu (pozitif yönde) ve evlilik uyumunun alt boyutları olan genel uyum (pozitif yönde), çatışma çözme (pozitif yönde) ve bağlılık/iletişim (pozitif yönde) ile ilişkileri de anlamlıdır.

5. Olumlu kardeş ilişkisinin alt boyutlarından biri olan nazik olma ile aynı değişkenin diğer alt boyutları olan uzak durma/çekinme (negatif yönde), birliktelik/ilgili olma (pozitif yönde), empati (pozitif yönde) ve fiziksel saldırganlık (negatif yönde) ile aralarında anlamlı bir ilişki vardır. Buna ek olarak nazik olma ile aile uyumu (pozitif yönde), evlilik uyumu (pozitif yönde) ve evlilik uyumunun genel uyum (negatif yönde) ve çatışma çözme (pozitif yönde) alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

6. Olumlu kardeş ilişkisinin bir diğer alt boyutu olan uzak durma/çekinme ile aynı değişkenin diğer alt boyutları olan birliktelik/ilgili olma (negatif yönde), empati (negatif yönde) ve fiziksel saldırganlık (pozitif yönde) ile anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Ayrıca uzak durma/çekinme ile aile uyumu (negatif yönde), evlilik uyumu (negatif yönde) ve evlilik uyumunun alt boyutları olan genel uyum (negatif yönde), çatışma çözme (negatif yönde) ve bağlılık/iletişim (negatif yönde) ile anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmüştür.

7. Olumlu kardeş ilişkisinin alt boyutlarından bir diğeri olan birliktelik/ilgili olma ile aynı değişkenin alt boyutları olan empati (pozitif yönde) ve fiziksel saldırganlık (negatif yönde) arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Ek olarak birliktelik/ilgili olmanın aile uyumu (pozitif yönde), evlilik uyumu (pozitif yönde) ve evlilik uyumunun alt boyutları olan genel uyum (pozitif yönde), çatışma çözme (pozitif yönde) ve bağlılık/iletişim (pozitif yönde) ile anlamlı ilişkileri bulunmaktadır.

8. Olumlu kardeş ilişkisinin bir diğeri alt boyutu olan empati ile aynı değişkenin alt boyutu olan fiziksel saldırganlık (negatif yönde) arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca empati ile aile uyumu (pozitif yönde), evlilik uyumu (pozitif yönde) ve evlilik uyumunun alt boyutları olan genel uyum (pozitif yönde), çatışma çözme (pozitif yönde) ve bağlılık/iletişim (pozitif yönde) arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir.

9. Olumlu kardeş ilişkisinin alt boyutlarından bir diğeri olan fiziksel saldırganlık ile aile uyumu (negatif yönde), evlilik uyumu (negatif yönde) ve evlilik uyumunun alt boyutları olan genel uyum (negatif yönde) ve bağlılık/iletişimle (negatif yönde) anlamlı bir ilişki görölmüştür.

10. Aile uyumu ile evlilik uyumu (pozitif yönde) ve evlilik uyumunun alt boyutları olan genel uyum (pozitif yönde), çatışma çözme (pozitif yönde) ve bağlılık/iletişim (pozitif yönde) ile arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir.

11. Evlilik uyumu ile alt boyutları olan genel uyum (pozitif yönde), çatışma çözme (pozitif yönde) ve bağlılık/iletişim (pozitif yönde) arasında anlamlı bir ilişki olduğu görölmüştür.

12. Evlilik uyumunun alt boyutlarından biri olan genel uyumla aynı değişkenin alt boyutları olan çatışma çözme (pozitif yönde) ve bağlılık/iletişim (pozitif yönde) arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir.

13. Evlilik uyumunun bir diğeri alt boyutu olan çatışma çözme ile aynı değişkenin bağlılık/iletişim alt boyutu arasında (pozitif yönde) anlamlı bir ilişki olduğu görölmüştür.

14. Regresyon analizi sonuçlarına göre; araştırmanın bağımlı değişkeni olan çocuğun duygu düzenleme becerisinin alt boyutları (duygu düzenleme/kontrol ve değişkenlik/olumsuzluk) üzerinde Covid-19 pandemisinin anlamlı bir etkisi olmadığı görölmüştür.

15. Yol analizi sonuçlarına göre doğrudan ilişkiler;

15a. Olumlu kardeş ilişkileri ve ebeveynlerin evlilik uyumunun aile uyumunu pozitif yönde yordayacağı hipotezi doğrulanmıştır.

15b. Aile uyumunun duygu düzenleme becerisinin duygu düzenleme/kontrol alt boyutunu pozitif yönde yordayacağı hipotezi doğrulanmıştır.

15c. Aile uyumunun duygu düzenleme becerisinin bir diğer alt boyutu olan değişkenlik/olumsuzluğu negatif yönde yordayacağı hipotezi yanlışlanmıştır.

Dolaylı ilişkiler;

15d. Olumlu kardeş ilişkisinin duygu düzenleme/kontrolü aile uyumu aracılığıyla pozitif yönde yordayacağı hipotezi doğrulanmıştır.

15e. Evlilik uyumunun duygu düzenleme/kontrolü aile uyumu aracılığıyla pozitif yönde yordayacağı şeklindeki hipotezi doğrulanmıştır.

15f. Olumlu kardeş ilişkisinin değişkenlik/olumsuzluğu aile uyumu aracılığıyla negatif yönde yordayacağı hipotezi yanlışlanmıştır.

15g. Evlilik uyumunun değişkenlik/olumsuzluğu aile uyumu aracılığıyla negatif yönde yordayacağı hipotezi yanlışlanmıştır.

BÖLÜM IV

TARTIŞMA

Daha önce de belirtildiği gibi bu çalışmanın amacı erken çocukluk döneminde duygu düzenleme becerisini aile sistemi ve aile alt sistemleri bağlamında incelemektir. Çocuğun duygu düzenleme becerileri ile ilişkili değişkenler seçilirken çocukla olan etkileşimlerde ihmal/istismar riski olabilecek etkileşimler göz önüne alınmıştır. Bu bağlamda ebeveyn alt sistemi istismar farkındalığı, eş alt sistemi evlilik uyumu ve kardeş alt sistemi kardeş ilişkilerinin niteliği bağlamında değerlendirilmiştir. Ailenin genel işleyişini incelemek amacıyla ise aile uyumu ölçülmüştür. Bunlara ek olarak Covid-19 pandemisinin araştırmanın değişkenleri üzerindeki yordayıcı etkisi de değerlendirilmiştir.

Bu bölümde araştırmanın temel bulguları mevcut alanyazın göz önünde bulundurularak tartışılmıştır. Sırasıyla korelasyon analizi, regresyon analizi ve yol analizinin bulguları tartışılmış, elde edilen bulgular klinik çıkarımlar doğrultusunda değerlendirilmiş ve son olarak araştırmanın sınırlılıkları ve öneriler ele alınmıştır.

4.1. Korelasyon Analizi Bulgularının Tartışılması

Yapılan korelasyon analizi sonuçları göz önüne alınarak ilgili alanyazın bağlamında öncelikle çalışmanın bağımlı değişkeninin bağımsız değişkenlerle olan ilişkileri, sonrasında bağımsız değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkileri tartışılacaktır.

Yapılan korelasyon analizi sonucunda çocuğun duygu düzenleme becerisi ile olumlu kardeş ilişkileri arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Okul öncesi yıllardan itibaren kardeşlerin birbirleriyle geçirdikleri zaman, ebeveynleri ve akranlarıyla geçirdikleri zamandan fazladır (McHale ve Crouter, 1996). Buna bağlı olarak birbirleriyle çok fazla etkileşim kurarlar ve birbirlerini çok iyi tanırlar (Dunn, 2007). Kardeş ilişkileri yakınlık ve sıcaklık barındırdığı için doğaları gereği diğer ilişkilere kıyasla daha olumludur (Kramer, 2014). Kardeşlerin birbirleriyle olan ilişkileri sosyal ve bilişsel becerilerini geliştirmelerine fırsat veren bir ortam oluşturur (Furman ve Buhrmester, 1985). Aynı zamanda kardeş ilişkileri çocuklara çeşitli duygusal deneyimleri yaşamaları için güvenli ve elverişli bir ortam sunarak çocukların bu ilişki içinde duyguları tanıma, ifade etme ve düzenlemeyi öğrenmeleri için onlara önemli fırsatlar sunar (Dunn, 2007). Kardeşler kandırma, dalga geçme, diğerinin bakış açısını tahmin ederek çatışmaları yönetme, hayali bir dünyayı paylaşma, diğerlerinin neden o şekilde davrandığıyla ilgili konuşmalar yapma ve duyguları neden ve sonuçlarıyla

birlikte konuşma konularında birbirleriyle etkileşime girerler. Bu etkileşimlerin hepsi içsel durumlar ve davranışlar arasındaki bağlantıların giderek artmasına yol açar (Dunn, 2007). Bu bilgilere dayanarak olumlu kardeş ilişkisi olan bir çocuğun duygu düzenleme becerisinin olumlu yönde gelişmesi beklenirken, olumlu kardeş ilişkisine sahip olmayan, dolayısıyla bu tarz geliştirici deneyimlere maruz kalmayan çocukların duygu düzenlemede güçlükler yaşayacağı beklenmektedir. Alanyazınla uyumlu bir şekilde, duygu düzenlemenin alt boyutlarından olan ve duruma uygun olan olumlu ve olumsuz duyguların gösterimini ve empatiyi değerlendiren duygu düzenleme/kontrol ile olumlu kardeş ilişkileri arasında pozitif yönde, duygu düzenleme becerisinde güçlükleri değerlendiren değişkenlik/olumsuzluk alt boyutu ile olumlu kardeş ilişkileri arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Korelasyon analizi sonuçlarına göre abi ya da ablalarının nazik, birlikte ve ilgili olmaya yönelik ve empatik tutumları arttıkça, kardeşlerin duygu düzenleme/kontrol düzeyinin de (sosyal olarak ve duruma uygun bir şekilde duygu gösterimi) arttığı görülmektedir. Bu durum birbirleriyle daha sıcak ve yakın ilişkileri olan kardeşlerin birbirleriyle daha fazla etkileşime gireceklerine, birbirlerini gözlemlemek ve birbirlerinden öğrenmek için daha fazla fırsatları olacağına, bu durumun da küçük kardeşin duyguları tanımlama, ifade etme ve düzenlemeyi öğrenmek için bu ilişkiden yararlanabileceğine işaret etmektedir (Brody, 1988). Ek olarak, abi/ablalar küçük kardeşlerine fiziksel olarak saldırgan bir şekilde yaklaştıkça kardeşin duygu düzenleme/kontrol düzeyi azalmaktadır. Kardeşler arasındaki fiziksel saldırganlığın, daha yıkıcı çatışma çözme stratejileri kullanılması nedeniyle kardeşler arasındaki olumlu etkileşimleri azaltacağı (Kennedy ve Kramer, 2008) ve bu durumun da bu ilişki bağlamında küçük kardeşin duygu düzenleme becerisinin gelişimi için elverişli bir ortam oluşmayacağına neden olabileceği söylenebilir. Bununla birlikte korelasyon analizi sonucuna göre kardeşlerin duygu düzenleme/kontrol düzeylerinin abi/ablalarının onlardan uzak durma ve çekinme davranışları ile ilişkili olmadığı gözlenmiştir. Daha önce açıklandığı üzere, abi/ablaların küçük kardeşleriyle daha fazla zaman geçirmeleri, küçük kardeşin bu ilişki içerisinde duygu düzenleme becerisinin gelişmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla bu bulgu alanyazınla uyumsuz görünmektedir.

Kardeş ilişkilerinin küçük kardeşin yaşadığı duygu düzenleme güçlükleri ile ilişkisine bakıldığında, abi/ablaların kardeşlerinden uzak durma ve onlara yönelik fiziksel saldırganlık düzeyleri arttıkça, kardeşin değişkenlik/olumsuzluk düzeyi de (esnek olmama, hızlı duygudurum değişiklikleri, öfke duygusunu düzenleyememe) artmaktadır. Bir başka deyişle abi/ablaların kardeşleriyle olan ilişkisinde uzak durma/çekinmeyi tercih etme, onunla zaman

geçirmekten ve dışarıda onunla görünmekten hoşlanmama yönündeki tutumları arttıkça kardeşlerinin deneyimledikleri duygu düzenleme güçlükleri de artmaktadır. Bu durumda küçük kardeşiyle etkileşim kurmaktan çekinen ve/veya saldırgan davranışlar gösteren abi/ablaların, kardeşlerinin sosyal anlayışlarının gelişebileceği ortamlardan maruz kalmalarına neden olarak onların duygu düzenleme güçlükleri yaşamalarına katkı sağladıkları söylenebilir (Synder ve Patterson, 1995). Buna karşılık korelasyon analizi sonuçlarına göre abi/ablaların kardeşleriyle birlikte olmaya yönelik ve empatik tutumları arttıkça kardeşin değişkenlik/olumsuzluk düzeyinde azalma gözlenmektedir. Başka bir deyişle kardeşlerinin gelişimine katkıda bulunmaya çalışan, birlikte zaman geçirmeyi tercih eden, onun olumsuz duygularını düzenlemeye çalışan ve onun ailede olmasından memnun olan abi/ablaların bu tutumları arttıkça, küçük kardeşin yaşadığı duygu düzenleme güçlüklerinde azalma görülmektedir. Bu durumun küçük kardeşe kendilerinin ve diğerlerinin içsel süreçleri ve diğerlerinin bakış açıları hakkında konuşma fırsatı sunarak onların deneyimlediği duygu düzenleme güçlüklerinin azalmasına neden olduğu söylenebilir (Kramer, 2014). Analiz sonuçlarında kardeşin değişkenlik/olumsuzluk düzeyinin abi/ablalarının onlara yönelik tutumlarının nazik olması ile ilişkili olmadığı görülmüştür. İlgili alanyazın kardeşler arasındaki sıcak ilişkinin ve kardeşine arkadaş gibi davranan ve onun duygularını önemseyen abi/ablaların, küçük kardeşin duygu düzenleme becerisinde yaşadığı güçlükleri azaltacağı yönündedir. Dolayısıyla bu bulgu alanyazınla uyumsuz görünmektedir.

Çocukların duygularla ilgili deneyimleri hem aile üyelerinin sosyal ve duygusal dünyalarından etkilenir hem de bu dünyayı etkiler. Bu etkilerin karşılıklı doğasını kabul etmek gerekir (Kramer, 2014). Dolayısıyla tüm aile ilişkileri arasında olduğu gibi kardeş ilişkileri ile duygu düzenleme becerisi arasında karşılıklı bir ilişki var gibi görünmektedir. Kardeş ilişkisi içerisinde kardeşler duygu düzenleme becerilerini geliştirme imkanına sahipken, aynı zamanda duygu düzenleme becerileri daha gelişmiş olan çocukların kardeş ilişkilerinde daha donanımlı olmaları, buna bağlı olarak daha olumlu kardeş ilişkileri geliştirmeleri beklenmektedir (Kennedy ve Kramer, 2008).

Çocuğun duygu düzenleme becerisi ile ebeveynlerin evlilik uyumu arasındaki ilişkiler incelendiğinde, bu değişkenin evlilik uyumu ve alt boyutlarıyla anlamlı bir ilişki içinde olmadığı gözlenmiştir. Bu ilişki bağlamında duygu düzenleme becerisinin alt boyutlarına bakıldığında, duygu düzenleme/kontrol ile evlilik uyumunun alt boyutlarından biri olan genel uyum arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Bu bulguya dayanarak ebeveynler

arasındaki genel uyum arttıkça çocukların duygu düzenleme/kontrol düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Buna karşılık ebeveynler arasındaki genel uyum düzeyi ile çocuğun değişkenlik/olumsuzluk düzeyinin ilişkili olmadığı gözlenmiştir. Diğer alt boyutlar arasında da anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır. Özellikle evlilik uyumunun çatışma çözme alt boyutu açısından düşünüldüğünde bu durum alanyazınla uyumsuz olarak görünmektedir. Erken çocukluk döneminde ebeveynleri arasında yaşanan çatışmalara maruz kalan çocukların duygu düzenleme becerilerinin bu durumdan etkileneceği söylenmektedir (Gottman ve Katz, 1989; Mann ve Gilliom, 2004; Porter ve ark., 2003). Bu çatışmalar çocuğa çatışmayla ilgili duyguları düzenlemeyi uygun veya uygun olmayan bir şekilde öğrenmesi için önemli bir aile bağlamı sunar (Cummings ve Davies, 1994). Ebeveynleri arasındaki yıkıcı çatışmalara kronik bir şekilde maruz kalmanın, çocukların öfke, üzüntü, korku gibi duygularını düzenleme kapasitesini zayıflatacağı (Siffert ve Schwarz, 2011), aynı zamanda ebeveynleri arasındaki çatışmaların negatif bir şekilde çözüldüğünü deneyimlemenin, çocukların çeşitli durumlarda kullanabileceği olumlu başa çıkma becerilerini zayıflatacağı söylenmektedir (Davies ve Cummings, 1994). Bu durumun açıklaması şu şekilde yapılmaktadır; çatışmaların kronik bir şekilde düşmanca ve yıkıcı bir şekilde çözüldüğüne şahit olmanın sonucunda bu çatışma çözme şekli çocuğa model olabilirken, aynı zamanda çocuğun duygusal sıkıntısını artırarak kendi duygularını düzenleme becerilerini baltalayabilmektedir (Fosco ve Grych, 2013). Bu değişkenler arasında da çift yönlü bir ilişki var gibi görünmektedir. Evlilik çatışması çocukların duygu düzenleme becerisinin gelişimine olumsuz bir etki yaparken aynı zamanda duygu düzenleme güçlükleri yaşayan çocukların evlilik çatışmasına karşı daha savunmasız olabileceği söylenmektedir (Shaw ve ark., 1997). Bu çalışmada çocuğun duygu düzenleme becerisi ile evlilik uyumu arasında bir ilişki olmadığı gözlenmiştir. Olumlu kardeş ilişkilerinin, ebeveynler arasındaki çatışmalarda koruyucu bir etkisi olduğu bilinmektedir (Jenkins, 1992). Mevcut çalışmada olumlu kardeş ilişkileri ile çocuğun duygu düzenleme becerisi ve kardeş ilişkileri ile evlilik uyumu arasında anlamlı korelasyonlar görülmüştür. Daha önce açıklandığı üzere olumlu kardeş ilişkileri içinde kardeşler diğerlerinin duyguları ve davranışlarının nedenleri ile ilgili konuşmalar yaparlar. Bu bağlamda düşünüldüğünde, olumlu kardeş ilişkilerinin küçük kardeşin duygu düzenleme becerisinin evlilik uyumsuzluğundan etkilenmemesi için bir koruyucu faktör sağlamış olabileceği ve bu yüzden alanyazında uyumlu olmayan bir bulgu ortaya çıkmış olabileceği düşünülmektedir.

Çocuğun duygu düzenleme beceri düzeyi ve bu değişkenin alt boyutları ile ebeveynlerin istismar farkındalık düzeyleri arasındaki korelasyonlar incelendiğinde anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Çocukların duygu düzenleme becerileri ile ebeveynleriyle olan etkileşimleri arasında bir ilişki olduğu pek çok araştırmada gösterilmiştir (Denham, 1993; Denham ve ark., 1994; Eisenberg ve ark., 1992; Eisenberg ve ark., 1996; Eisenberg ve diğer., 1998; Morris ve ark., 2007). Ebeveynleri ile olan ilişkileri sayesinde çocuklar kişilerarası ilişkilerde duyguların etkisini ve yoğun duyguları nasıl düzenleyeceğini öğrenir (Eisenberg ve ark., 2003). Erken çocukluk döneminde sıcak, duyarlı, güç kullanımı az olan, çocuğun otonomisinin gelişimine izin veren olumlu ebeveynlik stratejileri çocuğun duygu düzenleme becerisine olumlu katkı sağlarken daha otoriter ebeveynlik tarzı çocukların duygusal olarak yetersiz davranışlarını yordamaktadır (Chang ve ark., 2003; Denham ve ark., 1991; Eisenberg ve ark., 1996; Gottman ve ark., 1996). İlgili alanyazın istismar farkındalığı açısından incelendiğinde, ebeveynlerin kullandıkları çocuk yetiştirme yöntemlerinin zaman zaman onları ihmal veya istismar edici davranışlarla örtüştüğü görülmektedir (Akduman ve ark., 2005). UNICEF'in Türkiye'de yürüttüğü bir çalışmada ebeveynlerin çocuklarına uyguladıkları istismar edici davranışların çocuklar üzerinde olumlu/olumsuz etkileri olabileceği veya hiç etkisi olmayacağı ile ilgili çeşitli fikirleri olduğu görülmüştür (Pekdoğan, 2017). Ebeveynleri tarafından istismara uğrayan çocukların duygudurumlarında hızlı değişimler olduğu, içinde bulundukları duruma uygun olmayan tepkiler verdikleri, dolayısıyla duygu düzenleme becerisinde güçlükler yaşadıkları söylenmektedir (Shields ve Cicchetti, 1998). Alanyazınla uyumlu olmayan bir bulgu elde edilmiş olmasının nedeninin ebeveynlerin istismar farkındalıklarını ölçmek amacıyla kullanılan ölçeğin güvenilir bir ölçüm aracı olmaması olduğu düşünülmektedir.

Çocuğun duygu düzenleme becerisinin, araştırmanın aracı değişkeni olan aile uyumu ile ilişkisine bakıldığında, bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Duygu düzenleme becerisinin alt boyutlarına bakıldığında ise, duygu düzenleme/kontrol ile aile uyumu arasında pozitif yönde, değişkenlik/olumsuzluk ile aile uyumu arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişkinin alanyazınla uyumlu olduğu söylenebilir. Uyumlu ailelerde aile üyeleri arasında tüm üyelerin gelişimlerinin desteklendiği bir ortam oluşurken (Cüceloğlu, 1994), uyumsuz ailelerde ise aile üyelerinin az iletişim kurma, aileyi ilgilendiren konularda birlikte çözüm aramama ve birbirlerine olumsuz duygular besleme eğiliminde oldukları söylenmektedir (Glick ve

Kessler, 1980). Bu bağlamda düşünöldüğünde uyumlu aileler çocuğun duygu düzenleme becerisinin gelişmesi için elverişli bir ortam sunarken, uyumsuz ailelerin, aile üyelerinden biri olan çocuğun duygu düzenleme becerisinin gelişimine olumsuz katkı sağlayacağı söylenebilir.

Aile uyumu ile ailenin kardeş ve eş alt sistemleri arasındaki ilişkilerin anlamlı olduğu görölmüştür. Yapısal Aile Sistemleri Kuramına göre, tüm üyeleri arasında karşılıklı etkileşimler bulunan bir sistem olarak ele alınan aile, işlevlerini alt sistemler aracılığıyla farklılaştırır ve yürütür (Minuchin ve Fishman, 1981). Ayrıca aile alt sistemlerinde ortaya çıkan bir durum, sistemin tümünü olumlu veya olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Dolayısıyla ailenin alt sistemleri olan kardeş alt sistemi, ebeveyn alt sistemi ve eş alt sisteminin, ailenin geneli üzerindeki bireysel etkilerinin anlamlı olması beklenmektedir. Bu doğrultuda aile uyumu ile olumlu kardeş ilişkilerinin ilişkisine bakıldığında, aralarında beklendiğı gibi anlamlı bir ilişki olduğu görölmüştür. Alanyazında kardeşler arasındaki ilişki aile yapısından etkilenirken aynı zamanda kardeş ilişkilerinin ailenin yapısını etkilediğı söylenmektedir (Ahmetoğlu, 2004; Dunn, 2007; Stormshak ve ark., 2009). Korelasyon analizi sonuçlarına göre aile uyumunun, kardeş ilişkilerinin alt boyutları olan nazik olma, birliktelik/ilgili olma ve empati ile pozitif yönde, uzak durma/çekinme ve fiziksel saldırganlık ile negatif yönde bir ilişkisinin olduğu görölmüştür. Bu bulgu olumlu kardeş ilişkisi ile aile uyumunun ilişkili olduğu bulgusuyla uyumludur (Dunn, 2007). Ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin aile içi etkileşimlerde önemli bir belirleyici olduğu söylenmektedir (Ahmetoğlu, 2004). Yapısal Aile Sistemleri Kuramı doğrultusunda düşünöldüğünde, ailenin alt sistemlerin biri olan eş alt sisteminin, ailenin geneli ile ilişkili olması beklenmektedir. Alanyazınla uyumlu bir şekilde aile uyumu ile ebeveynlerin evlilik uyumu arasında güçlü bir ilişki olduğu görölmüştür. Yapısal Aile Sistemleri Kuramı açısından düşünöldüğünde, ailenin diğeri bir alt sistemi olan ebeveyn alt sisteminin de genel aile sistemiyle ilişkili çıkması beklenmektedir. Uyumlu ailelerde ebeveynler ve çocuklar arasında duyarlı ve bakım verici bir ilişki olduğu söylenmektedir (Trinidad ve ark., 2003). Fakat korelasyon analizi sonuçlarına göre bu ilişkinin anlamlı olmadığı görölmüştür. Ebeveyn alt sistemini değerlendirmek için kullanılan alt ölçeğin bu çalışma için güvenilir bir ölçme aracı olmadığı göröldüğü için, ebeveyn alt sistemiyle ilgili bulgular da güvenilir bulgular olarak değerlendirilememektedir.

Olumlu kardeş ilişkileri ile evlilik uyumu ve iki değişkenin tüm alt boyutları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki görölmüştür. Alanyazında evlilik uyumu ile kardeş ilişkisinin

niteliği arasındaki ilişkide çeşitli yollar olabileceği söylenmektedir. İlk olarak, yetişkinlerin çatışmalı ilişkilerine maruz kalmanın çocuk için stres verici bir deneyim olabileceği ve yüksek düzeyde stresin, çocuğun kardeşleriyle olan ilişkilerinde daha saldırgan davranmalarına veya ilişkilerinde daha içe çekilmelerine neden olabileceği ve bu durumun da olumsuz kardeş ilişkilerine yol açabileceği söylenmektedir. İkinci olarak, çocuklar ebeveynlerinin tartışmalarını izleyerek onları model alırlar. Uyumsuz ebeveynler tarafından yetiştirilen çocuklar, ebeveynleri tartışırken daha yıkıcı çatışma çözme stratejileri gözlemlerler ve anlaşmazlıkları saldırgan davranışlar yoluyla çözmeyi öğrenebilirler. Bu durum da kardeşleriyle daha çatışmalı ilişkilere sahip olmalarına neden olabilir (Stocker ve ark., 1997).

Kardeş alt sistemi ve ebeveyn alt sistemi arasındaki ilişkiye bakıldığında, olumlu kardeş ilişkileri ile ebeveynlerin istismar farkındalıkları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Fakat bu bulgu yorumlanırken ebeveynlerin istismarı farkındalık düzeylerini ölçmek için kullanılan ölçeğin bu çalışma için güvenilir bir ölçme aracı olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Konuyla ilgili alanyazın incelendiğinde ebeveynlik ilişkileri ile kardeş ilişkileri arasında bir ilişki olduğu bilinmektedir. Sosyal öğrenme teorisi açısından bakıldığında, ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerinde daha yapıcı çatışma çözme yaklaşımları kullanması, çocukların bu etkili çatışma çözme becerilerini içselleştirmesi ve kardeşleriyle olan etkileşimlerinde bu tarz olumlu stratejiler kullanarak daha olumlu bir kardeş ilişkisi oluşmasına neden oluyor olabilir (Kramer, 2014). Diğer taraftan sert ebeveynliğin olduğu bir ortama maruz kalan çocukların kardeşleriyle çatışmalı etkileşimleri teşvik eden bir davranışsal repertuar geliştirme olasılıkları yüksektir (Stormshak ve ark., 2009). Daha olumsuz, cezalandırıcı ve fazla kontrolcü ebeveyn-çocuk ilişkileri kardeş ilişkisindeki saldırganlıkla ilişkilidir (Dunn, 2007). Ebeveyn-çocuk arasındaki zorlayıcı etkileşimlerin, kardeşler arasında benzer bir ilişki örüntüsü oluşmasının belirleyicilerinden olduğu söylenmektedir (Patterson, 1976).

Ebeveynlerin istismar farkındalıkları ile evlilik uyumları ve evlilik uyumunun alt boyutları arasındaki ilişkilerin anlamsız olduğu görülmüştür. Alanyazında ebeveynlerin evlilik uyumunun, ebeveyn çocuk ilişkisini etkilediği söylenmektedir (Ahmetoğlu, 2004; Belsky, 1981). Berkowitz (1989), bir aile ilişkisinde ortaya çıkan çözülmemiş çatışmanın, diğer aile içi ilişkilere de yayılacağını öne sürmektedir. Dolayısıyla evlilik uyumları düşük olan ebeveynlerin, çocuklarıyla olan ilişkilerinin de bu yönde olması beklenmektedir. Benzer şekilde evlilik ilişkisinde eşlerin birbirlerinden destek almasının ebeveynlik

uygulamalarını kolaylaştırıcı bir etkisi olurken, evlilik çatışmasının çocuklar tarafından daha az ulaşılabilir olarak algılanma, daha güçlü disiplin uygulamaları veya tam tersi bir şekilde çocuk üzerindeki disiplinin tamamen ortadan kalkması ve dolayısıyla bu durumun etkisiz ebeveynliğe yol açacağını belirten pek çok araştırma bulunmaktadır (Akün, 2013; Buehler ve Gerard, 2002).

4.2. Regresyon Analizi Bulgularının Tartışılması

Covid-19 pandemisinin araştırmanın bağımlı değişkeni olan çocuğun duygu düzenleme becerisi üzerindeki etkisini göz önünde bulundurmak amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları bu bölümde tartışılmıştır.

Covid-19 salgını 2020 yılının mart ayında Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından küresel bir salgın, bir başka deyişle pandemi olarak ilan edilmiştir (WHO, 2020). Salgın enfekte olan ve olmayan bireylerin sadece fiziksel sağlıklarını tehdit etmekle kalmamakta, aynı zamanda bireylerin psikolojik sağlıklarını da ciddi düzeyde etkilemektedir (Almond ve Mazumder, 2005; Aşkın ve ark., 2020). Bireylerde fazla duygu aktivasyonuna neden olan travmatik olaylar, bireyin duygu düzenleme kapasitesine de meydan okumaktadır (Burns ve ark., 2010). Çocukların bu durumdan nasıl etkilenebileceğine bakıldığında, günlük rutinlerinin önemli ölçüde bozulması nedeniyle (zorunlu olarak evde kalmak, arkadaşlarıyla görüşmemek veya grup aktivitelerinin olmaması gibi) bu durumun çocukların uyum bozucu davranışlar göstermelerine neden olabileceği söylenmektedir (Cluver ve ark., 2020). Aynı zamanda çocukların duygu düzenleme becerileri bakım verenleri ile olan etkileşimlerde geliştiği için (Calkins ve Hill, 2007), çocuğun bakım vereninin duygu düzenleme becerisi pandemi döneminden olumsuz etkilendiğinde, bu etkinin çocuğun duygu düzenleme becerisini de olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir. İçinde bulunduğumuz durum global bir kriz olarak tanımlandığı için pandeminin tüm insanlar üzerinde çeşitli etkileri olması olasıdır. Pandemi sırasında ve sonrasında kişilerin bu deneyime verdikleri psikolojik tepkilerin, kişilerin sosyal, kültürel, sosyoekonomik durumlarına ve bireysel özelliklerine göre farklı olması beklenmektedir (Aşkın ve ark., 2020; Kaya, 2020).

Mevcut çalışmada da çocukların duygu düzenleme becerisi, evlilik, kardeş ve ebeveyn-çocuk ilişkileri araştırıldığı için pandeminin bu değişkenler üzerindeki olası etkisini kontrol etmenin gerekli olduğu düşünülmüştür. Bu amaçla yürütülen ilk çoklu regresyon analizinde pandemi dönemine bağlı olarak çocukların duygu düzenleme düzeyindeki, ebeveynlerin istismar farkındalıklarındaki, olumlu kardeş ilişkilerindeki ve ebeveynlerin

evlilik uyumundaki değişimin ve katılımcıların pandemiye karşı hassasiyetlerinin, araştırmanın bağımlı değişkenlerinden biri olan duygu düzenleme/kontrolü yordama gücüne bakılmıştır. Bu doğrultuda yapılan analiz sonucunda regresyon modelinin anlamlı olmadığı görülmüştür. Aynı şekilde çocukların duygu düzenleme düzeyindeki, ebeveynlerin istismar farkındalıklarındaki, olumlu kardeş ilişkilerindeki ve ebeveynlerin evlilik uyumundaki değişimin ve katılımcıların pandemiye karşı hassasiyetlerinin, araştırmanın bir diğer bağımlı değişkeni olan değişkenlik/olumsuzluğu yordama gücüne bakılan regresyon analizinde de aynı şekilde anlamlı bir regresyon modeli oluşmamıştır. Bu sonuçlara dayanarak Covid-19 pandemisinin ölçülen değişkenlerde yarattığı değişimin araştırmanın değişkenlerini yordamadığı söylenebilir. Dolayısıyla çalışmanın veri toplama süreci pandemi sürecine denk gelmiş olsa da çalışma sonuçlarının pandemi dönemi dışına da genellenebilir olduğu söylenebilir.

4.3. Yol Analizi Bulgularının Tartışılması

Erken çocukluk dönemindeki çocuğun duygu düzenleme becerisi üzerinde aile sistemi ve alt sistemlerinin etkisini açıklamaya çalışan modeli test etmek amacıyla gerçekleştirilen yol analizi sonuçları bu bölümde tartışılacaktır. Araştırmada ebeveyn alt sistemini değerlendirmek için kullanılan İstismar Farkındalık Ölçeğinin iç tutarlılık katsayısının çok düşük olması nedeniyle bu ölçek güvenilir bir ölçme aracı olarak kabul edilmemiştir. Dolayısıyla bu bölümde istismar farkındalığının modelden çıkarılmasıyla oluşturulan ikinci yol analizi sonuçları tartışılacaktır.

Verinin modele uygunluğunu test etmek için kullanılan uyum indekslerinin, modelin ilk halinde istenilen seviyelerde olmadıkları görülmüştür. Bunun üzerinde AMOS tarafından önerilen düzeltme indeksleri gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak duygu düzenleme becerisinin alt boyutları olan değişkenlik/olumsuzluk ile duygu düzenleme/kontrol arasında hata bağlaması yapılmıştır. Önerilen bu ilişkilendirmenin alanyazınla ilgili olduğu görülmüştür. Önceki çalışmalarda ölçeğin duygu düzenleme becerisini değerlendiren duygu düzenleme/kontrol boyutu ile duygu düzenleme becerisindeki güçlükleri değerlendiren değişkenlik/olumsuzluk boyutunun ilişki içinde olduğu gösterilmiştir (Orta ve ark., 2013; Shields ve Cicchetti, 1997). Buna ek olarak mevcut çalışmada bu iki değişkenin aralarında orta düzeyde ilişki ($r = -.42$) olduğu görülmüştür (Taylor, 1990). Dolayısıyla aynı ölçeğin alt boyutları olan, çeşitli araştırmalarda ve bu çalışmada aralarında ilişki bulunduğu gözlenen değişkenlerin arasındaki bu ilişki gücünün, modelin gücünü etkilemesini önlemek üzere

aralarında hata ilişkilendirmesi yapılması uygun görünmektedir.

İkinci olarak araştırmanın bağımsız değişkenleri olan evlilik uyumu ve olumlu kardeş ilişkileri arasında hata bağlaması oluşturulmuştur. Kardeş ilişkileri ile evlilik ilişkilerinin birbirleriyle ilişkisi olduğu söylenmektedir. İki ilişki de aile içinde meydana geldiği için ve iki ilişki de yakın ve duygusal olarak yüklü ilişkiler olduğu için aralarında bir ilişkidir bahsedilebilir (Dunn, 1983). Birbirleriyle ilişkilendirilen bu boyutlarla ilgili birçok çalışmada evlilik ilişkilerini daha olumlu olarak bildiren çiftlerin ailelerinde kardeşlerin de birbirleriyle olan ilişkilerinin daha olumlu olarak bildirildiği söylenmektedir (Brody ve ark., 1992; Dunn, 2007; Erel ve ark., 1998; MacKinnon, 1989; Stocker ve ark., 1997). Bu ilişkinin nasıl ortaya çıkabileceği, bu değişkenler arasındaki korelasyonlar açıklanırken tartışılmıştır. Buna ek olarak evlilik uyumu az olan ebeveynlerin, çocuklarıyla olan ilişkilerinde daha olumsuz duygulanım ve uygun olmayan duygu düzenleme stratejileri sergileyebileceği (Lindhal ve Markman, 1990), bakım verenlerle bu tarz etkileşimlere maruz kalma sıklığı arttıkça çocuğun da kendi duygu düzenleme stratejilerinin bu durumdan etkileneceği ve kardeşleriyle olan ilişkilerinde bu durumun önemli olacağı söylenmektedir (Stocker ve ark., 1997). Dolayısıyla iki değişkenin alanyazında bu kadar ilişkileri olması nedeniyle hata ilişkilendirmeleri gerçekleştirilmiştir.

Bir sonraki ilişkilendirme ise olumlu kardeş ilişkileri ile değişkenlik/olumsuzluk arasında yapılmıştır. Bandura'ya (1979) göre duygu içeren davranışlar, diğer davranışlarla aynı şekilde öğrenilir. Model olarak öğrenme yoluyla çocuklar diğerlerinin duygularını nasıl tanımladığını ve ifade ettiğini gözlemleyerek kendi duyguları hakkında bilgi edinir. Kardeşlerin bu yolla bir öğrenme deneyimi için çocuklara model olabilecekleri söylenmektedir (Whiteman ve ark., 2011). Çocuklar bu tür deneyimlerle kendi duyguları hakkında bilgi edinmenin yanı sıra aynı zamanda benzer bir durumla karşılaştıklarında nasıl davranacakları ile ilgili kardeşler birbirlerine model olurlar (Kramer, 2014). Bu bulgulardan yola çıkarak kardeş ilişkisi daha olumsuz olan çocuğun duygu düzenleme becerisinde güçlükler yaşayabileceği söylenebilir. Ayrıca olumsuz kardeş ilişkilerinin çocuk için olumsuz duygu yoğunluğunu artıran ek bir stresör olabileceği ve bu yönüyle de çocuğun duygu düzenleme güçlükleri yaşaması ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla kardeş ilişkileri ile duygu düzenleme becerisinin alt boyutlarından biri olan ve hızlı duygudurum değişiklikleri, esnek olmama ve olumsuz duyguları düzenleyememe gibi duygu düzenlemede yaşanan güçlükleri değerlendiren bir değişken olan değişkenlik/olumsuzluğu ilişkilendirmek alanyazınla uyumlu olarak görünmektedir.

Bir sonraki adımda modeldeki değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkileri araştırma hipotezleri doğrultusunda incelenmiştir. Yol analizinde yol katsayıları yorumlanırken .10'dan küçük değerler küçük etki, .30 civarındaki değerler orta düzeyde etki, .50 üzerindeki değerler ise yüksek düzeyde etkiye işaret etmektedir (Kline, 2011).

Olumlu kardeş ilişkisinin, aile uyumunu orta büyüklükte yordadığı görülmektedir. Yapısal Aile Sistemleri Kuramı açısından bakıldığında; aile birbirlerini sürekli olarak etkileyen etkileşimsel bir kümedir (Akün, 2013). Alanyazında kardeş ilişkilerinin ailenin iklimini oldukça etkilediği çeşitli araştırmalarda belirtilmektedir (Dunn, 2007; Stormshak ve ark., 2009). Kardeş ilişkileri, hem her bir çocuğun aile içindeki gelişimi açısından hem de mevcut aile ortamındaki dinamik etkileşimlerin bir işlevi olduğu için aile uyumu ve uyumsuzluğuna katkıda bulunması açısından oldukça önemli bir ilişkisel bağlamdır (Brody, 1998; Sroufe ve Fleeson, 1986). Kardeş ilişkilerinin aile sistemini nasıl etkilediği ile ilgili alanyazın incelendiğinde, bu ilişkide çocuğun mizacının önemli olduğu görülmektedir. Zor mizaçlı bir çocuk kardeşiyle olan ilişkisinde daha olumsuz etkileşimler kurma eğilimden olurken, olumsuz, düşmanca ve saldırgan kardeş ilişkileri ebeveynlerle çocuklar arasındaki ilişkilerdeki zorluklara katkıda bulunarak ailenin genel işleyişini etkileyebilir (Dunn, 2007). Bu duruma ek olarak kardeşleriyle ilişkisi olumsuz olan bir çocuğun bu ilişki içinde olumlu çatışma çözme stratejileri yerine (konuşma, gülme, müzakere etme gibi); bağırma, kavga etme veya isim takma gibi olumsuz stratejiler kullanması olasıdır. Bu bağlam içinde etkili olmayan çatışma çözme stratejileri deneyimleyen çocuğun ebeveynleriyle olan ilişkilerinde de bu tarz stratejiler kullanacağı ve sonuç olarak da bu durumun ailenin genel işleyişini etkileyeceği söylenebilir (Brody, 1998). Dolayısıyla ailenin alt sistemlerinden biri olan kardeş alt sistemindeki ilişkilerin niteliğinin ailenin tümünün genel uyumunu etkilemesi, alanyazınla uyumlu bir bulgu olarak değerlendirilmektedir.

Evlilik uyumunun aile uyumunu anlamlı bir şekilde yordadığı ve etki büyüklüğünün oldukça yüksek olduğu dikkati çekmiştir. Alanyazında anne babanın birbirleriyle olan ilişkilerinin aile içi ilişkilerin temelini oluşturduğu söylenmektedir (Ahmetoğlu, 2004). Minuchin (1974) ebeveyn alt sisteminin işleyişinin, ailenin genel işleyişi açısından hayati bir önemi olduğunu vurgulamaktadır. Bunlara ek olarak bir psikolojik durumun, etkinin veya davranışın bir kaynaktan diğerine doğru aktarılması olarak tanımlanan yayılma etkisi (spillover effect) açısından bakıldığında (Berkowitz, 1989), eşler arasındaki uyumlu bir evlilik ilişkisinin genel aile sistemine olumlu anlamda etki etme olasılığının yüksek olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde daha uyumsuz ve çatışmalı bir evlilik ilişkisindeki olumsuz

etkilerin diğ er aile sistemlerine ve genel aile sistemine yayılması olasılığı da yüksektir. Dolayısıyla eşler arasındaki evlilik uyumunun ailenin genel uyumuna önemli bir katkı sağladığı bulgusu önceki araştırmalarla uyumludur.

Aile uyumu duygu düzenleme/kontrolü anlamlı bir düzeyde yordamaktadır ve etki büyüklüğünün orta büyüklükte olduğu söylenebilir. Aile uyumunun değişkenlik/olumsuzluğu ise anlamlı bir şekilde yordamadığı g r lm   t r. Alanyazında, uyumlu bir aile ortamı çocukların duygu düzenleme becerilerinin gelişmesi için destekleyici olabilirken, uyumsuz ailenin çocukların duygu düzenleme g      leri ile yaşaması ile ili ekli olabileceği söylenmektedir (Cummings ve Davies, 1996). Daha uyumlu bir aile ortamı, çocukların çeşitli duygusal deneyimler yaşamaları ve öğrenmeleri için onları kabul eden ve destekleyen bir ton oluşturur; buna karşılık düşmanca, eleştirel ve olumsuz bir aile ortamı ise çocukları duygusal ihtiyaçları için rehberlik istemekten caydırabilir (Fosco ve Grych, 2013). Dolayısıyla uyumlu ailenin çocuğun duygu düzenleme becerisine olumlu bir etkisi olması, uyumsuz ailenin ise çocuğun duygu düzenlemede yaşadığı g      lerle ilişkisi olması beklenmektedir. Yapılan analiz sonucunda aile yaşamının aile  yeleri için sağlıklı olduğu, aile  yeleri arasındaki günlük ilişkilerin huzurlu olduğu, aile üyelerinin birbirleriyle iyi geçindiği ve gurur duyduğu uyumlu bir aile ortamı çocuğun duygu düzenleme becerisinin gelişimine olumlu katkı sağlarken, çocuğun duygu düzenleme becerisinde yaşadığı g      ler üzerinde aile uyumunun bir etkisi olmadığı g r lm   t r.

Modeldeki dolaylı etkiler incelendiğinde; evlilik uyumunun aile uyumu aracılığıyla duygu düzenleme/kontrol üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu, değişkenlik/olumsuzluk üzerindeki dolaylı etkisinin ise anlamsız olduğu g r lm   t r. Yapısal Aile Sistemleri Kuramına göre e  alt sistemi, ailenin liderlik ve yürütücü i levlerden sorumlu olan alt sistemidir (Minuchin, 1974). Ebeveynler arası çatışmanın çocukların duygu düzenleme becerileri üzerinde daha geniş aile sistemi aracılığıyla dolaylı etkileri olduğu daha önceki araştırmalarda gösterilmiştir (bkz. Fosco ve Grych, 2013). Ebeveynler arasındaki yıkıcı çatışmalar aile genelinde daha olumsuz ve gergin, olumlu duyguların daha az ifade edildiği ve uyumsuzluk ile karakterize olan bir ortam ortaya çıkaracaktır (Cui ve Conger, 2008; Keller ve ark., 2008; Sturge-Apple ve ark., 2010; Lindahl ve ark., 2004) ve bu nedenle ebeveynler arası uyumsuzluk ailenin genel i leyi ini etkileyerek çocukların duygu düzenleme becerisi üzerinde etkili olmaktadır (Fosco ve Grych 2013).

Olumlu kardeş ilişkilerinin aile uyumu aracılığıyla duygu düzenleme kontrol üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu, değişkenlik/olumsuzluk üzerindeki dolaylı etkisinin ise anlamlı olmadığı görülmüştür. Alanyazına bakıldığında kardeş ilişkilerinin ailenin yapısını ve işleyişini etkilediği söylenmektedir (Ahmetoğlu, 2004; Dunn, 2007; Stormshak ve ark., 2009). Dolayısıyla olumlu kardeş ilişkileri aile uyumuna olumlu yönde bir katkı yaparak çocuğun duygu düzenleme becerisinin gelişimini aile uyumu üzerinden yordayacağı söylenebilir. Yol analizi sonucunda bu bulgu alanyazınla uyumlu görünmektedir. Fakat olumlu olmayan kardeş ilişkisinin aile uyumuna olumsuz yönde katkı sağlayarak çocuğun duygu düzenleme güçlükleri yaşamasına neden olabileceği yönündeki bulgu, yol analizi sonucunda anlamlı olarak görünmemektedir.

4.4. Klinik Çıkarımlar

Duygu düzenleme becerisinin gelişimiyle ilgili çalışmalar genellikle ebeveyn-çocuk ilişkisi, evlilik uyumunun çocuğa etkileri veya kardeş ilişkilerinin çocuğa etkileri olarak ayrı ayrı yapılmaktadır. Bu değişkenlerin birlikte kullanıldığı çalışmalar alanyazında yer alsa da bu çalışmaların önemli bir kısmında kardeş ilişkilerinin araştırmaya dahil edilmediği görülmektedir. Mevcut çalışmada çocukların duygu düzenleme becerilerinin gelişiminde çocuğun kendisinden yaşça büyük olan kardeşiyle olan ilişkilerinin oldukça önemli olduğu dikkati çekmiştir. Bu nedenle erken çocukluk döneminde duygu düzenleme becerisinin gelişimi için kardeşler arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve kardeşlerin bu durumun olumlu etkilerinden faydalanmalarına fırsat verilmesi gerekmektedir. Fakat bu noktada abi/ablanın kardeşine yönelik davranışları değil, karşılıklı kardeş ilişkilerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Yalnızca büyük çocuğu hedef alan müdahaleler istismar veya ihmal edici davranışların ortaya çıkmasına neden olabilir.

Bu doğrultuda alanyazında kardeş ilişkilerini güçlendirmek için yapılan çalışmalara bakıldığında (Kennedy ve Kramer, 2008; McHale ve ark., 2012; Siddiqui ve Ross, 2004; Tucker ve Finkelhor, 2015), kardeşlerin duygu düzenleme becerilerinin geliştirilmesi, kardeşlere olumlu sosyal davranışlar için temel becerilerin öğretilmesi (oyun başlatma, oyun davetini kabul etme veya uygun şekilde reddetme, perspektif alma, öfke duygusuyla başa çıkma, çatışma yönetimi gibi beceriler), ebeveynlere kardeş çatışması için arabuluculuk eğitimi verilmesi (arabulucunun ve kardeşlerin rolleriyle ilgili beklentileri düzenleme ve ana hatları belirleme, belirlenen sorunların not edilmesi, her bir kardeşin bakış açılarının tartışılması yoluyla empatiyi geliştirme, üzerinde anlaşılan sorunların

çözümleri) ve kardeşlere çatışma çözme becerilerinin olumlu sosyal davranışlar yoluyla çözümünün öğretilmesi (sözel muhakeme ve zorlu anlaşmazlıkların kabulü) gibi alanlarda çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Kardeş ilişkilerinde yapılacak müdahaleler, çocukların yaşlarına ve gelişim dönemlerine uygun olarak yapılmalıdır. Bunlara ek olarak ebeveynlerin çocuklarına yönelik davranışlarında ayrıcalıklar, disiplin, ebeveyn-çocuk çatışması ve şefkat konularında bir çocuğu diğerine tercih eden bir yaklaşımlarının olması hem olumsuz kardeş ilişkilerine yol açabilir hem de çocuklar için çeşitli olumsuz etkiler ortaya çıkarabilir. Dolayısıyla ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerinde daha eşitlikçi bir yaklaşımları olması önerilebilir. Bu duruma ek olarak ebeveynler arasındaki evlilik uyumu da çocuğun duygu düzenleme becerisinin gelişimi için önemli bir bileşen olarak görülmektedir.

İlgili alanyazın ve mevcut araştırma bulgularına göre 2-6 yaş arasındaki çocuğun duygu düzenleme becerisi ile ilgili müdahale çalışmalarında çocuğun ailesindeki alt sistemler değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme aşamasında çocuğun kardeşleriyle ilişkileri değerlendirilirken abi/ablasının ona karşı nazik ve empatik tutumu, onunla birlikte olma isteği, ilgili olması ve ilişkilerindeki fiziksel saldırganlık düzeyleri değerlendirilerek kardeş ilişkilerinin niteliği hakkında bilgi sahibi olunabilir. Bu sayede kardeşiyle olan ilişkisinin çocuğun yüksek duygu düzenleme düzeyine veya duygu düzenleme becerisinde yaşadığı güçlüklerle etkisine bakılabilir. Ayrıca çocuğun ebeveynleri arasındaki ilişkideki bağlılık ve iletişim düzeyleri, evliliklerinde ne kadar mutlu oldukları ve aile bütçesi, boş zaman etkinlikleri, akrabalar gibi çeşitli konulardaki anlaşma/anlaşmazlık seviyeleri incelenerek, evlilik uyumunun hem aile uyumu aracılığıyla hem de direkt olarak çocuğun duygu düzenleme becerisi üzerindeki etkisi gözlenebilir. Bunlara ek olarak ailenin genel uyumu incelenerek çocuğun duygu düzenleme becerisine doğrudan ve dolaylı etkileri hakkında bilgi sahibi olunabilir.

Sonuç olarak çocukların duygu düzenleme becerilerinin gelişmesi için yapılacak olan müdahalelerde, çocuğun içinde bulunduğu ortam olan ailesinin bütüncül bir şekilde ele alınması ve aile alt sistemlerindeki ilişkilerin incelenerek gerekli görülen alanlarda güçlendirmelerin yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Öneriler

Mevcut çalışmada göz önünde bulundurulması gereken bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Çalışmada ebeveyn sistemini değerlendiren İstismar Farkındalık

Ölçeği'nin iç tutarlılık katsayısının .16 olduğu ve dolayısıyla ölçeğin güvenilir olmadığı (George ve Mallery, 2003) söylenebilir. Ölçek puanlarının normal dağıldığı ve uç değerler olmadığı halde ölçeğin düşük bir güvenirlik katsayısına sahip olması dikkati çekmiştir. Ölçeğin geliştirilme çalışmasında iç tutarlılık katsayısının .98 olduğu ve ölçeğin tek boyutlu bir yapısının olduğu bildirilmiştir (Pekdoğan, 2017). Ölçeğin kullanıldığı bir tez çalışmasında bu değer .52 olduğu ve ölçeğin güvenirliğinin zayıf olduğu görülmüştür (Bkz. Ercan, 2018). Ölçeğin toplam puanı ve ölçek maddeleri arasında yapılan korelasyon analizi sonucunda 10., 12., 14., 15., 16. ve 17. maddelerin ölçeğin toplam puanıyla ve diğer maddelerle anlamlı ilişkilerinin olmadığı gözlenmiştir. Bu maddeler ölçekten silinerek hesaplanan iç tutarlılık katsayısında bir miktar yükselme görülse de hala yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür ($\alpha = .36$). Buna ek olarak ölçek maddelerinin birbirleriyle anlamlı korelasyonlarının oldukça az sayıda olduğu dikkati çekmiştir. Pekdoğan (2017) tarafından 18-42 puan aralığının düşük düzeyde istismarı, 42-66 puan aralığının orta düzeyde istismarı, 66-90 puan aralığının ise yüksek düzeyde istismarı ifade ettiği söylenmektedir. Ölçeğin toplam puanı bu bağlamda incelendiğinde, 1 katılımcının düşük düzey istismar (41 puan), geriye kalan 119 katılımcının ise orta düzey istismarı belirten puan aralıklarında olduğu görülmüştür. Tüm bunlara bakılarak ölçeğin ebeveynlerin istismar farkındalıklarını belirlemede etkili olmadığı söylenebilir. Bu nedenle hipotez modelinden bu değişken çıkarılarak ikinci bir yol analizi yapılmıştır. Ebeveyn alt sisteminin modelden çıkarılmasının, çocuğun duygu düzenleme becerisinin daha bütüncül bir şekilde araştırılmasına engel olduğu düşünülmektedir.

Bir diğer önemli nokta, mevcut çalışmada RMSEA değeri .14 olarak hesaplanmasıdır. Yapısal eşitlik modellerinde ve onun bir türü olan yol analizinde verinin modele gösterdiği uyumu değerlendirmek için kullanılan uyum istatistiklerinden biri olan RMSEA değerinin $\leq .05$ olmasının mükemmel uyum, .05 ve .08 arasında olmasının kabul edilebilir uyum, .08 ve .10 arasında olmasının orta derecede uyum ve $> .10$ olmasının zayıf uyuma işaret ettiği söylenmektedir (Browne ve ark., 1992; McCallum ve ark., 1996). Bu değer iyi uyum göstermemesinin nedenleri ile ilgili alanyazın incelendiğinde model uyumunu değerlendirmek için sıklıkla kesme noktalarına başvurulsa da aslında evrensel bir kesme noktası olmaması gerektiği savunan araştırmacıların olduğu görülmüştür (Bkz. Chen ve ark., 2008; West ve ark., 2012). Kenny ve ark. (2015), düşük df değeri ve örneklem sayısı az olan ve aslında iyi uyum sağlayan modellerde, RMSEA değerinin sıklıkla zayıf uyuma işaret edeceğini ileri sürmektedir. RMSEA değerinin df ve örneklem sayısından bu kadar

etkilenmesi nedeniyle Kenny ve ark. (2015) tarafından df ve örneklem sayısı düşük olan modellerde, RMSEA değerini hesaplamanın gerekli olmadığı söylenmektedir. Bu çalışmada df değeri 3 ve örneklem sayısı 120 olduğu için RMSEA değerinin zayıf uyuma işaret etmesinin nedeni olarak bu düşük değerler gösterilebilir.

Araştırmanın veri toplama döneminin Covid-19 pandemisi dönemine denk gelmesi araştırmanın başka bir sınırlılığı olarak söylenebilir. Katılımcıların pandemiye karşı hassasiyetleri ölçülerek araştırmanın değişkenlerinin pandemi döneminden ne kadar etkilendiğini belirlemek amacıyla bir regresyon analizi yapılmıştır. Bu regresyon analizi sonucunda etkinin anlamlı olmadığı görülmüştür. Fakat pandemi döneminin en büyük etkisinin veri toplama sürecinde hissedildiği söylenebilir. Katılımcı sayısının az olmasının nedeni olarak veri toplanacak kurumlar olan anaokullarının pandemiye bağlı olarak uzun bir süre kapalı olması, açık olduğu dönemlerde öğrenci sayılarının az olması ve/veya pandemiye bağlı ekonomik koşullar nedeniyle kapanmaları söylenebilir. Mevcut araştırmada analizler 120 katılımcıyla yürütülmüştür. Yapısal eşitlik modellerinde örneklem sayısının kaç olması gerektiği ile ilgili alanyazında farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar yapısal eşitlik modellerinin oldukça düşük örneklem sayısına rağmen anlamlı sonuçlar vereceğini savunmaktadır (Hoyle ve Kenny, 1999). Benzer şekilde 100-150 arasındaki örneklem sayısının yapısal eşitlik modeli yürütmek için yeterli olacağı belirtilmektedir (Ding ve ark., 1995). Buna karşılık bazı araştırmacılar katılımcı sayısının 200 veya daha fazla olması gerektiğini savunmaktadır (Boomsma ve Hoogland, 2001). Bu konuda görüş birliği olmamasının nedeni, her araştırma için gerekli olan örneklem sayısının, araştırmanın modeline göre farklılık göstermesi olabilir. Kline (2011), daha az sayıda parametreye sahip olan basit modellerde daha küçük örneklem sayısı yeterli olabilirken parametre sayısının arttığı daha karmaşık modellerde daha geniş örneklem sayısına ihtiyaç duyulacağını belirtmektedir. Buna ek olarak örneklem büyüklüğünün parametre sayısına oranının 20'ye eşit olmasının ideal, 10'a eşit olmasının kabul edilebilir ve 5'e eşit olmasının faktör yüklerinin yüksek olduğu durumlarda kabul edilebileceğini belirtmektedir. Mevcut araştırmada örneklem sayısı 120 ve parametre sayısı 12 olarak ölçülmüştür, dolayısıyla bu oranın kabul edilebilir olduğu söylenebilir. Ancak örneklem sayısının daha fazla olmasının uyum indekslerinin daha kabul edilebilir düzeylerde olmasına yol açacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın sınırlılıklarından bir diğerinin, çalışmaya katılan ebeveynlere çocuklarının yaşlarının sadece yıl olarak sorulması olduğu düşünülmektedir. Bu sorunun sadece yıl olarak sorulmasının, çocuklarının 2019 yılında doğduğunu belirten 4 katılımcının

cevaplarının araştırma dışında bırakılmasına ve çocuklarının 2012 yılında doğduğunu belirten ebeveynlerin araştırmaya dahil edilmesine neden olduğu söylenebilir. Çocukların yaşları sorulurken doğdukları ayı sormanın bu sorunla başa çıkmak için yeterli olabileceği düşünülmektedir.

Daha bütüncül bir bakış açısı için ebeveyn sistemini ve evlilik uyumunu değerlendirirken için anne ve babalardan ayrı ayrı ölçüm alınması önerilebilir. Buna ek olarak kardeş sistemini incelemek için de anneden ölçüm almanın yanı sıra kardeşin kendisinden de ölçüm olmanın önemli olduğu düşünülmektedir. İleriki çalışmalarda hedef çocuğun ve kardeşlerinin cinsiyetleri, yaş farkları ve ailedeki çocuk sayısının da incelenmesi ve bu doğrultuda çıkarımlar yapılması önerilmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ

Bu çalışma erken çocukluk döneminde bulunan çocuğun duygu düzenleme becerisi üzerinde ailenin ve aile alt sistemlerinin etkisinin incelenmesini amaçlamıştır. Bu doğrultuda çocukların duygu düzenleme becerileri olumlu ve olumsuz duyguların bağlamsal olarak uygun ifade edilememesi ve duygusal yoğunluğu düzenleyememeyi değerlendiren değişkenlik/olumsuzluk değişkeni ve aktiviteler arasında kolaylıkla geçiş yapabilme, olumsuz duygulardan kolayca kurtulma ve duygusal farkındalığı içeren duygu düzenleme/kontrol değişkeni üzerinden değerlendirilmiştir. Kardeş sistemi olumlu kardeş ilişkisi, eş sistemi evlilik uyumu, ebeveyn sistemi istismar farkındalığı ve genel aile sistemi aile uyumu üzerinden değerlendirilmiştir. Fakat ebeveyn sistemini değerlendirmek amacıyla kullanılan ölçeğin bu çalışma için güvenilir olmadığı görüldüğü için analiz hipotez modelinden ebeveyn sistemi çıkarılarak yapılmıştır.

Yapılan analiz sonucunda ebeveynlerin evlilik uyumlarının artmasının aile uyumunda da artış görülmesine neden olduğu görülmüştür. Benzer şekilde kardeşler arasındaki olumlu ilişkiler arttıkça aile uyumu da artmaktadır. Aile uyumu duygu düzenleme becerisinin değişkenlik/olumsuzluk boyutu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Başka bir deyişle daha uyumlu veya uyumsuz bir aile ortamı içinde bulunmanın, çocukların duygu düzenlemede yaşadığı güçlükler üzerinde bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Aile uyumu ile duygu düzenleme/kontrol boyutu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bir başka deyişle daha uyumlu bir ailesinin olması, çocuğun duygu düzenleme becerisinin daha yüksek olması ile ilişkili görünmektedir.

Araştırmadaki dolaylı etkiler incelendiğinde; evlilik uyumunun aile uyumu üzerinden değişkenlik/olumsuzluk üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde olumlu kardeş ilişkilerinin de aile uyumu üzerinden değişkenlik/olumsuzluk üzerindeki dolaylı etkisi anlamsız bulunmuştur. Dolayısıyla ebeveynlerinin evlilik uyumlarının ve kardeşleriyle aralarındaki olumlu ilişkilerin aile uyumu üzerinden çocuğun duygu düzenlemede yaşadığı güçlükleri açıklamadığı söylenebilir.

Evlilik uyumunun aile uyumu üzerinden duygu düzenleme/kontrol boyutundaki etkisi anlamlıdır. Bu bağlamda eşler arasındaki uyum aile uyumuna katkı sağladığı ve çocuğun duygu düzenleme becerisinin bu durumdan olumlu olarak etkilendiği söylenebilir. Benzer bir etki olumlu kardeş ilişkilerinin duygu düzenleme/kontrol üzerindeki dolaylı

etkisinde de görülmüştür. Kardeşler arasındaki daha olumlu ilişkiler aile uyumuna katkı sağlarken bu durum sonucunda çocuğun duygu düzenleme becerisi gelişmektedir.

KAYNAKLAR

- Adalı, N. (2007). *10-12 yaş grubu çocuk istismarı ebeveyn ve çocuk bilgilendirme çalışması* (Tezsiz yüksek lisans programı dönem projesi). Ankara Üniversitesi.
- Ahmetoğlu, E. (2004). *Zihinsel engelli çocukların kardeş ilişkilerinin anne ve kardeş algılarına göre değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi.
- Ahmetoğlu, E. ve Aral, N. (2008). Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeğinin Türkçe uyarlaması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(2), 379-388.
- Akduman, G. G., Ruban, C., Akduman, B. ve Korkusuz, İ. (2005). Çocuk ve cinsel istismar. *Adli Psikiyatri Dergisi*, 3(1), 9-14.
- Aktaş, A. M. (2004). Aile terapisinde sosyal hizmet yaklaşımı, *Aile ve Toplum*, 2(7), 33-40.
- Akün, E. (2013). Yapısal Aile Sistemleri Kuramı bağlamında ergenlik döneminde aile yapısı ve ergenlik dönemi sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(1), 85-116.
- Almond, D. ve Mazumder, B. (2005). The 1918 influenza pandemic and subsequent health outcomes: An analysis of SIPP data. *American Economic Review*, 95(2), 258-262. <https://doi.org/10.1257/000282805774669943>
- Aşkın, R., Bozkurt, Y. ve Zeybek, Z. (2020). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 304-318.
- Bandura, A. (1979). Self-referent mechanisms in social learning theory. *American Psychologist*, 34(5), 439-441. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.5.439.b>
- Batum, P. ve Yağmurlu, B. (2007). What counts in externalizing behaviors? The contributions of emotions and behavior regulation. *Current Psychology*, 25(4), 272-294. <https://doi.org/10.1007/BF02915236>
- Bedford, V. H. ve Volling, B. L. (2004). A dynamic ecological systems perspective on emotion regulation development within the sibling relationship context. F. R. Lang

- ve K. L. Fingerman (Ed.), *Growing together: Personal relationships across the lifespan* içinde (s. 76-102). Cambridge University Press.
- Belsky, J. (1981). Early human experience: A family perspective. *Developmental Psychology*, 17(1), 3–23. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.17.1.3>
- Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106(1), 59–73. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.106.1.59>
- Bertalanffy, L. V. (1968). *General systems theory: Foundation, development, applications*. Brazillier.
- Blair, K. A., Denham, S. A., Kochanoff, A. ve Whipple, B. (2004). Playing it cool: Temperament, emotion regulation, and social behavior in preschoolers. *Journal of School Psychology*, 42(6), 419-443. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2004.10.002>
- Bostan, S., Erdem, R., Öztürk, Y. E., Kılıç, T. ve Yılmaz, A. (2020). The effect of COVID-19 pandemic on the Turkish society. *Electronic Journal of General Medicine*, 17(6), em237. <https://doi.org/10.29333/ejgm/7944>
- Bozkurt-Yükçü, Ş. ve Demircioğlu, H. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının duygu düzenleme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 442-466. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.336085>
- Bradley, S. J. (2000). *Affect regulation and the development of psychopathology*. The Guilford Press.
- Brody, G. H. (1998). Sibling relationship quality: Its Causes and Consequences. *Annual Review of Psychology*, 49(1), 1–24. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.49.1.1>
- Brody, G. H., Stoneman, Z. ve McCoy, J. K. (1992). Associations of maternal and paternal direct and differential behavior with sibling relationships: Contemporaneous and longitudinal analyses. *Child Development*, 63(1), 82-92. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1992.tb03597.x>
- Brody, G., Stoneman, Z., McCoy, J. K. ve Forehand, R. (1992). Contemporaneous and longitudinal associations of sibling conflict with family relationship assessments and family discussions about sibling problems. *Child Development*, 63, 391–400. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1992.tb01635.x>

- Boomsma, A. ve Hoogland, J. J. (2001). The robustness of LISREL modeling revisited. R. Cudeck, S. du Toit ve D. Sörbom (Ed.), *Structural equation models: Present and future* içinde (s. 139-168). Scientific Software International.
- Browne, M. W. ve Cudeck, R. (1992). Alternative ways of assessing model fit. K. A. Bollen ve J. S. Long (Ed.), *Testing structural equation models* içinde (s. 136–162). Sage.
- Buehler, C. ve Gerard, J. M. (2002). Marital conflict, ineffective parenting, and children's and adolescents' maladjustment. *Journal of Marriage and Family*, 64(1), 78-92. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00078.x>
- Burns, E. E. ve Jackson, J. L. ve Harding, H. G. (2010). Child maltreatment, emotion regulation, and posttraumatic stress: The impact of emotional abuse. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(8), 801-819. <https://doi.org/10.1080/10926771.2010.522947>
- Calkins, S. D. ve Dedmon, S. E. (2000). Physiological and behavioral regulation in two-year-old children with aggressive/destructive behavior problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28(2), 103-118. <https://doi.org/10.1023/A:1005112912906>
- Calkins, S. D. ve Hill, A. (2007). Caregiver influences on emerging emotion regulation. J. J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation* içinde (s. 229-248). Guilford Press.
- Cassidy, J. (1994). Emotion regulation: Influences of attachment relationships. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59(2-3), 228-249. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.1994.tb01287.x>
- Chang, L., Schwartz, D., Dodge, K. A. ve McBride-Chang, C. (2003). Harsh parenting in relation to child emotion regulation and parenting. *Journal of Family Psychology*, 17(4), 598–606. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.17.4.598>.
- Chen, F., Curran, P. J., Bollen, K. A., Kirby, J. ve Paxton, P. (2008). An empirical evaluation of the use of fixed cutoff points in RMSEA test statistic in structural equation models. *Sociological Methods & Research*, 36(4), 462-494. <https://doi.org/10.1177/0049124108314720>
- Cicchetti, D. ve Toth, S. (2005). Child maltreatment. *Annual Review of Clinical Psychology*,

- 1, 409-438. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.144029>
- Cicchetti, D., Ganiban, J. ve Barnett, D. (1991). Contributions from the study of high risk populations to understanding the development of emotion regulation. J. Garber ve K. A. Dodge (Ed.), *The development of emotion regulation and dysregulation* içinde (s. 15–48). Cambridge University Press.
- Cicirelli, V. G. (1982). Sibling influence throughout the lifespan. M. E. Lamb ve B. Sutton-Smith (Ed.) *Sibling relationships: Their nature and significance across the lifespan* içinde (s. 267-284). Psychology Press.
- Cluver, L., Lachman, J. M., Sherr, L., Wessels, I., Krug, E., Rakotomalala, S., Blight, S., Hillis, S., Bachman, G., Green, O., Butchart, A., Tomlinson, M., Ward, C. L., Doubt, J. ve McDonald, K. (2020). Parenting in a time of COVID-19. *The Lancet*, 395(10231), e64. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30736-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30736-4)
- Cole, P. M., Hall, S. E. ve Hajal, N. J. (2008). Emotion dysregulation as a risk factor for psychopathology. *Child and Adolescent Psychopathology*, 2, 341-373.
- Cole, P. M., Martin, S. E. ve Dennis, T. A. (2004). Emotion regulation as a scientific construct: Methodological challenges and directions for child development research. *Child Development*, 75(2), 317-333. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00673.x>
- Cole, P. M., Michel, M. K. ve Teti, L. O. D. (1994). The development of emotion regulation and dysregulation: A clinical perspective. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59(2-3), 73-102.
- Cole, P. M., Zahn-Waxler, C., Fox, N. A., Usher, B. A. ve Welsh, J. D. (1996). Individual differences in emotion regulation and behavior problems in preschool children. *Journal of Abnormal Psychology*, 105(4), 518–529. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.105.4.518>
- Cui, M. ve Conger, R. D. (2008). Parenting behavior as mediator and moderator of the association between marital problems and adolescent maladjustment. *Journal of Research on Adolescence*, 18(2), 261-284. doi:10.1111/j.1532-7795.2008.00560.x
- Cummings, E. M. ve Davies, P. (1996). Emotional security as a regulatory process in normal development and the development of psychopathology. *Development and*

- Psychopathology*, 8(1), 123–139. <https://doi.org/10.1017/s0954579400007008>
- Cummings, E. M. ve Davies, P. T. (1994). *Children and marital conflict: The impact of family dispute and resolution*. Guilford Press.
- Cummings, E. M. ve Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(1), 31–63. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00003>
- Cummings, J. S., Pellegrini, D. S., Notarius, C. I. ve Cummings, E. M. (1989). Children's responses to angry adult behavior as a function of marital distress and history of interparent hostility. *Child Development*, 60(5), 1035-1043. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1989.tb03534.x>.
- Çağdaş, A. ve Seçer, Z. (2004). *Anne-baba eğitimi* (2. baskı). Eğitim Kitabevi.
- Dadds, M. R. ve Powell, M. B. (1991). The relationship of interparental conflict and global marital adjustment to aggression, anxiety, and immaturity in aggressive and nonclinic children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 19(5), 553-567.
- Dallos, R. ve Draper, R. (2010). *An introduction to family therapy: Systemic theory and practice* (3. baskı). McGraw-Hill Education.
- Darling, N. ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487–496. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.487>
- Davies, P. T. ve Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116(3), 387–411. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.116.3.387>
- Demiray, Ö. (2006). *Evlilikte Uyumun Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi.
- Denham, S. A. (1993). Maternal emotional responsiveness and toddlers' social-emotional competence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34(5), 715–728. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1993.tb01066.x>.
- Denham, S. A. (1998). *Emotional development in young children*. Guilford Press

- Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K. ve Auerbach-Major, S. (2003). Preschool emotional competence: Pathway to social competence. *Child Development*, 74(1), 238-256. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00533>.
- Denham, S. A., Blair, K. A., Schmidt, M. ve DeMulder, E. (2002). Compromised emotional competence: Seeds of violence sown early? *American Journal of Orthopsychiatry*, 72(1), 70-82. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.72.1.70>
- Denham, S. A., Renwick, S. M. ve Holt, R. W. (1991). Working and playing together: Prediction of preschool social-emotional competence from mother-child interaction. *Child Development*, 62(2), 242-249. <https://doi.org/10.2307/1131000>
- Denham, S. A., Zoller, D. ve Couchoud, E. A. (1994). Socialization of preschoolers' emotion understanding. *Developmental Psychology*, 30(6), 928-936. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.30.6.928>
- Diefendorff, J. M., Hall, R. J., Lord, R. G. ve Streat, M. L. (2000). Action-state orientation: Construct validity of a revised measure and its relationship to work-related variables. *Journal of Applied Psychology*, 85(2), 250-263. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.85.2.250>
- Ding, L., Velicer, W. F. ve Harlow, L. L. (1995). Effects of estimation methods, number of indicators per factor, and improper solutions on structural equation modeling fit indices. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 2(2), 119-143.
- Dodge, K. A. ve Garber, J. (Ed.) (1991). Domains of emotion regulation. *The development of emotion regulation and dysregulation* içinde (s. 3-11). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511663963>
- Duman-Kula, M., Ekşi, H. ve Demirci, İ. (2018). Aile Uyum Ölçeği'nin Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 97-106. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.457082>
- Dunn, J. (1983). Sibling relationships in early childhood. *Child Development*, 54(4), 787-811. <https://doi.org/10.2307/1129886>
- Dunn, J. (1988). *The beginnings of social understanding*. Harvard University Press.
- Dunn, J. (2007). Siblings and socialization. J. E. Grusec ve P. D. Hastings (Ed.), *Handbook*

of socialization: Theory and research içinde (s. 309–327). Guilford Press.

Dunn, J. ve Kendrick, C. (1982). *Siblings: Love, envy, and understanding*. Harvard University Press.

Dunn, J. ve Slomkowski, C. (1992). Conflict and the development of social understanding. C. U. Shantz ve W. W. Hartup (Ed.), *Conflict in child and adolescent development* içinde (s.70–92). Cambridge University Press.

Eisenberg, L. ve Mussen, P. H. (1989). *The roots of prosocial in children*. Cambridge University Press.

Eisenberg, N., Cumberland, A. ve Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 9(4), 241–273. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0904_1.

Eisenberg, N., Fabes, R. A. ve Murphy, B. C. (1996). Parents' reactions to children's negative emotions: Relations to children's social competence and comforting behavior. *Child Development*, 67(5), 2227–2247. <https://doi.org/10.2307/1131620>

Eisenberg, N., Fabes, R. A., Carlo, G. ve Karbon, M. (1992). Emotional responsivity to others: Behavioral correlates and socialization antecedents. *New Directions in Child Development*, (55), 57–73. <https://doi.org/10.1002/cd.23219925506>

Eisenberg, N., Fabes, R. A., Guthrie, I. K. ve Reiser, M. (2000). Dispositional emotionality and regulation: Their role in predicting quality of social functioning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(1), 136–157. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.78.1.136>

Eisenberg, N., Fabes, R.A., Murphy, B., Maszk, P., Smith, M. ve Karbon, M. (1995). The role of emotionality and regulation in children's social functioning: A longitudinal study. *Child Development*, 66(5), 1360–1384. <https://doi.org/10.2307/1131652>

Eisenberg, N., Valiente, C., Morris, A. S., Fabes, R. A., Cumberland, A., Reiser, M., Gershoff, E. T., Shepard, S. A. ve Losoya, S. (2003). Longitudinal relations among parental emotional expressivity, children's regulation, and quality of socioemotional functioning. *Developmental Psychology*, 39(1), 3–19. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.39.1.3>

Engfer, A. (1988). The interrelatedness of marriage and the mother-child relationship. R. A.

- Hinde ve J. S. Hinde (Ed.), *Relationships within families: Mutual influences* içinde (s 104–118). Clarendon Press.
- Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N. ve Alpkan, R. L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 18(1), 39-47.
- Ercan, N. (2018). *4-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin istismar farkındalıkları (Diyarbakır örneği)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çağ Üniversitesi.
- Erdoğan, S. (2007). *Evlilik uyumu ile psikiyatrik rahatsızlıklar, bağlanma stilleri ve mizaç ve karakter özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayınlanmamış uzmanlık tezi). Gazi Üniversitesi.
- Erel, O. ve Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent–child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 118(1), 108–132. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.118.1.108>
- Erel, O., Margolin, G. ve John, R. S. (1998). Observed sibling interaction: Links with the marital and the mother–child relationship. *Developmental Psychology*, 34, 288–298. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.34.2.288>
- Erickson, M., Egeland, B. ve Pianta, R. (1989). The effects of maltreatment on the development of young children. D. Cicchetti ve V. Carlson (Ed.), *Child maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect* içinde (s. 647-684). Cambridge University Press.
- Fabes, R. A. ve Eisenberg, N. (1999). Regulation, emotionality, and preschoolers' socially competent peer interactions. *Child Development*, 70(2), 432–442. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00031>
- Fauber, R., Forehand, R., Thomas, A. M. ve Wiersen, M. (1990). A mediational model of the impact of marital conflict on adolescent adjustment in intact and divorced families: The role of disrupted parenting. *Child Development*, 61(4), 1112–1123. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1990.tb02845.x>.
- Fincham, F. D., Grych, J. H. ve Osborne, L. N. (1994). Does marital conflict cause child maladjustment? Directions and challenges for longitudinal research. *Journal of Family Psychology*, 8(2), 128-140. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.8.2.128>

- Fine, M. A. (1997). Helping children cope with marital conflict, divorce, and remarriage. *In Session: Psychotherapy in Practice*, 3(1), 55-67. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1520-6572\(199721\)3:1<55::AID-SESS5>3.0.CO;2-7](https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6572(199721)3:1<55::AID-SESS5>3.0.CO;2-7)
- Fosco, G. M. ve Grych, J. H. (2013). Capturing the family context of emotion regulation: A family systems model comparison approach. *Journal of Family Issues*, 34(4), 557-578. <https://doi.org/10.1177/0192513X12445889>
- Fox, N. A. ve Calkins, S. D. (2003). The development of self-control of emotion: Intrinsic and extrinsic influences. *Motivation and Emotion*, 27(1), 7-26. <https://doi.org/10.1023/A:1023622324898>
- Furman, W. ve Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the qualities of sibling relationships. *Child Development*, 56(2), 448-461.
- Gass, K., Jenkins, J. ve Dunn, J. (2007). Are sibling relationships protective? A longitudinal study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(2), 167-175. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2006.01699.x>
- George, D. ve Mallery, P. (2003). *Using SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference* (4. baskı). Pearson Education.
- Glick, I. D. ve Kessler, D. R. (1980). *Marital and family therapy* (2. baskı). Grune and Stratton
- Gottman, J. M. ve Graziano, W. G. (1983). How children become friends. *Monographs of The Society for Research in Child Development*, 48(3), 1- 86.
- Gottman, J. M. ve Katz, L. F. (1989). Effects of marital discord on young children's peer interaction and health. *Developmental Psychology*, 25(3), 373-381. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.3.373>
- Gottman, J. M., Katz, L. F. ve Hooven, C. (1996). Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: Theoretical models and preliminary data. *Journal of Family Psychology*, 10(3), 243-268. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.10.3.243>
- Gottman, J. M., Katz, L. F. ve Hooven, C. (1997). *Meta-Emotion*. Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9780203763568>
- Gratz, K. L. ve Roemer, L. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation and

- dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the difficulties in emotion regulation scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 26(1), 41-54. <https://doi.org/10.1007/s10862-008-9102-4>
- Gross, J. J. ve Munoz, R. F. (1995). Emotion regulation and mental health. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 2, 151–164. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2850.1995.tb00036.x>
- Gross, J. J. ve Thompson, R. A. (2007). Emotion regulation: Conceptual foundations. J. J. Gross (Ed.). *Handbook of emotion regulation* içinde (s. 3-24). Guilford Press.
- Gross, J.J. ve Levenson, R.W. (1993). Emotional suppression: Physiology, self-report, and expressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(9), 970-986. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.64.6.970>
- Günel, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. ve Tatham, R. L. (2013). *Multivariate Data Analysis* (7. baskı). Pearson.
- Hanish, L.D., Eisenberg, N., Fabes, R.A., Spinrad, T.L., Ryan, P. ve Schmidt, S. (2004). The expression and regulation of negative emotions: Risk factors for young children's peer victimization. *Development and Psychopathology*, 16(2), 335–353. <https://doi.org/10.1017/S0954579404044542>
- Henderson, A. D., Sayger, T. V. ve Horne, A. M. (2003). Mothers and sons: A look at the relationship between child behavior problems, marital satisfaction, maternal depression, and family cohesion. *The Family Journal*, 11(1), 33-41. <https://doi.org/10.1177/1066480702238469>
- Howe, N., Aquan-Assee, J., Bukowski, W. M., Lehoux, P. M. ve Rinaldi, C. M. (2001). Siblings as confidants: Emotional understanding, relationship warmth and sibling self-disclosure. *Social Development*, 10(4), 439-454. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00174>
- Hoyle, R. H. ve Kenny, D. A. (1999). Sample size, reliability, and tests of statistical mediation. Hoyle, H. (Ed.), *Statistical strategies for small sample research* içinde

(s. 195-222). Sage Publications.

Ip, P. K. (2013). Harmony as happiness? Social harmony in two Chinese societies. *Social Indicators Research*, 117(3), 719–741. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0395-7>

Jabeen, F., Anis-ul-Haque, M. ve Riaz, M. N. (2013). Parenting styles as predictors of emotion regulation among adolescents. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 28(1), 85-105.

Jenkins, J. M. (1992). Sibling relationships in disharmonious homes: Potential difficulties and protective effects. F. Boer ve J. Dunn (Ed.), *Children's sibling relationships: Developmental and clinical issues* içinde (s. 125–138). Lawrence Erlbaum Associates.

Jouriles, E. N. ve Farris, A. M. (1992). Effects of marital conflict on subsequent parent–son interactions. *Behaviour Therapy*, 23(3), 355–374. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(05\)80163-7](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(05)80163-7)

Kandır, A. ve Alpan , Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum*, 4(14), 33-38.

Kaplan, M. (2019). *Üniversite öğrencilerinin algıladıkları aile iklimi, kuşaklar arası ilişkiler ve aile uyumunun değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış uzmanlık tezi). Çukurova Üniversitesi.

Katz, L. F., Kramer, L. ve Gottman, J. M. (1992). Conflict and emotions in marital, sibling, and peer relationships. C. U. Shantz ve W. W. Hartup (Ed.), *Conflict in child and adolescent development* içinde (s. 122-149). Cambridge University Press.

Kavikondala, S., Stewart, S. M., Ni, M. Y., Chan, B. H. Y., Lee, P. H., Li, K.-K., McDowell, I., Johnston, J. M., Chan, S. S., Lam, T. H., Lam, W. W. T., Fielding, R. ve Leung, G. M. (2016). Structure and validity of Family Harmony Scale: An instrument for measuring harmony. *Psychological Assessment*, 28(3), 307–318. <https://doi.org/10.1037/pas0000131>

Kaya, B. (2020). Pandeminin ruh sağlığına etkileri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23, 123-124. <https://doi.org/10.5505/kpd.2020.64325>

Keller, P. S., Cummings, E. M., Davies, P. T. ve Mitchell, P. M. (2008). Longitudinal relations between parental drinking problems, family functioning, and child

- adjustment. *Development and Psychopathology*, 20(1), 195-212.
<https://doi.org/10.1017/S0954579408000096>
- Kennedy, D. E. ve Kramer, L. (2008). Improving emotion regulation and sibling relationship quality: The more fun with sisters and brothers program. *Family Relations*, 57(5), 567-578. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2008.00523.x>
- Kenny, D. A., Kaniskan, B. ve McCoach, D. B. (2015). The performance of RMSEA in models with small degrees of freedom. *Sociological Methods & Research*, 44(3), 486-507. <https://doi.org/10.1177/0049124114543236>
- Kim, J. ve Cicchetti, D. (2010). Longitudinal pathways linking child maltreatment, emotion regulation, peer relations, and psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(6), 706-716. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2009.02202.x>
- Kline, R.B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3. baskı). The Guilford Press.
- Kocadere, M. (1995). *İyi ve kötü evliliklerin özelliklerini belirlemeye yönelik betimsel bir çalışma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi.
- Koole, S. L. (2009). The psychology of emotion regulation: An integrative review. *Cognition and Emotion*, 23(1), 4-41. <https://doi.org/10.1080/02699930802619031>
- Kopp, C. B. (1982). Antecedents of self-regulation: A developmental perspective. *Developmental Psychology*, 18(2), 199-214.
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.18.2.199>
- Kopp, C. B. (1989). Regulation of distress and negative emotions: A developmental view. *Developmental Psychology*, 25(3), 343-354.
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.3.343>
- Kramer, L. (2014). Learning emotional understanding and emotion regulation through sibling interaction. *Early Education and Development*, 25(2), 160-184.
<https://doi.org/10.1080/10409289.2014.838824>
- Krause, E. D., Mendelson, T. ve Lynch, T. R. (2003). Childhood emotional invalidation and adult psychological distress: The mediating role of emotional inhibition. *Child Abuse ve Neglect*, 27(2), 199-213. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(02\)00536-7](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(02)00536-7)

- Kring, A. M. ve Werner, K. H. (2004). Emotion regulation and psychopathology. P. Philippot ve R. S. Feldman (Ed.), *The regulation of emotion* içinde (s. 359–385). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Lam, W. W. T., Fielding, R., McDowell, I., Johnston, J., Chan, S., Leung, G. M. ve Lam, T. H. (2012). Perspectives on family health, happiness and harmony (3H) among Hong Kong Chinese people: A qualitative study. *Health Education Research*, 27(5), 767- 779. <https://doi.org/10.1093/her/cys087>
- Lamb, M. E. (1982). Sibling relationships across the life span: An overview and introduction. M. E. Lamb ve B. Sutton-Smith (Ed.), *Sibling relationships: Their nature and significance across the lifespan* içinde (s. 1–11). Lawrence Erlbaum Associates
- Lemerise, E. A. ve Dodge, K. A. (1993). The development of anger and hostile interactions. M. Lewis ve J. Haviland (Ed.), *Handbook of emotion* içinde (s. 537–546). The Guilford Press.
- Lindahl, K. M., Malik, N. M., Kaczynski, K. ve Simons, J. S. (2004). Couple power dynamics, systemic family functioning, and child adjustment: A test of a mediational model in a multiethnic sample. *Development and Psychopathology*, 16(3), 609–630. <https://doi.org/10.1017/S0954579404004699>
- Lindahl, K. ve Markman, H. J. (1990). Communication and negative affect regulation in the family. E. Blechman (Ed.), *Emotions and families* içinde (s. 99-1 16). Plenum Press.
- Linehan, M. M. (1993). *Cognitive-behavioral treatment of borderline personality disorder*. Guilford Press.
- Locke, H. J. ve Wallace, K. M. (1959). Short marital-adjustment and prediction tests: Their reliability and validity. *Marriage and Family Living*, 21(3), 251-255. <https://doi.org/10.2307/348022>
- Luk, T. T., Wang, M. P., Leung, L. T., Wu, Y., Chen, J., Lam, T. H. ve Ho, S. Y. (2017). Associations of perceived interparental relationship, family harmony and family happiness with smoking intention in never-smoking Chinese children and adolescents: A cross-sectional study. *BMJ Open*, 7(10), 1–9. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2017-017523>

- MacCallum, R. C., Browne, M. W. ve Sugawara, H. M. (1996). Power analysis and determination of sample size for covariance structure modeling. *Psychological Methods*, 1(2), 130–149. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.1.2.130>
- Macfie, J., Toth, S. L., Rogosch, F. A., Robinson, J., Emde, R. N. ve Cicchetti, D. (1999). Effect of maltreatment on preschoolers' narrative representations of responses to relieve distress and of role reversal. *Developmental Psychology*, 35(2), 460-465. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.35.2.460>
- MacKinnon, C. E. (1989). An observational investigation of sibling interactions in married and divorced families. *Developmental Psychology*, 25(1), 36-44. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.1.36>
- Macklem, G. L. (2008). *Practitioner's guide to emotion regulation in school-aged children*. Springer Science + Business Media.
- Main, M. ve George, C. (1985). Responses of abused and disadvantaged toddlers to distress in agemates: A study in the day care setting. *Developmental Psychology*, 21(3), 407–412. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.21.3.407>
- Mann, B. J. ve Gilliom, L. A. (2004). Emotional security and cognitive appraisals mediate the relationship between parents' marital conflict and adjustment in older adolescents. *Journal of Genetic Psychology*, 165(3), 250–271. <https://doi.org/10.3200/GNTP.165.3.250-271>
- Martin, S. E. ve Clements, M. L. (2002). Young children's responding to interparental conflict: Associations with marital aggression and child adjustment. *Journal of Child and Family Studies*, 11(2), 231-244. <https://doi.org/10.1023/A:1015133827129>
- Maughan, A. ve Cicchetti, D. (2002). Impact of child maltreatment and interadult violence on children's emotion regulation abilities and socioemotional adjustment. *Child Development*, 73(5), 1525–1542. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00488>
- McHale, S. M. ve Crouter, A. C. (1996). *The family contexts of children's sibling relationships*. Ablex Publishing.
- McHale, S. M., Sloan, J. ve Simeonsson, R. J. (1986). Sibling relationships of children with autistic, mentally retarded and nonhandicapped brothers and sisters. *Journal of Autism and Developmental Disorder*, 16(4), 399-413.

- McHale, S. M., Updegraff, K. A. ve Whiteman, S. D. (2012). Sibling relationships and influences in childhood and adolescence. *Journal of Marriage and Family*, 74(5), 913-930.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Harvard University Press.
- Minuchin, S. and H. Fishman, C. (1981). *Family therapy techniques*. Harvard University Press.
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S. ve Robinson, L. R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16(2), 361-388. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00389.x>
- Mullin, B. C. ve Hinshaw, S. P. (2007). Emotion regulation and externalizing disorders in children and adolescents. J. J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation* içinde (s. 523–541). The Guilford Press.
- Murray, S. L. (2005). Regulating the risks of closeness: A relationship-specific sense of felt security. *Current Directions in Psychological Science*, 14(2), 74-78. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00338.x>
- NICHHD Early Child Care Research Network. (2004). Affect dysregulation in the mother-child relationship in the toddler years: Antecedents and consequences. *Development and Psychopathology*, 16(1), 43–68. <https://doi.org/10.1017/S0954579404044402>
- O'Leary, S. G. ve Vidair, H. B. (2005). Marital adjustment, child-rearing disagreements, and overreactive parenting: predicting child behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 19(2), 208-216. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.19.2.208>
- Orta, I. M., Çorapçı, F., Yağmurlu, B. ve Aksan, N. (2013). The mediational role of effortful control and emotional dysregulation in the link between maternal responsiveness and Turkish preschoolers' social competency and externalizing symptoms. *Infant and Child Development*, 22(5), 459-479. <https://doi.org/10.1002/icd.1806>
- Özbey, S. (2012). Ebeveynlerin evlilik uyumu ve algıladıkları sosyal destek ile altı yaş çocuklarının problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 43-62.

- Özer, G. (2014). *Ebeveynlerin çocuk cinsel istismarına dair bilinçleri, endişeleri ve aldıkları önlemler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi
- Papp, L. M., Cummings, E. M. ve Goeke-Morey, M. C. (2002). Marital conflicts in the home when children are present versus absent. *Developmental Psychology*, 38(5), 774–783. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.38.5.774>
- Patterson, G. R. (1976). The aggressive child: Victim and architect of a coercive system. *Behavior Modification and Families*, 1, 267-316.
- Pekdoğan, S. (2017). İstismar farkındalık ölçeği ebeveyn formu: Ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (62), 173-185.
- Porter, C. L., Wouden-Miller, M., Silva, S. S. ve Porter, A. E. (2003). Marital harmony and conflict: Links to infants' emotional regulation and cardiac vagal tone. *Infancy*, 4(2), 297-307. https://doi.org/10.1207/S15327078IN0402_09
- Riggio, H. R. (2000). Measuring attitudes toward adult sibling relationships: The lifespan sibling relationship scale. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17(6), 707- 728. <https://doi.org/10.1177/0265407500176001>
- Rothbart, M. K., Derryberry, D. ve Hershey, K. (2000). Stability of temperament in childhood: Laboratory infant assessment to parent report at seven years. V. J. Molfese ve D. L. Molfese (Ed.), *Temperament and personality development across the life span* içinde (s. 85–119). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Rothbart, M. K., Ziaie, H. ve O'boyle, C. G. (1992). Self-regulation and emotion in infancy. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 55, 7-23. <https://doi.org/10.1002/cd.23219925503>
- Salzinger, S., Feldman, R. S. ve Hammer, M. (1991). The effect of physical abuse on children's abuse and the personal consequences for the victims. *Criminal Justice and Behavior*, 18(1), 64-81.
- Santrock, J. W. (2013). *Life Span Development* (14. baskı). The McGraw-Hill Companies.
- Sapolsky, R. M. (2007). Stress, stress-related disease, and emotional regulation. J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation* içinde (s. 606– 615). The Guilford Press.

- Sarıçam, H. (2018). Aile Uyum Ölçeği Kısa Formunun (AUÖ-KF5) Türkçe'ye uyarlanması: Ön geçerlik ve güvenilirlik çalışması. D. Köksal ve A. Ataç (Ed). *VIII. Uluslararası Eğitimde Araştırmalar Kongresi tam metin kitabı* içinde (s. 335-340). Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Derneği. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.31737.77920>
- Schachter, S. ve Singer, J. (1962). Cognitive, social, and physiological determinants of emotional state. *Psychological Review*, 69(5), 379–399. <https://doi.org/10.1037/h0046234>
- Schaeffer, E. ve Edgerton, M. (1979). *Sibling behavior to handicapped child inventory*. University of North Carolina.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. ve Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Shantz, C. U. ve Hobart, C. J. (1989). Social conflict and development: Peers and siblings. T. J. Berndt ve G. W. Ladd (Ed.), *Peer relationships in child development* içinde (s. 71–94). John Wiley & Sons.
- Shaw, D. S., Keenan, K., Vondra, J. I., Delliquadri, E. ve Giovannelli, J. (1997). Antecedents of preschool children's internalizing problems: A longitudinal study of low-income families. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36(12), 1760–1767. <https://doi.org/10.1097/00004583-199712000-00025>
- Shields, A. ve Cicchetti, D. (1997). Emotion regulation among school-age children: The development and validation of a new criterion Q-sort scale. *Developmental Psychology*, 33(6), 906–916. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.33.6.906>
- Shields, A. ve Cicchetti, D. (1998). Reactive aggression among maltreated children: The contributions of attention and emotion dysregulation. *Journal of Clinical Child Psychology*, 27(4), 381–395. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2704_2
- Shipman, K. L. ve Zeman, J. (1999). Emotional understanding: A comparison of physically maltreating and nonmaltreating mother-child dyads. *Journal of Clinical Child Psychology*, 28(3), 407–417. <https://doi.org/10.1207/S15374424jccp280313>
- Shipman, K., Zeman, J., Penza, S. ve Champion, K. (2000). Emotion management skills in sexually maltreated and non- maltreated girls: A developmental psychopathology

- perspective. *Development and Psychopathology*, 12(1), 47-62.
<https://doi.org/10.1017/s0954579400001036>
- Siddiqui A. ve Ross H.S. (2004). Mediation as a method of parent intervention in children's disputes. *Journal of Family Psychology*, 18, 147–159.
- Siffert, A. ve Schwarz, B. (2011). Parental conflict resolution styles and children's adjustment: Children's appraisals and emotion regulation as mediators. *The Journal of Genetic Psychology*, 172(1), 21-39.
<https://doi.org/10.1080/00221325.2010.503723>
- Soner, O. (1995). Aile uyumu, öğrenci özgüveni ve akademik başarı arasındaki ilişkiler. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(12), 249-260.
- Spanier, G. B. (1976). Measuring dyadic adjustment: New scale for assessing the quality of marriage and similar dyads. *Journal of Marriage and The Family*, 38(1), 15-28.
<https://doi.org/10.2307/350547>
- Sroufe L. A. ve Fleeson J. (1986). Attachment and the construction of relationships. W. Hartup, Z. Rubin (Ed.), *Relationships and development* içinde (s. 51–71). Cambridge University Press.
- Stevens, N. R., Gerhart, J., Goldsmith, R. E., Heath, N. M., Chesney, S. A. ve Hobfoll, S. E. (2013). Emotion regulation difficulties, low social support, and interpersonal violence mediate the link between childhood abuse and posttraumatic stress symptoms. *Behavior Therapy*, 44(1), 152-161.
<https://doi.org/10.1016/j.beth.2012.09.003>
- Stocker, C., Ahmed, K. ve Stall, M. (1997). Marital satisfaction and maternal emotional expressiveness: Links with children's sibling relationships. *Social Development*, 6(3), 373-385. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.1997.tb00112.x>
- Stormshak, E. A., Bullock, B. M. ve Falkenstein, C. A. (2009). Harnessing the power of sibling relationships as a tool for optimizing social–emotional development. L. Kramer ve K. J. Conger (Ed.), *New directions for child and adolescent development* içinde (s. 61-77). Jossey-Bass.

- Straus, M. A., Gelles, R. J. ve Steinmetz, S. K. (2003). Spare the rod?. M. Silberman (Ed.), *Violence and society: A reader* içinde (s. 136–145). Prentice Hall.
- Sturge-Apple, M. L., Davies, P. T., Cicchetti, D. ve Manning, L. G. (2010). Mother's parenting practices as explanatory mechanisms in associations between interparental violence and child adjustment. *Partner Abuse, 1*(1), 45-60. <https://doi.org/10.1891/1946-6560.1.1.45>
- Snyder, J. J. ve Patterson, G. R. (1995). Individual differences in social aggression: A test of a reinforcement model of socialization in the natural environment. *Behavior Therapy, 26*(2), 371–391. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(05\)80111-X](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(05)80111-X)
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi, 35*(2), 82-86.
- Taylor, R. (1990). Interpretation of the correlation coefficient: A basic review. *Journal of Diagnostic Medical Sonography, 6*(1), 35-39.
- Thompson, R., M.A. Easterbrooks ve L. Padilla-Walker. (2003). Social and emotional development in infancy. R. Lerner, M.A. Easterbrooks ve J. Mistry (Ed.) *Handbook of Psychology* (2. baskı, 6. cilt) içinde (s. 91-112). John Wiley & Sons.
- Thompson, R.A. (1994). Emotion Regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research In Child Development, 59*(2/3), 25-52. <https://doi.org/10.2307/1166137>
- Tomkins, S. S. (1962). *Affect, imagery, consciousness, Vol. 1: The positive affects*. Springer Publishing Company. <https://doi.org/10.1037/14351-000>
- Topçu, S. (2009). *Cinsel istismar*. Phoenix Yayınevi.
- Trencosta, C. J. ve Izard, C. E. (2007). Kindergarten children's emotion competence as a predictor of their academic competence in first grade. *Emotion, 7*(1), 77–88. <https://doi.org/10.1037/1528-3542.7.1.77>
- Trinidad, D. R., Chou, C. P., Unger, J. B., Johnson, C. A. ve Li, Y. (2003). Family harmony as a protective factor against adolescent tobacco and alcohol use in Wuhan, China. *Substance Use and Misuse, 38*(8), 1159–1171. <https://doi.org/10.1081/JA-120017656>

- Tucker, C. J. ve Finkelhor, D. (2017). The state of interventions for sibling conflict and aggression: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse, 18*(4), 396-406.
- Tucker, C. J. ve Updegraff, K. (2009). The relative contributions of parents and siblings to child and adolescent development. *New Directions for Child and Adolescent Development, 126*, 13-28. <https://doi.org/10.1002/cd.254>
- Turhan, E., Sangün, Ö. ve İnandı, T.(2002). Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 15*(9), 153-157.
- Tutarel-Kışlak, Ş. (1999). Evlilikte uyum ölçeğinin (EUÖ) güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi, 7*(1), 50-57.
- Tutarel-Kışlak, Ş. ve Göztepe, I. (2012). Duygu dışavurumu, empati, depresyon ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(2), 27-46.
- Ünal, H. B. ve Boz, M. (2020). Development of child neglect and abuse awareness scale for parents and its relationship with various variables. *International Electronic Journal of Elementary Education, 13*(1), 21-34.
- Volling, B. L. ve Belsky, J. (1992). The contribution of mother-child and father-child relationships to the quality of sibling interaction: A longitudinal study. *Child Development, 63*(5), 1209-1222. <https://doi.org/10.2307/1131528>
- Volling, B. L. ve Blandon, A. Y. (2003, 12-13 Mart). *Positive indicators of sibling relationship quality: Psychometric analyses of the Sibling Inventory of Behavior (SIB)* [Yazılı sunum]. 2003 Child Trend's Positive Outcomes Conference, Washington D. C., USA.
- Volling, B. L., McElwain, N. L. ve Miller, A. L. (2002). Emotion regulation in context: The jealousy complex between young siblings and its relations with child and family characteristics. *Child Development, 73*(2), 581-600. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00425>.
- West, S. G., Aaron B. T. ve Wei W. (2012). Model fit and model selection in structural equation modeling. R. H. Hoyle. (Ed.), *Handbook of Structural Equation Modeling* içinde (s. 209-231). Guilford.
- Whiteman, S. D., McHale, S. M. ve Soli, A. (2011). Theoretical perspectives on sibling relationships. *Journal of Family Theory and Review, 3*(2), 124-139.

doi:10.1111=j.1756-2589.2011.00087.x

World Health Organization. (2020). *Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak* (Yayın no. WHO/2019-nCoV/MentalHealth/2020.1). Cenevre, İsviçre: World Health Organization.

Yağmurlu, B. ve Altan, O. (2010). Maternal socialization and child temperament as predictors of emotion regulation in Turkish preschoolers. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 19(3), 275-296. <https://doi.org/10.1002/icd.646>

EK 1: GÖNÜLLÜ KATILIM VE BİLGİLENDİRME FORMU

Değerli katılımcı,

Bu çalışma Başkent Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı öğrencisi Cansu Eminoğlu tarafından Dr. Öğr. Üyesi Esra Güven danışmanlığında yürütülen bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu form sizi araştırma koşulları hakkında bilgilendirmek için hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında aile içi etkileşimlerin çocukların duygusal gelişimine etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda bir çocuğu 2-6 yaş arasında, diğer çocuğu ise bu çocuktan yaşça büyük olmak üzere en az iki çocuğu olan evli bireylerden veri toplanması gerekmektedir. Bu özellikleri taşıyorsanız sorulara geçmemeniz araştırmanın uygun bir biçimde ilerleyebilmesi için önemlidir.

Bu çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Katılımcılardan toplanan veriler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca bu araştırma kapsamında kullanılacaktır. Araştırmanın doğru ve geçerli sonuçlar verebilmesi için lütfen hiçbir soruyu atlamadan tüm soruları dikkatlice okuyup size uygun gelen seçeneği işaretleyerek eksiksiz şekilde yanıtlamaya çalışınız.

Çalışma genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular içermemektedir. Ancak katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz soruları yanıtlamayı bırakabilirsiniz.

Araştırma bitiminde yapılacak olan çekilişle 10 kişiye 20 TL'lik Migros hediye çeki verilecektir. Bu çekiliş katılabilmeniz için araştırma sonunda sizden e-mail adresiniz veya telefon numaranız istenecektir ve istenen bu bilgi yalnızca çekiliş amacıyla kullanılacaktır.

Katılımınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için Cansu Eminoğlu (E-posta: eminoglucansu@gmail.com) ile iletişime geçebilirsiniz.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman katılımı sonlandırabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını

☐

Kabul Ediyorum

☐

Kabul Etmiyorum

EK 2: KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Doğum yılınız: 19_____

Şu anda çalışıyor musunuz? Evet [] Hayır [] Diğer (Lütfen açıklayınız):

Ailenizin ekonomik durumunun nasıl olduğunu düşünüyorsunuz? Çok düşük []
Düşük []
Orta []
Yüksek []
Çok Yüksek []

Evli misiniz? Evet [] Hayır []

En son bitirdiğiniz (mezun olduğunuz) eğitim kurumu: İlkokul []
Ortaokul []
Lise []
Lisans []
Yüksek lisans []
Doktora []
Diğer []

Herhangi bir psikiyatrik/nörolojik tanınız var mı? Evet [] (Lütfen belirtiniz:)
Hayır []

Evde kimlerle yaşıyorsunuz?

Çocuklarımla öz babası ve çocuklarım []

Sadece çocuklarım []

Çocuklarımla öz babası, çocuklarım ve annem/babam []

Çocuklarımla öz babası, çocuklarım ve eşimin annesi/babası []

Diğer _____

Kaç çocuğunuz var?:_____

- Çocuğunuzun; (Lütfen kaç çocuğunuz varsa hepsi için doldurunuz)

Doğum yılı:

Cinsiyeti:

Eğitim Durumu: Anaokuluna gidiyor []

Anaokuluna gitmiyor []

Anaokuluna devam etmiyor []

Diğer (Lütfen sınıfını belirtiniz):_____

Herhangi bir psikiyatrik/nörolojik tanısı var mı?: Hayır []

Evet: _____

EK 3: DUYGU DÜZENLEME ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki listede bir çocuğun duygusal durumu ile ilgili çeşitli ifadeler yer almaktadır. Verilen numaralandırma sistemini kullanarak, aşağıdaki davranışları 2-6 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUĞUNUZDA ne sıklıkla gözlemlediğinizi lütfen işaretleyiniz. Eğer bu yaş aralığında birden fazla çocuğunuz varsa:

Seçtiğiniz çocuğunuzun doğum tarihi: _____

	Hiçbir zaman/ Nadiren	Bazen	Sık sık	Neredeyse her zaman
1. Neşeli bir çocuktur.	1	2	3	4
2. Duygu hali çok değişkendir (Çocuğun duygu durumunu tahmin etmek zordur çünkü neşeli ve mutluyken kolayca üzgünleşebilir).	1	2	3	4
3. Yetişkinlerin arkadaşça ya da sıradan (nötr) yaklaşımlarına olumlu karşılık verir.	1	2	3	4
4. Bir faaliyetten diğerine kolayca geçer; kızıp sinirlenmez, endişelenmez (kaygılanmaz), sıkıntı duymaz veya aşırı derecede heyecanlanmaz.	1	2	3	4
5. Üzüntüsünü veya sıkıntısını kolayca atlatabilir (örneğin, canını sıkan bir olay sonrasında uzun süre surat asmaz, endişeli veya üzgün durmaz).	1	2	3	4
6. Kolaylıkla hayal kırıklığına uğrayıp sinirlenir (huysuzlaşır, öfkelenir).	1	2	3	4
7. Yaşıtlarının arkadaşça ya da sıradan (nötr) yaklaşımlarına olumlu karşılık verir.	1	2	3	4
8. Öfke patlamalarına, huysuzluk nöbetlerine eğilimlidir.	1	2	3	4
9. Hoşuna giden bir şeye ulaşmak için bekleyebilir. (örneğin, şeker almak için sırasını beklemesi gerektiğinde keyfi kaçmaz veya heyecanını kontrol edebilir).	1	2	3	4
10. Başkalarının sıkıntı hissetmesinden keyif duyar (örneğin, biri incindiğinde veya ceza aldığı anda güler; başkalarıyla alay etmekten zevk alır).	1	2	3	4
11. Heyecanını kontrol edebilir (örneğin, çok hareketli oyunlarda kontrolünü kaybetmez veya uygun olmayan ortamlarda aşırı derecede heyecanlanmaz).	1	2	3	4
12. Mızımsıdır ve yetişkinlerin eteğinin dibinden ayrılmaz.	1	2	3	4

13. Ortallığı karıştırarak çevresine zarar verebilecek enerji patlamaları ve taşkınlıklara eğilimlidir.	1	2	3	4
14. Yetişkinlerin sınır koymalarına sinirlenir.	1	2	3	4
15. Üzüldüğünü, kızıp öfkелendiğini veya korktuğunu söyleyebilir.	1	2	3	4
16. Üzgün veya halsiz görünür.	1	2	3	4
17. Oyuna başkalarını katmaya çalışırken aşırı enerjik ve hareketlidir.	1	2	3	4
18. Yüzü ifadesizdir; yüz ifadesinden duyguları anlaşılır.	1	2	3	4
19. Yaşıtlarının arkadaşça ya da sıradan (nötr) yaklaşımlarına olumsuz karşılık verir (örneğin, kızgın bir ses tonuyla konuşabilir ya da ürkek davranabilir).	1	2	3	4
20. Düşünmeden, ani tepkiler verir.	1	2	3	4
21. Kendini başkalarının yerine koyarak onların duygularını anlar; başkaları üzgün ya da sıkıntılı olduğunda onlara ilgi gösterir.	1	2	3	4
22. Başkalarını rahatsız edecek veya etrafa zarar verebilecek kadar aşırı enerjik, hareketli davranır.	1	2	3	4
23. Yaşıtları ona saldırgan davranır ya da zorla işine karışırsa, bu durumlarda hissedebileceği olumsuz duygularını (kızgınlık, korku, öfke, sıkıntı) uygun bir şekilde gösterir.	1	2	3	4
24. Oyuna başkalarını katmaya çalışırken olumsuz duygular gösterir (örneğin, aşırı heyecan, kızgınlık, üzüntü).	1	2	3	4

- Yukarıda değerlendirdiğiniz özelliklerin çocuğunuzda Kovid-19 tedbirlerinin artmaya başladığı mart ayından bugüne kadar olan zamanı düşündüğünüzde, mart ayı öncesine göre değiştiğini düşünüyor musunuz? (Lütfen bazı özelliklere odaklanmayan genel bir değerlendirme yapınız)

(0) Hiç düşünmüyorum

(1)

(2)

(3)

(4)

(5) Büyük değişiklikler olduğunu düşünüyorum

EK 4: İSTİSMAR FARKINDALIK ÖLÇEĞİ-EBEVEYN FORMU

Aşağıdaki listede ebeveyn-çocuk etkileşimi ile ilgili bazı ifadeler verilmiştir. Verilen numaralandırma sistemini kullanarak, aşağıdaki ifadeleri 2-6 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUĞUNUZ ile ilişkileriniz bağlamında değerlendirerek işaretleyiniz. Eğer bu yaş aralığında birden fazla çocuğunuz varsa bir önceki ölçekte seçmiş olduğunuz çocuğunuzu düşünerek soruları yanıtlayınız.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Çocuğum olumsuz bir davranış sergilediğinde;					
1. Fiziksel ceza uyguladım	0	1	2	3	4
2. İsteddiği şeylerden yoksun bırakırım	0	1	2	3	4
3. Davranışı görmezden gelirim	0	1	2	3	4
Çocuğum cinsellikle ilgili konulardan söz ettiğinde;					
4. Konuyu nereden öğrendiğini sorgularım	0	1	2	3	4
5. Bu konuların ayıp olduğunu söylerim	0	1	2	3	4
6. Konu hakkında doğru bilgilenmesi için onunla ayrıntılı bir şekilde konuşurum	0	1	2	3	4
Çocuğum tv izlerken;					
7. Cinsel içerikli sahnelerde televizyonu kapatır ya da kanal değiştiririm	0	1	2	3	4
8. Cinsellik, şiddet vb. sahnelerde çocuğumun doğru bilgilenmesi için sesli yorum yaparım	0	1	2	3	4
9. Çocuğum cinsellik, şiddet vb. sahnelerden etkilenmemesi için uyuduktan sonra tv açarım	0	1	2	3	4
Çocuğumun vücudunda darp izine rastlarsam;					
10. Oynarken olabileceğini düşünür, üzerinde durmam	0	1	2	3	4

11. Çok telaşlanır, hemen doktora götürürüm	0	1	2	3	4
12. Çocuğuma sorup nasıl olduğu hakkında bilgi alırım	0	1	2	3	4
Çocuğuma çok sinirlendiğim zaman;					
13. Onu hırpalar, kırıcı sözler söylerim	0	1	2	3	4
14. Ona bu davranışının beni rahatsız ettiğini söylerim	0	1	2	3	4
15. Yanından uzaklaşıp, sakinleşmeye çalışırım	0	1	2	3	4
Meşgul olduğum zaman çocuğum bana bir şey anlatmak istediğinde;					
16. İşime biraz ara verip onu dinlerim	0	1	2	3	4
17. Şimdi işim var der, sonra anlatmasını söylerim	0	1	2	3	4
18. Hem işimi yapar hem onu dinlerim	0	1	2	3	4

- Yukarıda çocuğunuzla ilgili verilen durumlarda belirtilen tutumlarınızda Kovid-19 tedbirlerinin artmaya başladığı mart ayından bugüne kadar olan zamanı düşündüğünüzde, mart ayı öncesine göre değişiklik olduğunu düşünüyor musunuz? (Lütfen bazı özelliklere odaklanmayan genel bir değerlendirme yapınız)

(0) Hiç düşünmüyorum

(1)

(2)

(3)

(4)

(5) Büyük değişiklikler olduğunu düşünüyorum

EK 5: SCHAFFER KARDEŞ DAVRANIŞI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Bu ölçek büyük çocuğunuzun kardeşi ile olan ilişkisini nasıl algıladığınızı değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Cümlelerde “O” diye sözü edilen kişinin 2-6 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUĞUNUZ olduğunu düşünün ve EN BÜYÜK ÇOCUĞUNUZUN ONA KARŞI DAVRANIŞLARINI değerlendirin. Eğer bu yaş aralığında birden fazla çocuğunuz varsa bir önceki ölçekte seçmiş olduğunuz çocuğunuzun düşünerek soruları yanıtlayınız.

“Aşağıda _____ ya (lütfen bu boşluğa 2-6 yaş arasında olan çocuğunuzun doğum yılını yazınız) yönelik _____ (lütfen bu boşluğa küçük çocuğunuza yönelik davranışlarını değerlendireceğiniz büyük çocuğunuzun doğum yılını yazınız.) davranışlarını değerlendireceğim.”

	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sık sık	Her zaman
1. Ona mümkün olan her şekilde yardım eder.	0	1	2	3	4
2. Ona kızar.	0	1	2	3	4
3. Ona ilginç şeyler gösterir veya anlatır.	0	1	2	3	4
4. Onu memnun edecek şeyler yapar.	0	1	2	3	4
5. Mümkünse ondan uzak durur.	0	1	2	3	4
6. Yeni durumlara uyum sağlamda ona yardım eder.	0	1	2	3	4
7. Başkalarının yanında onunla birlikte görünmekten utanır.	0	1	2	3	4
8. Onu kızdırır veya canını sıkır.	0	1	2	3	4
9. Onunla birlikte yapabileceği şeyler için fikir üretir.	0	1	2	3	4
10. Onunla tartışır veya kavga eder.	0	1	2	3	4
11. Ona yeni beceriler öğretir.	0	1	2	3	4
12. Yarattığı sıkıntılardan şikayet eder.	0	1	2	3	4
13. Üzgün veya mutsuz olduğunda onu rahatlatmaya çalışır.	0	1	2	3	4
14. Onunla olmak zorunda kaldığında kaşlarını çatır veya surat asar.	0	1	2	3	4
15. Ondan utanır.	0	1	2	3	4
16. Onun gelişiminden memnun olur.	0	1	2	3	4
17. Onun da içinde olduğu planlar yapar.	0	1	2	3	4

18. Onu iter, tekmeler, çimdikler, tokatlar, ısıtır veya ona bir şeyler atar.	0	1	2	3	4
19. Ona iyi bir arkadaş gibi davranır.	0	1	2	3	4
20. Ona kırıncı şeyler söyler.	0	1	2	3	4
21. Onun duygularını incitir.	0	1	2	3	4
22. Evde onunla iyi vakit geçirir.	0	1	2	3	4
23. Onunla birlikte görünmemeye çalışır.	0	1	2	3	4
24. Onu itip kakar.	0	1	2	3	4
25. Onu bir oyun arkadaşı olarak görür.	0	1	2	3	4
26. Onunla oynamaktansa yalnız olmayı tercih eder.	0	1	2	3	4
27. Onu tekme tokat döver.	0	1	2	3	4
28. Onun için işler kötü olduğunda anlayış gösterir.	0	1	2	3	4
29. Onun mutluluğu ve sağlığı ile ilgilenir.	0	1	2	3	4
30. Onun ailede olmasından memnundur.	0	1	2	3	4

- Yukarıda verilen ifadeleri düşündüğünüzde büyük çocuğunuzun küçük çocuğunuza olan davranışlarında, Kovid-19 tedbirlerinin artmaya başladığı mart ayından bugüne kadar olan zamanı düşündüğünüzde, mart ayı öncesine göre değişiklik olduğunu düşünüyor musunuz? (Lütfen bazı özelliklere odaklanmayan genel bir değerlendirme yapınız)

(0) Hiç düşünmüyorum

(1)

(2)

(3)

(4)

(5) Büyük değişiklikler olduğunu düşünüyorum

EK 6: AİLE UYUMU ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadelerin her birini aynı evde yaşadığınız ailenizi düşünerek ve ailenize ne derecede uyduğunu değerlendirerek işaretleyiniz.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1. Ailemdeki herkes için aile yaşamımız sağlıklıdır.	1	2	3	4	5
2. Günlük yaşamda aile ilişkilerimiz huzur içindedir.	1	2	3	4	5
3. Aile üyeleri birbiriyle iyi geçinir.	1	2	3	4	5
4. Ailemle gurur duyarım.	1	2	3	4	5
5. Ailem uyum içindedir.	1	2	3	4	5

EK 7: EVLİLİKTE UYUM ÖLÇEĞİ

1. Bu maddede yer alan ölçeği kullanarak, bütün yönleri ile evliliğinizdeki mutluluk düzeyini en iyi temsil ettiğine inandığınız noktayı daire içine alınız. Ortadaki 'mutlu' sözcüğü üzerindeki nokta, çoğu kişinin evlilikten duyduğu mutluluk derecesini temsil eder ve ölçek kademeli olarak sol ucunda evliliği çok mutsuz olan küçük bir azınlığı, sağ ucunda ise evliliği çok mutlu küçük bir azınlığı temsil etmektedir.

	*	*	*	*	*	*	*
	Çok Mutsuz	Mutlu				Çok Mutlu	
<i>Aşağıdaki maddelerde verilen konulara ilişkin olarak, siz ve eşiniz arasındaki anlaşma ya da anlaşmazlık derecesini yaklaşık olarak (X) şeklinde belirtiniz. Lütfen her maddeyi değerlendiriniz.</i>							
	Her zaman anlaşırız	Hemen her zaman anlaşırız	Ara sıra anlaşamadığımız olur	Sıklıkla anlaşamayız	Hemen her zaman anlaşamayız	Her zaman anlaşamayız	
2. Aile bütçesini idare etme	()	()	()	()	()	()	
3. Boş zaman etkinlikleri	()	()	()	()	()	()	
4. Duyguların ifadesi	()	()	()	()	()	()	
5. Arkadaşlar	()	()	()	()	()	()	
6. Cinsel ilişkiler	()	()	()	()	()	()	
7. Toplumsal kurallara uyma(doğru, iyi veya uygun davranış)	()	()	()	()	()	()	
8. Yaşam felsefesi	()	()	()	()	()	()	
9. Eşin akrabalarıyla anlaşma	()	()	()	()	()	()	

Lütfen evliliğinizi en iyi ifade ettiğine inandığınız bir cevabın yanındaki kutucuğu (X) şeklinde işaretleyiniz.

10. Ortaya çıkan uyumsuzluklar genellikle:

- ☐ Erkeğin susması ile
- ☐ Kadının susması ile
- ☐ Karşılıklı anlaşmaya varılarak sonuçlanır.

11. Ev dışı etkinliklerinizin ne kadarını eşinizle birlikte yaparsınız?

- ☐ Hepsini
- ☐ Bazılarını
- ☐ Çok azını
- ☐ Hiçbirini

12. Boş zamanlarınızda genellikle aşağıdakilerden hangisini tercih edersiniz?

- ☐ Dışarıda bir şeyler yapmayı
- ☐ Evde oturmayı

Eşiniz genellikle aşağıdakilerden hangisini yapmayı tercih eder?

- ☐ Dışarıda bir şeyler yapmayı
- ☐ Evde oturmayı

13. Hiç evlenmemiş olmayı istediğiniz olur mu?

- ☐ Sık sık
- ☐ Arada sırada
- ☐ Çok seyrek
- ☐ Hiçbir zaman

14. Hayatınızı yeniden yaşayabilseydiniz;

- ☐ Aynı kişiyle evlenirdiniz
- ☐ Farklı bir kişiyle evlenirdiniz
- ☐ Hiç evlenmediniz

15. Eşinize güvenir, sırlarınızı ona açar mısınız?

- ☐ Hemen hemen hiçbir zaman
- ☐ Nadiren
- ☐ Çoğu konularda
- ☐ Her konuda

- Yukarıda değerdendirdiğiniz özelliklerde Kovid-19 tedbirlerinin artmaya başladığı mart ayından bugüne kadar olan zamanı düşündüğünüzde, mart ayı öncesine göre değişiklik olduğunu düşünüyor musunuz? (Lütfen bazı özelliklere odaklanmayan genel bir değerdendirme yapınız)

(0) Hiç düşünmüyorum

(1)

(2)

(3)

(4)

(5) Büyük değişiklikler olduğunu düşünüyorum

EK 8: COVID-19 PANDEMİSİ KAYGI ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadeleri okuyarak size en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1. Covid-19 beni ciddi derecede tedirgin ediyor.	0	1	2	3	4
2. Covid-19'la birlikte ölümü daha çok hatırlar oldum	0	1	2	3	4
3. Covid-19 psikolojimi bozdu.	0	1	2	3	4
4. Tüm hayatımı Covid-19 salgınına göre ayarladım.	0	1	2	3	4
5. Beraber yaşadığım kişilere Covid-19 bulaştırmaktan kaygı duyuyorum.	0	1	2	3	4
6. Covid-19'u bir yakınıma bulaştırarak ölmesine neden olmaktan kaygı duyuyorum.	0	1	2	3	4
7. Covid-19 korkulacak bir şey değil. Covid-19'u gereksiz yere abarttıklarımı düşünüyorum.	0	1	2	3	4
8. Covid-19'dan hiç etkilenmedim.	0	1	2	3	4
9. Covid-19 bize zarar veremez.	0	1	2	3	4
10. Covid-19 salgın hastalıklar hakkında daha duyarlı olmamı sağladı.	0	1	2	3	4
11. Covid-19 ekonomik olarak tüketim anlayışımı değiştirdi.	0	1	2	3	4
12. Covid-19' sürecinde kişisel davranışlarımda insani duyarlılık yönünde önemli değişiklikler oluyor.	0	1	2	3	4